

Nr 245.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring i 1, 9, 10 och 11 kap. vattenlagen, m. m.; given Stockholms slott den 30 april 1948.

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till

- 1) lag om ändring i 1, 9, 10 och 11 kap. vattenlagen;
- 2) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 20 december 1946 (nr 781) om kontroll å överlåtelse av vattenkraft;
- 3) lag angående ändrad lydelse av 5 § lagen den 30 juni 1913 (nr 97) om gemensamhetsfiske; samt
- 4) lag angående ändring i vissa delar av lagen den 20 juni 1941 (nr 615) om tillsyn över vattendrag, sjöar och andra vattenområden.

Under Hans Maj:ts

Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Herman Zetterberg.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

I vattenlagen infördes år 1945 vissa bestämmelser om rätt att expropriera vattenkraft. Dessa innebära, att strömfall kan bli föremål för expropriation då dess bebyggande är aktuellt. I propositionen föreslås sådan ändring i dessa bestämmelser, att möjlighet till expropriation på ett tidigare stadium beredes. Förslaget om ändring i vattenlagen upptager sålunda såsom expropriationsförutsättning, att strömfallets ianspråktagande skall finnas nödigt från allmän synpunkt för tillgodoseende av kraftförsörjningens planmässiga utveckling. Enligt förslaget skall exproprianten inom ett år från expropriationsförordnandet hos vattendomstolen göra ansökan om faststäl-

lande av ersättning för expropriationsrätten. Med ersättningens bestämmande skall vattendomstolen likväl på framställning av den ersättningsberättigade låta anstå tills vidare, längst till dess medgivande till strömfallets utbyggande lämnas. Frågan om ersättning för icke tillgodogjord vattenkraft skall dock, sedan fem år förflutit från expropriationsförordnandet, upptagas till avgörande, om den ersättningskyldige begär det. Ersättning medelst kraftöverföring kan enligt förslaget påkallas blott om ersättningsfrågan avgöres i samband med utbyggnadsmedgivandet.

Ytterligare föreslås i propositionen, att lagen om kontroll å överlåtelse av vattenkraft skall äga fortsatt giltighet till och med den 30 juni 1953 eller den tidigare dag Kungl. Maj:t bestämmer.

Slutligen upptager propositionen förslag om vissa lagändringar, vilka för-anledas av förslaget om inrättande av en fiskeristyrelse.

Förslag

till

Lag

om ändring i 1, 9, 10 och 11 kap. vattenlagen.

Härigenom förordnas, att 1 kap. 14 §, 9 kap. 5, 12 och 13 §§, 10 kap. 43, 44, 68 och 74 §§ samt 11 kap. 26, 27, 29, 32, 33, 36, 44, 59 och 88 §§ vattenlagen den 28 juni 1918 (nr 523)¹ skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives, att i 11 kap. 17 § punkterna 1—59 skola i bibehållen ordning betecknas såsom 2—60 och såsom punkt 1 införas ett nytt stadgande av nedan angiven lydelse, samt att i 11 kap. 21, 30, 35, 37, 46, 75 och 83 §§ de nuvarande beteckningarna å punkter i samma kapitel 17 § skola ersättas med de i det föregående angivna nya beteckningarna.

(Gällande lydelse.)

1 KAP.

14 §.

Finnes från allmän synpunkt för planmässigt utnyttjande av tillgänglig vattenkraft erforderligt, att visst strömfall tillgodogöres, och kan det ej antagas, att den, som råder över vattenkraften i fallet, själv kommer att utan avsevärt dröjsmål utnyttja det på ändamålsenligt sätt, äger Konungen på ansökan förordna, att, om hinder enligt 2 kap. eljest ej möter, fallet må mot ersättning, som i 9 kap. skils, i stället tillgodogöras av kronan, kommun eller annan, som är beredd att utan uppskov bebygga fallet; dock må ej på grund av vad nu sagts rätt att tillgodogöra vattenkraft, som tillkommer kronan, utan riksdagens

(Föreslagen lydelse.)

1 KAP.

14 §.

Där det från allmän synpunkt för tillgodoseende av kraftförsörjningens planmässiga utveckling finnes nödigt, äger Konungen på ansökan förordna, att strömfall, som icke är på ändamålsenligt sätt utnyttjat, må tagas i anspråk mot ersättning, som i 9 kap. skils; och skall, enligt vad i denna lag stadgas och i förordnandet föreskrivits, strömfallet eller särskild rätt till detsamma avstås eller upplåtas. Ej må på grund av vad nu sagts rätt till vattenkraft, som tillkommer kronan, utan riksdagens medgivande upplåtas åt annan. Vid meddelande av förordnande äger Konungen föreskriva de villkor med avseende å

¹ Nuvarande lydelse se beträffande 1 kap. 14 § och 9 kap. 13 § SFS 1945:139, 9 kap. 12 § SFS 1919:425, 10 kap. 43 och 44 §§ samt 11 kap. 21, 26, 29, 32, 36, 46, 59 och 83 §§ SFS 1941:614, 10 kap. 68 och 74 §§ samt 11 kap. 17 § SFS 1945:343, 11 kap. 27 § SFS 1939:146, 1941:614 och 1944:87, 11 kap. 30 § SFS 1939:146, 11 kap. 33, 37, 44, 75 och 88 §§ SFS 1946:839 samt 11 kap. 35 § SFS 1939:146 och 1944:87.

(Gällande lydelse.)

medgivande upplåtas åt annan. Vid meddelande av förordnande äger Konungen föreskriva de villkor med avseende å strömfallets utnyttjande, som från allmän synpunkt finnas erforderliga.

Då Konungens förordnande enligt första stycket blivit sökt, skall tillfälle lämnas envar, som har del i strömfallet, att avgiva yttrande i anledning av ansökningen inom ett år från det denna jämte erforderlig utredning i ärendet delgivits honom. Om synnerliga skäl därtill äro, må Konungen bestämma kortare tid, dock minst tre månader. Delgivning skall genom sökandens försorg verkställas på sätt om *stämning* är stadgat, dock att, om ej utan avsevärd omgång kan utrönas, vilka som hava del i fallet, delgivning må ske genom kungörelse i allmänna tidningarna och tidning inom orten. Äro vid ansökningen fogade ritningar eller andra handlingar av vidlyftig beskaffenhet, äger Konungen förordna, att de må undantagas från delgivning.

Meddelas förordnande — — — —

Rätt att på grund av förordnande enligt första stycket taga strömfall i anspråk må ej från innehavaren övergå på annan, utan att Konungen medger det. *Har ej den, som innehar sådan rätt, inom ett år från det Konungens förordnande meddelades hos vattendomstolen sökt medgivande enligt 2 kap. till strömfallets bebyggande, eller lämnas ej sådant medgivande, vare förordnandet ej längre gällande; och må nytt förordnande med avseende å fallet ej utan synnerliga skäl meddelas inom tio år därefter.*

(Föreslagen lydelse.)

strömfallets utnyttjande, som från allmän synpunkt finnas erforderliga.

Då Konungens förordnande enligt första stycket blivit sökt, skall tillfälle lämnas envar, som har del i strömfallet, att avgiva yttrande i anledning av ansökningen inom ett år från det denna jämte erforderlig utredning i ärendet delgivits honom. Om synnerliga skäl därtill äro, må Konungen bestämma kortare tid, dock minst tre månader. Delgivning skall genom sökandens försorg verkställas på sätt om *stämning i tvistemål* är stadgat, dock att, om ej utan avsevärd omgång kan utrönas, vilka som hava del i fallet, delgivning må ske genom kungörelse i allmänna tidningarna och tidning inom orten. Äro vid ansökningen fogade ritningar eller andra handlingar av vidlyftig beskaffenhet, äger Konungen förordna, att de må undantagas från delgivning.

— — genast underrättas.

Rätt att på grund av förordnande enligt första stycket taga strömfall i anspråk må ej från innehavaren övergå på annan, utan att Konungen medger det. *Den, som innehar sådan rätt, skall inom ett år från det Konungens förordnande meddelades hos vattendomstolen söka bestämmande av ersättning, som ovan sägs; underlåtes det, vare förordnandet ej längre gällande; och må nytt förordnande med avseende å fallet ej utan synnerliga skäl meddelas inom tio år därefter. Samma lag vare, om i penning-*

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

Samma lag vare, om i penningar bestämd *ersättning för vattenkraften* ej guldits inom tre månader från det ersättningen blivit fastställd genom utslag, som vunnit laga kraft, såvida icke fallet enligt medgivande av ersättningstagaren tagits i besittning utan att ersättningen guldits, *eller om fallet ej bebygges inom tid, som vattendomstolen bestämmer.*

är bestämd *ersättning* ej guldits inom tre månader från det ersättningen blivit fastställd genom utslag, som vunnit laga kraft, såvida icke fallet enligt medgivande av ersättningstagaren tagits i besittning utan att ersättningen guldits.

Med ersättningens bestämmande skall vattendomstolen på framställning av den ersättningsberättigade låta anstå tills vidare, längst till dess medgivande enligt 2 kap. till strömfallets bebyggande lämnas; dock skall, sedan fem år förflutit från det förordnande enligt första stycket meddelades, frågan om ersättning för vattenkraft, som vid tiden för förordnandet icke var tillgodogjord, upptagas till avgörande, om den ersättningskyldige det begär.

9 KAP.

5 §.

Hör till strömfall, vars vattenkraft till följd av företag enligt denna lag går för ägaren förlorad, särskilt utmål eller är därmed eljest mark förenad, och varder marken därefter för ägaren onyttig eller uppkommer synnerligt men vid dess begagnande, då skall, där ägaren det begär, den mark lösas.

Är vattenkraften — — — — — skall lösas.

12 §.

Skall till — — — — — höja ersättningen.

9 KAP.

5 §.

Hör till strömfall, *som tages i anspråk jämlikt 1 kap. 14 §* eller vars vattenkraft till följd av företag enligt denna lag går för ägaren förlorad, särskilt utmål eller är därmed eljest mark förenad, och varder marken därefter för ägaren onyttig eller uppkommer synnerligt men vid dess begagnande, då skall, där ägaren det begär, den mark lösas.

12 §.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

Vad i första stycket sägs skall äga motsvarande tillämpning på kostnad, som nedlagts sedan delgivning skett av ansökan om förordnande jämlikt 1 kap. 14 § första stycket.

13 §.

13 §.

Där någon ————— av kraft.

Tages strömfall i anspråk jämlikt 1 kap. 14 §, skall ock under villkor, som i första stycket sägs, ersättning utgå medelst kraftöverföring, i den mån fastighet, till vilken vattenkraften hört, kan anses hava behov av kraft. Samma lag vare, om vattenkraften varit avsedd för viss anläggning eller ort, till vilken ersättningsstagaren är berättigad att överföra kraftbelopp, som tillerkännes honom, och den anläggning eller ort kan anses hava behov av kraften.

Tages strömfall i anspråk jämlikt 1 kap. 14 § och avgöres ersättningsfrågan i samband med att medgivande enligt 2 kap. till fallets bebyggande lämnas, skall ock under villkor, som i första stycket sägs, ersättning utgå medelst kraftöverföring, i den mån fastighet, till vilken vattenkraften hört, kan anses hava behov av kraft. Samma lag vare, om vattenkraften varit avsedd för viss anläggning eller ort, till vilken ersättningsstagaren är berättigad att överföra kraftbelopp, som tillerkännes honom, och den anläggning eller ort kan anses hava behov av kraften.

Kraft, som ————— avsedda anläggning.

10 KAP.

10 KAP.

43 §.

43 §.

Är fråga om sänkning eller uttappning av sjö eller reglering av vattnets avrinning ur sådant vattenområde eller kan företag, som eljest avses i 32 § 1—3 mom., antagas beröra fiskeintresse av någon betydelse, skall avskrift av ansökningshandlingarna jämte kungörelsen utan dröjsmål av förrättningsmannen översändas till *lantbruksstyrelsen*. Finner denna uppenbart, att fiskens upp- och nedgång eller eljest fiskeintresse icke kan röna inverkan av företaget, skall

Är fråga om sänkning eller uttappning av sjö eller reglering av vattnets avrinning ur sådant vattenområde eller kan företag, som eljest avses i 32 § 1—3 mom., antagas beröra fiskeintresse av någon betydelse, skall avskrift av ansökningshandlingarna jämte kungörelsen utan dröjsmål av förrättningsmannen översändas till *fiskeristyrelsen*. Finner denna uppenbart, att fiskens upp- och nedgång eller eljest fiskeintresse icke kan röna inverkan av företaget, skall

(Gällande lydelse.)

meddelande härom skyndsamt lämnas förrättningsmannen; i annat fall förordne styrelsen fiskeritjänsteman att under syneförrättningen till förrättningsmannen avgiva yttrande, huruvida fiskerinäring av betydelse kan genom företaget lida väsentligt förfång, så ock vilka särskilda åtgärder kunna erfordras till skydd för fisket.

Kan yttrande, som ovan nämnts, icke avgivas utan att undersökning å platsen äger rum, ankomme på Konungens befallningshavande att efter inkommen anmälan därom uppdraga åt den av *lantbruksstyrelsen* förordnade eller ock annan av styrelsen föreslagen fiskeritjänsteman att, såvitt angår företagens inverkan å fisket, såsom sakkunnig biträda vid förrättningen ävensom i frågan avgiva utlåtande.

44 §.

Beträffande företag, som avses i 32 § 4 mom., skall avskrift av ansökningshandlingarna jämte kungörelsen utan dröjsmål avsändas till *fisketillsynsmyndigheten*.

Avskrift av — — — — — Konungens befallningshavande.

68 §.

Har i — — — — — angående företaget.

Har fiskeritjänsteman — — — — — av företaget.

I fråga om företag enligt 8 kap. skall ock avskrift av förslaget till utlåtande översändas till *fisketillsynsmyndigheten*.

74 §.

Avskrift av — — — — — nämnda ställen.

I andra — — — — — avskrift därav.

(Föreslagen lydelse.)

meddelande härom skyndsamt lämnas förrättningsmannen; i annat fall förordne styrelsen fiskeritjänsteman att under syneförrättningen till förrättningsmannen avgiva yttrande, huruvida fiskerinäring av betydelse kan genom företaget lida väsentligt förfång, så ock vilka särskilda åtgärder kunna erfordras till skydd för fisket.

Kan yttrande, som ovan nämnts, icke avgivas utan att undersökning å platsen äger rum, ankomme på Konungens befallningshavande att efter inkommen anmälan därom uppdraga åt den av *fiskeristyrelsen* förordnade eller ock annan av styrelsen föreslagen fiskeritjänsteman att, såvitt angår företagens inverkan å fisket, såsom sakkunnig biträda vid förrättningen ävensom i frågan avgiva utlåtande.

44 §.

Beträffande företag, som avses i 32 § 4 mom., skall avskrift av ansökningshandlingarna jämte kungörelsen utan dröjsmål avsändas till *fiskeristyrelsen*.

68 §.

I fråga om företag enligt 8 kap. skall ock avskrift av förslaget till utlåtande översändas till *fiskeristyrelsen*.

74 §.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

Har fiskeritjänsteman — — — — — av företaget.

I fråga om företag enligt 8 kap. skall avskrift av utlåtandet eller meddelande jämte underrättelse, som i första stycket sägs, översändas till fisketillsynsmyndigheten.

I fråga om företag enligt 8 kap. skall avskrift av utlåtandet eller meddelande jämte underrättelse, som i första stycket sägs, översändas till fiskeristyrelsen.

11 KAP.

17 §.

1. ansökan om prövning jämlikt 2 kap. 20 §, huruvida och under vilka villkor byggande i vatten må ske;

26 §.

Ansökan, som i 17 § 1—21 sägs, skall göras skriftligen och ingivas till vattenrättsdomaren i det antal exemplar, som finnes nedan för varje fall föreskrivet.

27 §.

1 mom. Ansökan enligt 17 § 1 skall vara åtföljd av de ritningar jämte beskrivning och andra handlingar samt innehålla de upplysningar, vilka erfordras för bedömande av det tillämnade företagens beskaffenhet, omfattning och verkningar. Särskilt skola så fullständigt som möjligt uppgivas den eller de fastigheter, varå byggandet skall ske eller vilka företaget eljest efter ty i 14 kap. 4 § sägs angår, vederbörande ägares och nytt-

11 KAP.

17 §.

1. ansökan jämlikt 1 kap. 14 § om bestämmande av ersättning för rätt att taga strömfall i anspråk;

26 §.

Ansökan, som i 17 § 1—22 sägs, skall göras skriftligen och ingivas till vattenrättsdomaren i det antal exemplar, som finnes nedan för varje fall föreskrivet.

27 §.

1 mom. Ansökan enligt 17 § 1 skall vara åtföljd av de ritningar jämte beskrivning rörande strömfallets läge och beskaffenhet samt innehålla de upplysningar i övrigt, som erfordras för ersättningsfrågans bedömande. Uppgift skall lämnas å de ersättningsbelopp sökanden förmenar böra utgå.

2 mom. Ansökan enligt 17 § 2 skall vara åtföljd av de ritningar jämte beskrivning och andra handlingar samt innehålla de upplysningar, vilka erfordras för bedömande av det tillämnade företagens beskaffenhet, omfattning och verkningar. Särskilt skola så fullständigt som möjligt uppgivas den eller de fastigheter, varå byggandet skall ske eller vilka företaget eljest efter ty i 14 kap. 4 § sägs angår, vederbörande ägares och nytt-

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

janderättshavares namn och hemvist samt, om företaget ej är av större omfattning, de ersättningsbelopp sökanden förmenar böra till följd av företaget utgå till dylik fastighetsägare eller andra. Är fråga om utförande av byggnad för vattens tillgodogörande, skall uppgift lämnas å det område, med vilket, enligt sökandens åsikt, rätten till vattnets tillgodogörande lämpligen bör vara för framtiden förenad. Beträffande anläggning för uttagande av vattenkraft varde därjämte storleken av den vattenkraft, som beräknas kunna vid lågvatten uttagas genom anläggningen, uppgiven.

I fråga om ansökan enligt 17 § 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10 och 18 skall vad i första stycket stadgas i tillämpliga delar lända till efterrättelse; dock vare ej erforderligt att i ansökan enligt 17 § 18 rörande företag, som avses i 8 kap., uppgiva fastighet, vilken av företaget beröres allenast genom förening, i annat fall än då fråga är om bestämmande av ersättning därför.

2 mom. Ansökan, som i 17 § 5 och 17 sägs, skall vara åtföljd av den beskrivning å byggnadens eller anläggningens läge och beskaffenhet samt innehålla de upplysningar i övrigt, som erfordras för bedömande av verkningarna utav byggnadens utrivande eller anläggningens bortskaffande.

Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning beträffande ansökan, som i 17 § 9 sägs.

3 mom. I ansökan jämlikt 17 § 13, 14 och 15 skall uppgivas, såvitt möjligt, vilka bebyggda strömfall eller med fast fiskebyggnad försedda fis-

janderättshavares namn och hemvist samt, om företaget ej är av större omfattning, de ersättningsbelopp sökanden förmenar böra till följd av företaget utgå till dylik fastighetsägare eller andra. Är fråga om utförande av byggnad för vattens tillgodogörande, skall uppgift lämnas å det område, med vilket, enligt sökandens åsikt, rätten till vattnets tillgodogörande lämpligen bör vara för framtiden förenad. Beträffande anläggning för uttagande av vattenkraft varde därjämte storleken av den vattenkraft, som beräknas kunna vid lågvatten uttagas genom anläggningen, uppgiven.

I fråga om ansökan enligt 17 § 3, 4, 5, 7, 8, 9, 11 och 19 skall vad i första stycket stadgas i tillämpliga delar lända till efterrättelse; dock vare ej erforderligt att i ansökan enligt 17 § 19 rörande företag, som avses i 8 kap., uppgiva fastighet, vilken av företaget beröres allenast genom förening, i annat fall än då fråga är om bestämmande av ersättning därför.

3 mom. Ansökan, som i 17 § 6 och 18 sägs, skall vara åtföljd av den beskrivning å byggnadens eller anläggningens läge och beskaffenhet samt innehålla de upplysningar i övrigt, som erfordras för bedömande av verkningarna utav byggnadens utrivande eller anläggningens bortskaffande.

Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning beträffande ansökan, som i 17 § 10 sägs.

4 mom. I ansökan jämlikt 17 § 14, 15 och 16 skall uppgivas, såvitt möjligt, vilka bebyggda strömfall eller med fast fiskebyggnad försedda fis-

(Gällande lydelse.)

ken saken må angå samt, då ansöknings-ningen avser utförande eller godkännande av visst arbete, å vilken fastighet arbetet skall utföras eller är utfört, så ock beträffande egendom, som nu nämnts, ägares och nyttjanderättshavares namn och hemvist.

4 mom. Då ansökan göres enligt 17 § 20, skall sökanden förete bevis därom, huruvida den fastighet, varifrån rättigheten till överförd kraft skall överflyttas, är besvärad med inteckning, ävensom de överenskomelser, som i ärendet må hava träffats med inteckningshavare. Ansöknings-ningen skall därjämte innehålla uppgift å den plats, dit kraften önskas för framtiden överförd, samt vara åtföljd av plan för den erforderliga ledningens sträckning.

Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning beträffande ansökan enligt 17 § 21 om överflyttning av rättighet till vatten.

29 §.

I mål, som i 27 § 1, 2 och 3 mom. avses, skola samtliga ansökningshandlingar ingivas i sex samt i övriga ansökningsmål i tre exemplar. Där så finnes erforderligt, må vattenrättsdomaren föreskriva, att ytterligare ett eller flera exemplar skola ingivas.

Hava ansökningshandlingar — — — — förklarar förfallen.

32 §.

Äro ansökningshandlingarna — — — utfärda kungörelse.

Kungörelsen skall — — — skola ingivas.

I mål, som avses i 17 § 1—12, 17, 18, 20 och 21, skola i kungörelsen de fastigheter, om vilka uppgift skall lämnas i ansöknings-ningen, namngivas eller, i den mån det kan ske på oförtydligt sätt, utmärkas medelst ge-

(Föreslagen lydelse.)

ken saken må angå samt, då ansöknings-ningen avser utförande eller godkännande av visst arbete, å vilken fastighet arbetet skall utföras eller är utfört, så ock beträffande egendom, som nu nämnts, ägares och nyttjanderättshavares namn och hemvist.

5 mom. Då ansökan göres enligt 17 § 21, skall sökanden förete bevis därom, huruvida den fastighet, varifrån rättigheten till överförd kraft skall överflyttas, är besvärad med inteckning, ävensom de överenskomelser, som i ärendet må hava träffats med inteckningshavare. Ansöknings-ningen skall därjämte innehålla uppgift å den plats, dit kraften önskas för framtiden överförd, samt vara åtföljd av plan för den erforderliga ledningens sträckning.

Vad nu sagts skall äga motsvarande tillämpning beträffande ansökan enligt 17 § 22 om överflyttning av rättighet till vatten.

29 §.

I mål, som i 27 § 1 och 5 mom. avses, skola samtliga ansökningshandlingar ingivas i tre samt i övriga ansökningsmål i sex exemplar. Där så finnes erforderligt, må vattenrättsdomaren föreskriva, att ytterligare ett eller flera exemplar skola ingivas.

32 §.

I mål, som avses i 17 § 1—13, 18, 19, 21 och 22, skola i kungörelsen de fastigheter, om vilka uppgift skall lämnas i ansöknings-ningen, namngivas eller, i den mån det kan ske på oförtydligt sätt, utmärkas medelst ge-

*(Gällande lydelse.)**(Föreslagen lydelse.)*

mensam geografisk eller annan be-
teckning, varjämte, där sökanden vill
med tillärdnad byggnad tillgodogöra
sig annan tillhörig vattenkraft, sär-
skild uppgift därom skall lämnas. I
mål, som avses i 17 § 13, 14 och 15,
skall i kungörelsen uppgivas, vilka
bebyggda strömfall eller med fast fis-
kebyggnad försedda fisken saken må
angå, så ock, då ansökningen avser
utförande eller godkännande av visst
arbete, å vilken fastighet arbetet skall
utföras eller är utfört.

Innefattar ansökan — — — i företaget.

Om kungörelsens — — — finnes stadgat.

Är fråga om ansökan, varom i 17 §
14 och 19 förmåles, skall kungörelse
enligt denna § eller 61 § första sty-
cket utfärdas allenast, då vattenrätts-
domaren prövar det nödigt. Utfärdas
ej sådan kungörelse, skall dock tiden
och stället för vattendomstolens sam-
manträde sist å tjuguförsta dagen
förut kungöras på sätt i 33 § första
stycket sägs.

Huruledes mål — — — andra stycket.

33 §.

Kungörelse, som i 32 § sägs, skall
genom vattenrättsdomarens försorg
dels för uppläsande så snart ske kan
i kyrkan genast avsändas, i mål, som
i 17 § 1—12 samt 17, 18, 20 och 21
avses, till pastorsämbetet i den eller
de församlingar, där fastigheter, som
omförmälas i kungörelsen, äro beläg-
na, i mål, som avses i 17 § 13, 14, 15
och 16, till pastorsämbetet i den eller
de församlingar, där den del av far-
leden eller flottleden, varom fråga är,
framgår, samt i mål, som avses i 17 §
19, till pastorsämbetet i den eller de
församlingar, i vilka ansökan om fö-
retaget förut kungjorts, dels ock

mensam geografisk eller annan be-
teckning, varjämte, där sökanden vill
med tillärdnad byggnad tillgodogöra
sig annan tillhörig vattenkraft, sär-
skild uppgift därom skall lämnas. I
mål, som avses i 17 § 14, 15 och 16,
skall i kungörelsen uppgivas, vilka
bebyggda strömfall eller med fast fis-
kebyggnad försedda fisken saken må
angå, så ock, då ansökningen avser
utförande eller godkännande av visst
arbete, å vilken fastighet arbetet skall
utföras eller är utfört.

Är fråga om ansökan, varom i 17 §
15 och 20 förmåles, skall kungörelse
enligt denna § eller 61 § första sty-
cket utfärdas allenast, då vattenrätts-
domaren prövar det nödigt. Utfärdas
ej sådan kungörelse, skall dock tiden
och stället för vattendomstolens sam-
manträde sist å tjuguförsta dagen
förut kungöras på sätt i 33 § första
stycket sägs.

33 §.

Kungörelse, som i 32 § sägs, skall
genom vattenrättsdomarens försorg
dels för uppläsande så snart ske kan
i kyrkan genast avsändas, i mål, som
i 17 § 1—13 samt 18, 19, 21 och 22
avses, till pastorsämbetet i den eller
de församlingar, där fastigheter, som
omförmälas i kungörelsen, äro beläg-
na, i mål, som avses i 17 § 14, 15, 16
och 17, till pastorsämbetet i den eller
de församlingar, där den del av far-
leden eller flottleden, varom fråga är,
framgår, samt i mål, som avses i 17 §
20, till pastorsämbetet i den eller de
församlingar, i vilka ansökan om fö-
retaget förut kungjorts, dels ock

(Gällande lydelse.)

inom tio dagar införas i en eller flera av ortens tidningar så ock, där fråga ej allenast är om företag enligt 7 eller 8 kap., i allmänna tidningarna. Ett exemplar av kungörelsen skall tillika med ett exemplar av ansökningshandlingarna ofördröjligen sändas till det eller de ställen, som i kungörelsen angivits.

Vattenrättsdomaren skall därjämte, såframt i målet är fråga om ansökan enligt 17 § 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15 eller 18, utan dröjsmål i betalt öppet brev eller brevkort å posten avlämna underrättelse om kungörelsens utfärdande, om det eller de ställen, varest handlingarna i målet hållas för parterna tillgängliga, samt om den för erinringars avgivande bestämda tiden till envar i ansökningen uppgiven eller eljest för honom känd ägare av fastighet, som i kungörelsen omförmäles, så ock till de kända nyttjanderättshavare, vilkas rätt beröres i saken. Underrättelsen skall adresseras till den fastighet, varom fråga är, såvitt ej säker kunskap vinnes om annan adress inom landet för mottagaren. Varder efter ty i 37 § sägs kungörelsen delgiven viss sakägare, erfordras ej underrättelse, som nu sagts, till sådan sakägare.

Där sakägare — — — nu sagts.

Är jord — — — sätt underrättad.

Ägare av — — — fastighetens ägare.

36 §.

I mål, som avses i 27 § 1 mom., skall, där fråga ej allenast är om vattentäkt eller om företag enligt 8 kap., ett exemplar av ansökningshandlingarna jämte kungörelsen utan dröjsmål av vattenrättsdomaren översän-

(Föreslagen lydelse.)

inom tio dagar införas i en eller flera av ortens tidningar så ock, där fråga ej allenast är om företag enligt 7 eller 8 kap., i allmänna tidningarna. Ett exemplar av kungörelsen skall tillika med ett exemplar av ansökningshandlingarna ofördröjligen sändas till det eller de ställen, som i kungörelsen angivits.

Vattenrättsdomaren skall därjämte, såframt i målet är fråga om ansökan enligt 17 § 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 14, 15, 16 eller 19, utan dröjsmål i betalt öppet brev eller brevkort å posten avlämna underrättelse om kungörelsens utfärdande, om det eller de ställen, varest handlingarna i målet hållas för parterna tillgängliga, samt om den för erinringars avgivande bestämda tiden till envar i ansökningen uppgiven eller eljest för honom känd ägare av fastighet, som i kungörelsen omförmäles, så ock till de kända nyttjanderättshavare, vilkas rätt beröres i saken. Underrättelsen skall adresseras till den fastighet, varom fråga är, såvitt ej säker kunskap vinnes om annan adress inom landet för mottagaren. Varder efter ty i 37 § sägs kungörelsen delgiven viss sakägare, erfordras ej underrättelse, som nu sagts, till sådan sakägare.

36 §.

I mål, som avses i 27 § 2 mom., skall, där fråga ej allenast är om vattentäkt eller om företag enligt 8 kap., ett exemplar av ansökningshandlingarna jämte kungörelsen utan dröjsmål av vattenrättsdomaren översän-

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

das till *lantbruksstyrelsen*. Finner denna uppenbart, att fiskens upp- och nedgång eller eljest fiskeriintresse icke kan röna inverkan av det företaget, varom fråga är, skall meddelande härom skyndsamt lämnas vattenrättsdomaren; i annat fall förordne styrelsen fiskeritjänsteman att inom den för erinringars framställande bestämda tid till vattenrättsdomaren avgiva yttrande, huruvida fiskerinäring av betydenhet kan genom företaget lida väsentligt förfång, så ock vilka särskilda åtgärder utöver vad sökanden må hava föreslagit kunna erfordras till skydd för fisket. Då meddelande av *lantbruksstyrelsen*, som nyss nämnts, eller yttrande av fiskeritjänstemannen avgives, skola ansökningshandlingarna återställas till vattenrättsdomaren.

Vad nu sagts gälle ock beträffande mål enligt 27 § 2 och 3 mom., såframt ej ansökningen angår fråga, varav fisket uppenbarligen icke kan röna inverkan.

Kan yttrande, som ovan nämnts, icke avgivas utan att undersökning å platsen äger rum, ankomme på vattenrättsdomaren att efter inkommen anmälan därom uppdraga åt den av *lantbruksstyrelsen* förordnade eller ock annan av styrelsen föreslagen fiskeritjänsteman att åt vattendomstolen verkställa undersökning och avgiva utlåtande, som i 45 § sägs.

Är fråga — — — — — Konungens befallningshavande.

44 §.

Är i målet fråga om inlösen av område, som utgör del av fastighet, äge vad i 10 kap. 25 § andra stycket är stadgat motsvarande tillämpning.

das till *fiskeristyrelsen*. Finner denna uppenbart, att fiskens upp- och nedgång eller eljest fiskeriintresse icke kan röna inverkan av det företaget, varom fråga är, skall meddelande härom skyndsamt lämnas vattenrättsdomaren; i annat fall förordne styrelsen fiskeritjänsteman att inom den för erinringars framställande bestämda tid till vattenrättsdomaren avgiva yttrande, huruvida fiskerinäring av betydenhet kan genom företaget lida väsentligt förfång, så ock vilka särskilda åtgärder utöver vad sökanden må hava föreslagit kunna erfordras till skydd för fisket. Då meddelande av *fiskeristyrelsen*, som nyss nämnts, eller yttrande av fiskeritjänstemannen avgives, skola ansökningshandlingarna återställas till vattenrättsdomaren.

Vad nu sagts gälle ock beträffande mål enligt 27 § 3 och 4 mom., såframt ej ansökningen angår fråga, varav fisket uppenbarligen icke kan röna inverkan.

Kan yttrande, som ovan nämnts, icke avgivas utan att undersökning å platsen äger rum, ankomme på vattenrättsdomaren att efter inkommen anmälan därom uppdraga åt den av *fiskeristyrelsen* förordnade eller ock annan av styrelsen föreslagen fiskeritjänsteman att åt vattendomstolen verkställa undersökning och avgiva utlåtande, som i 45 § sägs.

44 §.

Är i målet fråga om inlösen av område, som utgör del av fastighet, äge vad i 10 kap. 25 § andra stycket är stadgat motsvarande tillämpning.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

Samma lag vare, då målet rör bestämmande av ersättning för strömfall, som skall avstås jämlikt 1 kap. 14 § och utgör del av fastighet.

59 §.

59 §.

Av de ————— angivna ställen.

Är fråga om företag enligt 8 kap., skall avskrift av utslaget utan dröjsmål översändas till *fisketillsynsmyndigheten*.

Är fråga om företag enligt 8 kap., skall avskrift av utslaget utan dröjsmål översändas till *fiskeristyrelsen*.

88 §.

88 §.

Angående offentliggörande av kungörelse, som i 87 § sägs, gälle beträffande mål, som avse företag enligt 6 kap., vad i 33 § första stycket finnes stadgat i fråga om mål enligt 17 § 13, 14, 15 och 16 men i andra fall vad nämnda lagrum föreskriver beträffande mål, som omförmälas i 17 § 1—12, samt 17, 18, 20 och 21; dock vare i fråga om företag enligt 7 eller 8 kap. ej erforderligt, att kungörelsen införes i allmänna tidningarna. Är sådant företag av mindre omfattning och berör det allenast viss eller vissa sakägare, må kungörelsen, i stället för att införas i en eller flera ortstidningar, delgivas envar sakägare.

Angående offentliggörande av kungörelse, som i 87 § sägs, gälle beträffande mål, som avse företag enligt 6 kap., vad i 33 § första stycket finnes stadgat i fråga om mål enligt 17 § 14, 15, 16 och 17 men i andra fall vad nämnda lagrum föreskriver beträffande mål, som omförmälas i 17 § 1—13 samt 18, 19, 21 och 22; dock vare i fråga om företag enligt 7 eller 8 kap. ej erforderligt, att kungörelsen införes i allmänna tidningarna. Är sådant företag av mindre omfattning och berör det allenast viss eller vissa sakägare, må kungörelsen, i stället för att införas i en eller flera ortstidningar, delgivas envar sakägare.

Kungörelsen varde — — — mottaga förrättningshandlingarna.

Angå besvär — — — nämnda intressen.

Där i — — — motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

F ö r s l a g

till

L a g

angående fortsatt giltighet av lagen den 20 december 1946 (nr 781) om kontroll å överlåtelse av vattenkraft.

Härigenom förordnas, att lagen den 20 december 1946 om kontroll å överlåtelse av vattenkraft, vilken lag gäller till och med den 30 juni 1948, skall äga fortsatt giltighet till och med den 30 juni 1953 eller den tidigare dag Konungen bestämmer.

F ö r s l a g

till

L a g

angående ändrad lydelse av 5 § lagen den 30 juni 1913 (nr 97) om gemensamhetsfiske.

Härigenom förordnas, att 5 § lagen den 30 juni 1913 om gemensamhetsfiske skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges.

(Gällande lydelse.)

5 §.

(Föreslagen lydelse.)

5 §.

Uppstår fråga — — — — — på stället.

Till hållande av sådan förrättning förordne Konungens befallningshavande, efter ansökning av delägare, statens fiskeritjänsteman eller, vid förfall för honom, annan sakkunnig, som är av *lantbruksstyrelsen* godkänd. I ansökningen skola uppgivas fiskevattnets belägenhet och omfattning ävensom, såvitt ske kan, de fastigheter saken angår samt ägarnas och innehavarnas namn och hemvist.

Till hållande av sådan förrättning förordne Konungens befallningshavande, efter ansökning av delägare, statens fiskeritjänsteman eller, vid förfall för honom, annan sakkunnig, som är av *fiskeristyrelsen* godkänd. I ansökningen skola uppgivas fiskevattnets belägenhet och omfattning ävensom, såvitt ske kan, de fastigheter saken angår samt ägarnas och innehavarnas namn och hemvist.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

F ö r s l a g

till

L a g

angående ändring i vissa delar av lagen den 20 juni 1941 (nr 615) om tillsyn över vattendrag, sjöar och andra vattenområden.

Härigenom förordnas, att 2, 7, 8, 11 och 12 §§ lagen den 20 juni 1941 om tillsyn över vattendrag, sjöar och andra vattenområden skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan angives.

(Gällande lydelse.)

(Föreslagen lydelse.)

2 §.

2 §.

Tillsyn ur fiske- och naturskydds-synpunkt skall *under lantbruksstyrelsens inseende utövas av en myndighet, benämnd fisketillsynsmyndigheten.*

Tillsyn ur fiske- och naturskydds-synpunkt skall *utövas av fiskeristyrelsen.*

Om tillsyn — — — — — är stadgat.

7 §.

7 §.

Tillsyn ur — — — — — särskilt stadgas.

I den mån så lämpligen kan ske skall ock *fisketillsynsmyndigheten* utöva tillsyn ur hälsovårdssynpunkt. Om *tillsynsmyndighetens* befogenheter gälle vad i 3 och 4 §§ är stadgat.

I den mån så lämpligen kan ske skall ock *fiskeristyrelsen* utöva tillsyn ur hälsovårdssynpunkt. Om *styrerelsens* befogenheter gälle vad i 3 och 4 §§ är stadgat.

8 §.

8 §.

Länsstyrelsen äger — — — — — 5 § sägs.

Har ej särskild person förordnats, *äger fisketillsynsmyndigheten, utan särskilt uppdrag, föra sådan talan.*

Har ej särskild person förordnats, *äger fiskeristyrelsen föra sådan talan.*

11 §.

11 §.

Fisketillsynsmyndigheten äger, i den mån för utförande av dess uppdrag så erfordras, rätt att vinna tillträde till fabrik eller annan anläggning, evad den är i bruk eller ej, ävensom att företaga undersökningar inom område som hör till anläggningen eller å annan plats där undersökning kan vara erforderlig.

Fiskeristyrelsen äger, i den mån för utförande av dess uppdrag så erfordras, rätt att vinna tillträde till fabrik eller annan anläggning, evad den är i bruk eller ej, ävensom att företaga undersökningar inom område som hör till anläggningen eller å annan plats där undersökning kan vara erforderlig.

(Gällande lydelse.)

Vad nu sagts skall, *oavsett om tillsynsmyndigheten är tillstädes*, jämväl gälla fiskeritjänsteman eller annan som biträder *tillsynsmyndigheten* ävensom sådan särskild tillsyningsman som avses i 9 §.

12 §.

Innehavare av anläggning, från vilken avloppsvatten utsläppes i vattendrag, sjö eller annat vattenområde, är skyldig att på begäran lämna *fisketillsynsmyndigheten* eller den som biträder denna eller särskild tillsyningsman erforderliga upplysningar angående anläggningen.

(Föreslagen lydelse.)

Vad nu sagts skall jämväl gälla fiskeritjänsteman eller annan som biträder *styrelsen* ävensom sådan särskild tillsyningsman som avses i 9 §.

12 §.

Innehavare av anläggning, från vilken avloppsvatten utsläppes i vattendrag, sjö eller annat vattenområde, är skyldig att på begäran lämna *fiskeristyrelsen* eller den som biträder denna eller särskild tillsyningsman erforderliga upplysningar angående anläggningen.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1948.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 20 februari 1948.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, MOSSBERG, WEIJNE, KOCK.

Efter gemensam beredning med cheferna för kommunikations-, finans-, jordbruks- och handelsdepartementen samt statsrådet Sträng anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, frågor om åtgärder mot spekulation i vattenkraft m. m.

Föredraganden anför följande.

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 11 april 1947 tillkallade jag den 5 maj samma år särskilda sakkunniga att inom justitiedepartementet verkställa utredning rörande åtgärder mot spekulation i vattenkraft och därmed sammanhängande spörsmål¹. De sakkunniga — vilka antagit benämningen 1947 års kommitté för åtgärder mot spekulation i vattenkraft — ha den 20 december 1947 avgivit betänkande innehållande förslag till lag om ändring i vissa delar av vattenlagen och till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 20 december 1946 om kontroll å överlåtelse av vattenkraft jämte motivering (SOU 1947: 81). Yttranden ha inhämtats över betänkandet jämte därvid fogade lagförslag.

I proposition den 23 januari 1948 (nr 49) har föreslagits inrättande av en fiskeristyrelse med statens fiskeriförsök. Om detta förslag genomföres bli vissa ändringar i vattenlagen m. fl. lagar erforderliga.

Jag anhåller nu att till behandling få upptaga dessa frågor.

Åtgärder mot spekulation i vattenkraft m. m.

Gällande rätt.

De grundläggande bestämmelserna rörande *rätten till vatten* återfinnas i 1 kap. *vattenlagen den 28 juni 1918*. Där uttalas i 1 §, att envar äger att — med de i sagda lag stadgade eller eljest lagligen gällande inskränkningar

¹ De sakkunniga voro ledamoten av riksdagens andra kammare landshövdingen O. W. Lövgren, häradshövdingen Åke Braunstein, ledamöterna av nämnda kammare hemmansägaren Edvin Jacobsson i Igelsbo, folk-kolläraren Nils A. Larsson i Östersund och lantbrukaren Anders Pettersson i Dahl, ävensom numera generaldirektören Åke Rusck och ordföranden i statens bränslekommision civilingenjören Erik Upmark med assessorn i Svea hovrätt Gunnar Fredrikson som sekreterare.

— råda över det vatten, som finnes å hans grund. Enligt 2 § njuter i rinnande vatten vardera sidans ägare lika lott i vattnet, ändå att större del därav framrinner å den enes grund än å den andres. Genom sistnämnda bestämmelse göres dock ej rubbning i den rätt till större lott i vattnet, som kan grundas å dom, urminnes hävd eller annan särskild rättsgrund. Där utan sådan rättsgrund ena sidans ägare vid vattenlagens ikraftträdande den 1 januari 1919 vid lågvatten tillgodogjorde sig mer än hälften av den framrinnande vattenmängden, äger han till bevarande av sin rätt till vattnet åberopa förut gällande lag.

1 kap. vattenlagen innehåller vidare bestämmelser om *inskränkningar i jordägarens rätt att råda över vattnet å grunden*. I 4 § anmärkes sålunda, hurusom under vissa förutsättningar den, som äger råda över vatten, kan förpliktas att till följd av företag enligt vattenlagen, såsom byggande i vatten, vattenreglering, vattenavledning etc., underkasta sig förlust i honom tillkommande vattenmängd eller vattenkraft. I detta sammanhang skola av ifrågavarande bestämmelser endast beröras de, som ha avseende å bebyggande av strömfall. De viktigaste av sistnämnda stadganden äro 2 kap. 5—7 §§, vilka innebära att, för den händelse rätten till ett strömfall är fördelad på olika händer, den som har rätt till större delen eller ena sidan av strömfallet kan framtvunga utbyggnad av fallet. Enligt 5 § är sålunda, där ett strömfall till skilda delar tillhör olika ägare och en av dem vill tillgodogöra sig förutom egen jämväl annans del i fallet, denne berättigad därtill, därest falldelarnas gemensamma tillgodogörande innebär väsentlig ekonomisk eller teknisk fördel samt han såsom ägare eller med servitutsrätt, som är gällande för all framtid, råder över mer än hälften av den efter vattenmängd och naturlig fallhöjd beräknade vattenkraften i fallet eller den del därav, om vars bebyggande är fråga. Motsvarande gäller i fråga om två eller flera, olika ägare tillhöriga strömfall. — 6 § avser det förhållandet, att å ömse sidor av ett strömfall äro olika ägare. Då må enligt lagrummet ena sidans ägare bjuda ägaren av motsatta sidan att gemensamt utnyttja fallet; vill denne det ej, äger den, som bjudit, att tillgodogöra sig jämväl andra sidans lott i vattnet, såframt det prövas kunna ske utan synnerlig skada för dess ägare. Vilja båda var för sig utnyttja hela strömfallet, prövar vattendomstolen, åt vilkendera företråde bör givas. Enligt 5 och 6 §§ skall ersättning lämnas för tillgodogjord annan tillhörig vattenkraft. — 7 § innehåller stadganden rörande strömfall, som tillhör oskift by eller annan samfällid mark eller som vid skifte av samfällighet ej ingått i skiftet. För sådant strömfall gäller — därest det icke kan utan delägars förfång skiftas vare sig ensamt eller i förening med annat samfälligheten tillhörigt vattenområde samt någon delägare vill tillgodogöra sig hela fallet — att denne, såframt det prövas kunna ske utan synnerlig skada för övriga delägare samt han antingen ensam eller tillsammans med delägare, som lämnat honom medgivande till företaget, äger mer än hälften i strömfallet, är berättigad att mot ersättning från samfälligheten tilllösa sig fallet jämte eventuellt avsatt utmål för fallets tillgodogörande.

1 kap. innehåller vidare i 5—13 §§ stadganden om *kungsådra*. Sådan skall anses finnas i de uti särskild förteckning upptagna vattendrag, i vilka vid lågvatten framrinner minst fem kubikmeter i sekunden. Enligt stadgandena föreligger i princip skyldighet för bl. a. strömfallsägare att för allmän farled eller allmän flottled eller för fiskets tillgodoseende eller för torrläggning eller bevattning av mark utan gottgörelse avstå vattenmängd eller fallhöjd intill en tredjedel av vattenkraften.

Slutligen har år 1945 i 1 kap. införts bestämmelser om *skyldighet att under vissa omständigheter låta strömfall tagas i anspråk av annan*. Dessa bestämmelser äro upptagna i 14 § och innebära följande. Finnes från allmän synpunkt för planmässigt utnyttjande av tillgänglig vattenkraft erforderligt, att visst strömfall tillgodogöres, och kan det ej antagas, att den, som råder över vattenkraften i fallet, själv kommer att utan avsevärt dröjsmål utnyttja det på ändamålsenligt sätt, äger Kungl. Maj:t på ansökan förordna att, om hinder enligt 2 kap. eljest ej möter, fallet må mot ersättning i stället tillgodogöras av kronan, kommun eller annan, som är beredd att utan uppskov bebygga fallet. Kronan tillkommande vattenkraft må dock ej utan riksdagens samtycke upplåtas åt annan. I samband med förordnande om dylik expropriationsrätt äger Kungl. Maj:t föreskriva de villkor med avseende å strömfallets utnyttjande, som från allmän synpunkt finnas erforderliga. Delägare i strömfallet skall beredas tillfälle att inom viss tid — ett år eller, om synnerliga skäl därtill äro, kortare tid, dock minst tre månader — yttra sig över ansökan om sådant förordnande. Expropriationsrätten förverkas, om icke exproprianten inom ett år från förordnandets meddelande hos vattendomstolen sökt tillstånd till strömfallets utbyggande, eller om ansökan om sådant tillstånd avslås. Samma verkan inträder, om strömfallet icke utbygges inom tid, som vattendomstolen bestämmer, eller om i pengar bestämd ersättning för vattenkraften ej guldits inom tre månader från det ersättningen blivit slutgiltigt fastställd, såvida icke fallet enligt medgivande av ersättningstagaren tagits i besittning utan att ersättningen guldits. Har expropriationsrätten förverkats, får nytt förordnande med avseende å fallet ej utan synnerliga skäl meddelas inom tio år därefter.

I fråga om *rätten att utbygga ett strömfall* gäller enligt 2 kap. vattenlagen i princip, att strömfallsägaren har frihet att själv bestämma, om och när samt i vilken omfattning han skall utbygga sitt fall. Då strömfallsägaren beslutar sig för att utbygga fallet, äger han emellertid ej verkställa utbyggnaden efter eget gottfinnande, utan är obligatorisk förprovning i vidsträckt omfattning föreskriven. Jämlikt 2 kap. 20 § vattenlagen må sålunda ej i älv, ström, å eller större bäck arbete för uppförande eller förändrande av damm påbörjas, förrän vattendomstolen efter ansökan meddelat besked, huru och under vilka villkor arbetet må göras. Om genom annat byggande i sådant vattendrag märkbar inverkan kan ske på vattenståndet eller vattnets lopp, gäller detsamma, såframt det ej är uppenbart, att varken allmän eller enskild rätt genom byggnaden förnärmas. Äro i andra fall sannolika skäl, att genom byggande i vatten allmän eller enskild rätt förnärmas, erfordras i regel även vattendomstolens provning.

2 kap. vattenlagen innehåller jämväl bestämmelser rörande de villkor, under vilka byggande i vatten må tillåtas. Allmänt gäller enligt 2 §, att byggnad i vatten skall göras så, att ändamålet må utan oskäligen kostnad vinnas med minsta intrång och olägenhet för annan. Den omständigheten, att skada eller intrång uppkommer för utomstående, utesluter alltså icke tillåtligheten av byggande. Enligt huvudregeln i 3 § skall dock nyttan av företaget på visst kvalificerat sätt överstiga skadan och intrånget. Hänsyn till allmänna intressen kan enligt samma § föranleda undantag från nämnda regel såväl i ena som i andra riktningen. För skadan och intrånget skall lämnas ersättning.

2 kap. har även andra bestämmelser om tvångsrätter mot utomstående. Sålunda stadgas i 14 §, att bl. a. dammfäste får läggas å annans mark, samt i 16 §, att mark må upplåtas eller lösas till utmål för kraftstation, i båda fallen mot ersättning.

I övrigt finnas i 2 kap. stadganden, som avse att skydda motstående allmänna och enskilda intressen. Här må särskilt bringas i erinran 12 §, vilken innefattar förbud mot att så bygga i vatten, att allmänna intressen i avsevärd mån förnärmas.

Utöver föreskrifterna i 2 kap. finnas beträffande *större vattenkraftanläggningar och vattenregleringar* särskilda bestämmelser i 4 kap. För kraftanläggningar, vilka tillkommit efter år 1918 och vid vilka minst 500 turbinhästkrafter kunna uttagas vid oregerat lågvatten, ävensom för vissa därmed jämställda äldre anläggningar stadgas sålunda skyldighet att tillhandahålla kraft åt kringliggande bygd, s. k. *bygdkraft*. Vidare gälla för samma grupper av anläggningar bestämmelser om *nyprövning* efter visst antal år av de villkor, varunder med hänsyn till allmänna intressen anläggningarna må bibehållas och nyttjas. Ytterligare innehåller kapitlet föreskrifter om *lösningsrätt för kronan* i fråga om sagda grupper av anläggningar. Slutligen meddelas stadganden, enligt vilka för vattenreglering i angivna fall *Kungl. Maj:ts tillstånd* erfordras samt vattenregleringsavgifter under vissa villkor kunna föreskrivas.

Vattenlagens bestämmelser om *ersättning* återfinnas i 9 kap. Enligt det grundläggande stadgandet i 1 § är — om jämlikt vattenlagen rätt medgives någon att tillösa sig samfällt strömfall med eller utan utmål eller att eljest lösa eller taga i anspråk annan tillhörigt område eller att tillgodogöra sig annans vattenmängd eller vattenkraft eller att vidtaga åtgärd, varigenom eljest annans egendom lider skada eller intrång — den, som erhåller medgivandet, i princip pliktig att gälda ersättning för egendom, som avstås, eller för förlust, skada eller intrång, som förorsakas. I förevarande sammanhang skola blott de stadganden beröras, som avse *vattenkraft*.

Huvudregeln är, att endast den vattenmängd eller den fallhöjd, som tages i anspråk, skall ersättas. Emellertid kan det hända, att om ägaren av ett strömfall nödgas avstå en del av sin vattenmängd eller sin fallhöjd, för honom uppkomma svårigheter eller särskilda kostnader vid begagnandet av återstoden. För denna händelse har i 4 § stadgats, dels att om återstodens

begagnande försvåras eller fördyras, ersättning skall lämnas jämväl för sådan skada, dels ock att om återstoden varder onyttig eller synnerligt men vid dess begagnande uppkommer, ersättning skall lämnas för återstodens hela värde.

Ersättningen för vattenkraft skall enligt 1, 13 och 14 §§ i regel utgå antingen medelst kraftöverföring eller i pengar. I båda fallen skall enligt 11 § ersättningen för *tillgodogjord* vattenkraft anses innefatta gottgörelse för vattenverksbyggnaderna eller den del därav, som för framtiden varder för ägaren onyttig. För *icke tillgodogjord* vattenkraft skall ersättningen bestämmas med hänsyn till värdet av vattenkraften i tillgodogjordt skick. Vid vattenkraftens beräkning skall jämlikt 10 § hänsyn tagas till mera betydande växlingar i vattenföringen.

Stadganden rörande ersättning medelst *kraftöverföring* lämnas i 13—45 §§. Av dessa må återgivas följande.

Där någon berättigas jämlikt 2 kap. 5 eller 6 § att tillgodogöra sig annan tillhörig vattenkraft eller jämlikt samma kap. 7 § att lösa annan tillhörig andel i samfällt strömfall, skall enligt 9 kap. 13 § ersättning därför utgå medelst tillhandahållande av motsvarande kraftbelopp, såframt och i den mån ej ersättningens utgörande i kraft prövas medföra olägenheter av betydelse för ena eller andra parten.

Under samma villkor skall vid ianspråktagande av strömfall jämlikt 1 kap. 14 § ersättningen utgå medelst kraftöverföring, i den mån fastighet, till vilken vattenkraften hört, kan anses ha behov av kraft. Detsamma gäller, om vattenkraften varit avsedd för viss anläggning eller ort, till vilken ersättningstagaren är berättigad att överföra kraftbelopp, som tillerkännes honom, och denna anläggning eller ort kan anses ha behov av kraften.

Kraft, som skall överföras såsom ersättning för mistad vattenkraft, skall jämlikt 9 kap. 26 § tillhandahållas ersättningstagaren å den fastighet, till vilken vattenkraften hört, på lämplig plats nära det strömfall, varifrån vattenkraften gått förlorad. Nödiga organ för överföring av den tillhandahållna kraften — ersättningskraften — bekostas av ersättningsgivaren.

I 19 § stadgas att ersättningstagaren är pliktig att för kraftens uttagande och överföring gälda vederlag — uttagningskostnad — antingen i pengar eller genom minskning av det kraftbelopp, som eljest skolat utgå. I fråga om ersättning för vattenkraft, som tages i anspråk jämlikt 1 kap. 14 § eller 2 kap. 5 eller 6 §, skall enligt 9 kap. 20 § uttagningskostnaden bestämmas så, att den gottgörelse för vattenkraften som beredes ersättningstagaren genom det efter avdrag av uttagningskostnaden återstående värdet å ersättningskraften, kan anses skälig med hänsyn jämväl till den nytta som uppkommer för ersättningsgivaren. Uttagningskostnaden får dock varken sättas lägre än till ersättningsgivarens självkostnad — såvida denna ej överstiger ersättningstagarens självkostnad för självständigt tillgodogörande av det ianspråktagna strömfallet — eller högre än till sistnämnda självkostnad. Beträffande ersättning för samfällt strömfall, som löses jämlikt 2 kap. 7 §, skall uttagningskostnaden bestämmas till den för ersättnings-

givaren beräknade kostnaden för ersättningskraftens tillhandahållande på den i 9 kap. 26 § angivna platsen.

Vattendomstolens beslut rörande ersättningskraft kan senare ändras under vissa förutsättningar.

Där ersättningen ej bör utgå medelst kraftöverföring, skall den som nämnts i regel bestämmas i pengar. Sådan ersättning skall jämlikt 9 kap. 48 § beräknas till fulla värdet och hälften därutöver, då fråga är om ersättning för tillgodogjord vattenkraft eller för icke tillgodogjord, som uppenbarligen är avsedd för befintlig eller under byggnad varande anläggning. För annan icke tillgodogjord vattenkraft skall enligt 49 § ersättningen beräknas till fulla värdet utan förhöjning.

I detta sammanhang må jämväl erinras om att i *lag den 20 december 1946 (nr 781)* meddelats bestämmelser om *kontroll å överlåtelse av vattenkraft*. Denna lag, som gäller till och med den 30 juni 1948 eller den tidigare dag Kungl. Maj:t bestämmer, innehåller följande bestämmelser. Den som mot vederlag förvärvar rätt till vattenkraft i strömfall, varur i dess helhet vid ändamålsenlig utbyggnad kan uttagas mer än etthundra turbinhästkrafter vid normalt oreglerat lågvatten, skall — i den mån Kungl. Maj:t därom förordnar — för kontroll av vederlagets skälighet ofördröjligen göra anmälan om förvärvet hos Kungl. Maj:t. I denna anmälan skall lämnas upplysning om vederlaget för vattenkraften eller — där vid förvärv av fastighet med tillhörande vattenkraft särskilt vederlag för vattenkraften ej bestämts — om hur stor del av vederlaget i dess helhet som anses belöpa på vattenkraften. Vidare skola tillhandahållas de handlingar och uppgifter, som erfordras för prövning av vederlagets skälighet. Om anmälan icke inkommer, äger Kungl. Maj:t eller den myndighet, som Kungl. Maj:t bestämmer, införskaffa erforderliga uppgifter. Kungl. Maj:t eller myndighet, som nyss sagts, äger föreskriva den nedsättning av oskäligt vederlag, vilken påkallas. Utfäst vederlag får ej givas eller mottagas förrän efter överlåtelsens prövning. Vid nedsättning av vederlaget äger överlåtaren frånträda överlåtelseavtalet, därest han underrättar förvärvaren därom senast två månader efter erhållen del av nedsättningsbeslutet. Nu angivna bestämmelser rörande rätt till vattenkraft skola äga motsvarande tillämpning å aktie i bolag eller andel i handelsbolag eller förening, vars huvudsakliga tillgång utgöres av rätt till vattenkraft. Underlåtenhet att göra föreskriven anmälan, avgivande av medvetet oriktig uppgift vid anmälningskyldighetens fullgörande samt erläggande eller mottagande av vederlag, innan skäligheten därav prövats, eller av högre vederlag än som funnits skäligt straffas med dagsböter eller fängelse. Lagen äger icke tillämpning å förvärv från eller för kronan eller från konkursbo eller å exekutiv auktion.

Genom kungörelse den 20 december 1946 (nr 782) har Kungl. Maj:t förordnat, att lagen skall äga tillämpning å förvärv efter den 15 november 1946 i Norrland eller Kopparbergs län.

Härutöver kan framhållas, att enligt 2 § *lagen den 27 juni 1902 innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar* fordras tillstånd — koncession — för utförande av elektrisk starkströmsledning, samt att enligt samma lagrum vid prövning av koncessionsansökan hänsyn hör tagas till huruvida behov av anläggningen finnes samt huruvida denna kan anses förenlig med en planmässig elektrifiering.

Slutligen är att påpeka, hurusom Kungl. Maj:t i *brev den 17 maj 1946* till vattenfallsstyrelsen förklarat, att styrelsen borde med de kommunala och enskilda kraftföretag, som kunde anses ha berättigat behov av att överföra kraft på stamlinjenätet, träffa lämpliga avtal om transitering. Vid prövning av transiteringsansökningar borde styrelsen särskilt beakta angelägenheten av att prisuppdrivande eller med en planmässig kraftförsörjning icke förenliga köp av utbyggda vattenfall motverkades. Där tvekan kunde råda, huruvida transitering borde medges, skulle frågan underställas Kungl. Maj:ts prövning.

Landets vattenkrafttillgångar m. m.

Efter en inledande allmän rättsöversikt samt en redogörelse för gällande svensk rätt har 1947 års kommitté för åtgärder mot spekulation i vattenkraft till en början lämnat vissa uppgifter rörande *tillgången på vattenkraft* i vårt land.

Enligt en av Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut verkställd uppskattning utgör *den totala vattenkrafttillgången* i landet — beräknad efter vattendragens sammanlagda fallhöjder, strömfallens medelvattenföringar och 75 % verkningsgrad i turbiner, generatorer och vattenvägar — 11·7 milj. kW (kilowatt) i undersökta vattendrag och 1·5 milj. kW i andra vattenfall eller tillhopa 13·2 milj. kW, motsvarande en teoretisk energiproduktionsförmåga av 115 000 MkWh/år (MkWh = milj. kilowattimmar).

Kommittén anmärker om den sålunda erhållna siffran:

Denna energimängd kan dock i verkligheten icke ekonomiskt uttagas. Avsevärda reduktioner måste nämligen företagas beträffande såväl fallhöjder som vattenmängder. Sålunda finnas många strömfall, som icke kunna tänkas bli utbyggda, och i de utbyggbara strömfallen uppstå oundvikliga fallförluster mellan och i kraftanläggningarna. Vidare är det å ena sidan omöjligt att genomföra sådana regleringar av framrinningen, att vattenföringen kan helt utjämnas, å andra sidan olämpligt att göra kraftanläggningarna så stora, att i dem kunna tillgodogöras de flöden, vilka ej kunna intagas i regleringarna.

Kommittén framhåller, att då man ur kraftförsörjningens synpunkt skulle beräkna tillgången på vattenkraft, naturligen i princip endast kunde beaktas *den utbyggnadsvärda kraften*, d. v. s. den kraft som det ekonomiskt lönade sig att utbygga. Denna kraft kunde indelas i högvärdig och lågvärdig. Såsom högvärdig betecknades sådan kraft, som vid oförändrat penningvärde medförde en specifik utbyggnadskostnad icke väsentligt överstigande utbyggnadskostnaden vid de redan utbyggda fallen. Till lågvärdig kraft hänfördes den övriga utbyggnadsvärda kraften.

Den utbyggnadsvärda vattenkrafttillgången i landet har enligt vad kommittén upplyser varit föremål för uppskattning vid flera olika tillfällen. Den första mera tillförlitligt beräknade siffran framlades år 1923 av elektrifieringskommittén, som kom till en sammanlagd tillgång av 32 500 MkWh/år. Efter senare verkställda approximativa undersökningar, därvid bl. a. förbättrade regleringsbetingelser för Indalsälven och Lule älv konstaterades, fann man denna siffra böra ökas med ca 10 % eller till ungefär 36 000 MkWh/år. Vattenkraftföreningen verkställde år 1945 en ny preliminär uppskattning (föreningens publikation 1945:14), vilken gav siffran 41 250 MkWh/år. Även vid denna uppskattning fann man ökade regleringsmöjligheter föreligga i fråga om vissa älvar. Slutligen företogs år 1947 inom vattenfallsstyrelsen en approximativ undersökning av krafttillgången i de större älvarna norr om Ljungan. Därvid togs hänsyn till de regleringsmöjligheter, vilka från nuvarande utgångspunkt bedömas som sannolika, varjämte utbyggnadsvattenmängden i kraftanläggningarna i regel beräknades högre än i tidigare uppskattningar.

Vid sammanställande av dessa undersökningar finner kommittén den totala utbyggnadsvärda vattenkrafttillgången i hela landet vara av storleksordningen 50 000 MkWh/år. Kommittén betonar emellertid att denna beräkning är approximativ.

Nedanstående av kommittén uppgjorda *Tabell 1* visar den ungefärliga fördelningen av den totala utbyggnadsvärda vattenkraften på olika landsdelar. I Götaland och Svealand finnas 16 %, i nedre Norrland 8 %, i mellersta Norrland 47 % och i övre Norrland 29 %.

Tabell 1. Vattenkrafttillgången i Sverige.

	Total utbyggnadsvärd vattenkraft (approx. beräknad) MkWh/år	Därav utbyggd		Återstående	
		vid slutet av 1947 MkWh/år	efter färdigställande av pågående eller beslutade utbyggnader MkWh/år	vid slutet av 1947 MkWh/år	efter färdigställande av pågående eller beslutade utbyggnader kMWh/år
<i>Götaland och Svealand</i>					
1. Lagan—Dalälven	8 000	6 350	7 200	1 650	800
<i>Nedre Norrland</i>					
2. Ljusnan—Ljungan	4 000	1 050	1 800	2 950	2 200
<i>Mellersta Norrland</i>					
3. Indalälven	8 500	4 450	5 800	4 050	2 700
4. Faxälven—Ume älv	15 000	750	3 100	14 250	11 900
<i>Övre Norrland</i>					
5. Skellefte älv—Torne älv	14 500	1 100	3 000	13 400	11 500
Summa	50 000	13 700	20 900	36 300	29 100

I tabellen redovisas även den utbyggda och den återstående vattenkraften dels vid slutet av år 1947, dels ock efter färdigställande av pågående eller beslutade utbyggnader. Av den för närvarande utbyggda vattenkraften ligger nära hälften i Göta- och Svealand samt drygt en tredjedel i mellersta Norrland, medan återstoden fördelar sig lika på nedre och övre Norrland. Medräknas som utbyggda även de fall, där utbyggnadsarbetet pågår eller är förberett genom maskinbeställningar eller andra åtgärder av relativt definitiv karaktär, ökas siffran för den utbyggda vattenkraften med 7 200 MkWh/år. Genom dessa utbyggnader förskjutes fördelningen av den utbyggda kraften, så att Götalands och Svealands andel blir 34 %, nedre Norrlands 9 %, mellersta Norrlands 43 % och övre Norrlands 14 %.

För den outbyggda kraften äro de siffror, som gälla efter färdigställande av de igångsatta utbyggnaderna, i detta sammanhang främst av intresse. I detta stadium fördelar sig den outbyggda kraften med 3 % på Göta- och Svealand, 7 % på nedre Norrland, 50 % på mellersta Norrland och 40 % på övre Norrland.

En fördelning av den outbyggda kraften på hög- och lågvärdig är, säger kommittén, svår att åstadkomma, enär gränsen mellan dessa båda kategorier är flytande. Med ledning av vattenfallsstyrelsens ovannämnda undersökning gör kommittén emellertid en approximativ uppdelning av fallen ur kvalitetssynpunkt. Resultatet härav framgår av *Tabell 2*, som även visar den outbyggda krafttillgångens fördelning på staten och andra.

Tabell 2. Återstående utbyggnadsvärd vattenkraft efter färdigställande av pågående eller beslutade utbyggnader.

	Totalt MkWh/år	D ä r a v			
		högvärdig		lågvärdig	
		staten	övriga	staten	övriga
1.....	800	100	200	100	400
2.....	2 200	—	800	—	1 400
3.....	2 700	1 100	400	300	900
4.....	11 900	4 900	4 800	300	1 900
5.....	11 500	5 300	1 200	2 700	2 300
Summa	29 100	11 400	7 400	3 400	6 900

Av den efter pågående utbyggnader återstående utbyggnadsvärda vattenkraften ha sålunda 65 % bedömts vara högvärdig och 35 % lågvärdig. Av den högvärdiga kraften uppskattas staten äga ca 60 % och andra ca 40 %, medan andelstalen för den lågvärdiga kraften äro 33 och 67 %.

Enligt *Tabell 2* utgör statens totala innehav 51 % av den totala outbyggda krafttillgången och övriga fallägares innehav sålunda 49 %. Om i statens andel även inräknas minoriteter i vattenfall, i vilka staten äger majoritet,

kommer man till att staten har bestämmanderätten över uppskattningsvis 55 % av den outbyggda vattenkraften.

Enligt en av de sakkunniga — härnedan benämnda 1942 års sakkunniga — som år 1943 framlade förslag (SOU 1943: 14) till de år 1945 genomförda ändringarna i vattenlagen, gjord överslagsberäkning funnos på spekulativa händer ca 5 % eller något mera av den outbyggda men utbyggnadsvärda vattenkraften, under det att ca 75 % ägdes av kronan eller befunno sig i annan fast hand. I detta procenttal inräknades då minoritetsandelar i strömfall, där majoriteten fanns på fasta händer. Återstående 20 % befunno sig enligt 1942 års sakkunnigas mening kvar hos de ursprungliga jordägarna, d. v. s. i huvudsak den jordbrukande befolkningen. Den på spekulativa händer varande vattenkraften antogs till största delen utgöras av sådan kraft, som stod på gränsen mellan högvärdig och lågvärdig kraft.

I anslutning härtill anför kommittén:

Den av 1942 års sakkunniga angivna fördelningen av den outbyggda men utbyggnadsvärda vattenkraften torde enligt vad kommittén inhämtat såtillvida ha undergått en förskjutning, att innehavet på fasta händer ökat med några procent. Denna ökning torde dock huvudsakligen motsvaras av en minskning i procenttalet för den i jordbruksbefolkningens hand varande vattenkraften. På spekulativ hand skulle sålunda fortfarande befinna sig inemot 5 % av den outbyggda men utbyggnadsvärda vattenkraften.

Kommittén yttrar inledningsvis om förhållandet mellan statlig och annan kraftproduktion:

Den svenska kraftindustrin har utvecklats under inbördes tävlan mellan statliga, kommunala och enskilda företag. Det torde ej kunna bestridas att åtminstone hittills konkurrensen främjat en intensiv utbyggnad av vattenkraften. Andelen i den totala produktionen var länge i runt tal 30 % för statliga samt 70 % för kommunala och enskilda företag men har på senare år förskjutits, så att den nu normalt är inemot 40 resp. något över 60 %. Denna förskjutning har främst berott på att ökningen av kraftbehovet inom en del distributionsområden, vilka tidigare i huvudsak försörjts från lokala kommunala och enskilda vattenkraftverk, kommit att helt eller delvis tillgodoses med fjärröverförd vattenkraft från statliga anläggningar. Utvecklingen synes leda därtill, att ökningen i det totala kraftbehovet i landet framdeles kommer att tillgodoses ungefär till hälften av statliga samt till hälften av kommunala och enskilda kraftföretag.

Kommittén redovisar härefter i en tabell den totala elektriska kraftproduktionen i landet för varje år fr. o. m. 1912.

Tabellen visar, att landets totala produktion av elektrisk energi — ångkraft inbegripen — ökat från 1 111 MkWh år 1912 till 14 206 MkWh år 1946, vilket motsvarar i genomsnitt 385 MkWh/år. Under perioden 1912—1930 var ökningen 223 MkWh/år och under perioden 1931—1939 495 MkWh/år. År 1940 visade en tillfällig nedgång till 430 MkWh. Under åren 1941—1946 slutligen var ökningen 1 018 MkWh/år. De sistnämnda åren förete sålunda en högst avsevärd ökning av de årliga krafttillskotten.

Kommittén anmärker, att nedgången i kraftproduktionen år 1940 härrörde från produktionsminskning inom skogsindustrin, och fortsätter:

Under krigsåren har den totala ökningen, bortsett från skogsindustriens stora ökning, betingats av att kraftförbrukningen väsentligt stegrats bl. a. inom krigsindustrien och transportväsendet till följd av ökad sysselsättning samt försvårad och fördyrad tillförsel av råvaror, bränsle och drivmedel. Efter krigets slut får kraftförbrukningens stora stegring antagas bero i första hand på den rådande högkonjunkturen men också därpå, att den elektriska energien blivit alltmer konkurrenskraftig. Elkraftpriserna ha sålunda reellt sett sjunkit under en lång följd av år, särskilt under kriget, medan priserna på fossila och andra bränslen stigit. Detta har medfört att den elektriska kraften i betydande omfattning kommit till användning i stället för bränslen.

Kommittén lämnar härefter i form av en tabell redogörelse för utvecklingen under åren 1912—1946 av landets kraftkonsumtion jämte dens fördelning på olika konsumentgrupper. Av tabellen framgår att av 1946 års totalförbrukning om 12 110 MkWh belöpte 21 % på allmän distribution, 16 % på elektrotermisk och elektrokemisk industri, 46 % på övrig storindustri, 10 % på järnvägar samt 7 % på ånggenerering och elverkens behov.

I fråga om kraftproduktionens och kraftkonsumtionens *utveckling under kommande år* anför kommittén att man hade att räkna med prognoser av åtminstone två olika slag. Dels måste man för fastställande av utbyggnadsplanerna arbeta med antaganden rörande produktionen och konsumtionen under den tidrymd, som behövdes för färdigställande av nya kraftanläggningar, f. n. 4—6 år, dels hade man för andra ändamål behov av en mera långsiktig uppskattning för flera decennier framåt.

Beträffande *kortsiktsprognoser* uttalas i betänkandet:

För *utvecklingen på kort sikt* har man efter fredsslutet hållit sig till antagandet om en maximal produktions- och konsumtionsökning av 800 MkWh/år och en mera måttlig ökning av 500 MkWh/år. Den lägre prognossiffran innebär en reduktion, som huvudsakligen motiverats av antagandet om en viss avmattning efter krigsslutet.

Värdet 800 MkWh/år motsvarar den maximiprognos, som ställes i 1947 års statsverksproposition i samband med vattenfallsstyrelsens anslagsökningen. Detta värde är visserligen lägre än medeltalet för åren 1941—1946. Det kan dock ifrågasättas, huruvida man på kort sikt har att räkna ens med en så stor belastningsökning som 800 MkWh/år. Man bör ej bortse från att de senaste årens utveckling till väsentlig del forcerats fram från ett nedpressat utgångsläge som en följd av exceptionella förhållanden, vilka knappast kunna förväntas bli bestående. Redan nu kan iakttagas en viss återgång till mera normala förhållanden. Sålunda äro de under kriget högt uppskruvade fraktsatserna nu stadda i sjunkande, en omständighet som åtminstone så småningom verkar sänkande på priserna för fossila bränslen och därmed ökar dessa bränslens konkurrenskraft som energi- och värmekälla, så att elkraften ej blir lika begärlig som de senaste åren för nyinstallationer och omläggningar inom industrien. En annan omständighet kan också framhållas. Under en längre tid ha fortgått successiva omläggningar utav industrier och järnvägar m. m. till elektrisk drift. Omläggningarna, vilka äro av engångsnatur, ha intensifierats under de senaste krisåren och betingat en betydande del av dessa års belastningsökningar. Numera torde större delen av de omläggningar utav denna typ, vilka kunna komma i fråga

till utförande, redan vara verkställda, och de kvarstående omläggningsmöjligheterna bli med tiden alltmera begränsade. Man synes därför kunna räkna med att från omläggningar av nu nämnt slag härrörande belastningstillskott framdeles skola förekomma i mindre omfattning än hittills.

De nu anförda omständigheterna göra det väl tänkbart, att den framtida belastningsansökningen på kort sikt kan bli mindre än 800 MkWh/år. Å andra sidan kan — med hänsyn till det betydande osäkerhetsmoment, som varje prognos av förevarande slag måste inrymma — möjligheten av en större belastningsökning ej heller uteslutas. Kommittén anser sig därför icke på den utredning, som stått till buds, kunna göra något bestämt uttalande i frågan.

För *prognosen på längre sikt* hänvisar kommittén till ett diagram, utvisande belastningsutvecklingen i landet åren 1912—1946 samt prognos för belastningen enligt olika alternativ. Enligt diagrammet har ökningen hittills i genomsnitt fortgått med en konstant relativ ökning motsvarande 6,5 % pr år. Kommittén anmärker emellertid på tal härom:

Man måste — — ställa sig skeptisk till att ett sådant förlopp kan fortsätta någon längre tid framåt. Kraftindustrien skulle i så fall ställas inför stora svårigheter, då det exempelvis bleve fråga om att år 1960 åstadkomma ett årligt nytt krafttillskott av storleksordningen 2 000 MkWh, d. v. s. ca 2,5 gånger så mycket som f. n., och 1970 ca 3 000 MkWh eller nära 4 gånger den nuvarande årstillväxten. Det synes knappast finnas skäl att f. n. räkna med högre årlig ökning på längre sikt än 800 MkWh/år.

Kommittén sammanfattar:

Räknar man på lång sikt med ökningen 800 MkWh/år och en utbyggd utbyggnadsvärd vattenkrafttillgång i närvarande stund om ca 36 000 MkWh/år, varav $\frac{2}{3}$ högvärdig och $\frac{1}{3}$ lågvärdig, och förutsätter man vidare, att hela belastningsökningen täckes med vattenkraft, finner man, att den högvärdiga vattenkraften är utbyggd omkring år 1980 och den lågvärdiga bortemot år 2000. Givetvis äro dessa tidsangivelser högst osäkra.

Vidkommande vattenkraftens och andra kraftkällors inbördes betydelse för kraftbehovens täckande må påpekas möjligheten av att kraft kan komma att produceras i stor skala i samband med värmedistribution i större städer. Det tillskott i vinterkraft, som därigenom skapas, kan medföra att vattenkrafttillgångarna bli tillräckliga för en något längre tid.

Kommittén påpekar, hurusom — vid bedömandet av hur stor skada som kan åsamkas kraftförsörjningen genom spekulation i vattenkraft — kännedom erfordras om *naturkraftprisets inverkan på priset för den producerade elektriska kraften*. Härvid hänvisar kommittén till en av 1942 års sakkunniga företagen undersökning i detta hänseende.

Undersökningen baserade sig dels på uppgifter i kommerskollegiets publikation »Sveriges utbyggda vattenkraft år 1930», dels ock på upplysningar, vilka de sakkunniga inhämtat genom förfrågningar hos vattenfallsstyrelsen och ett antal andra innehavare av större vattenkraftanläggningar. För närmare kännedom om undersökningen hänvisas till framställningen i SOU 1943:14 (s. 50—56). Resultatet av undersökningen framlade de sakkunniga bl. a. i en här såsom *Tabell 3* återgiven uppställning.

Tabell 3. Kostnad för elektrisk kraft vid vissa större vattenkraftstationer.

A. Vid en uppdelning av stationerna efter tiden för förvärvet av strömfallet.

Strömfallet förvärvat:	Öre per kilowattimme:	
	totalt	däruv naturkraft
1916 eller tidigare.....	0·56	0·063 (11 %)
1917—36	0·51	0·036 (7 %)
1937—42	1·03	0·075 (7 %)
Samtliga	0·58	0·055 (9 %)

B. Vid en uppdelning av stationerna efter belägenhet.

Strömfallet beläget i:	Öre per kilowattimme:	
	totalt	däruv naturkraft
Götaland och Svealand	0·75	0·113 (15 %)
Nedre och mellersta Norrland	0·49	0·028 (6 %)
Övre Norrland	0·48	0·007 (1 %)
Samtliga	0·58	0·055 (9 %)

De sakkunniga anförde i detta sammanhang bl. a. följande. Den naturkraft, som förvärvats 1916 eller tidigare, hade i medeltal varit väsentligt dyrare och givit något dyrare utbyggd vattenkraft än den som förvärvats 1917—1936. Däremot hade den förstnämnda gruppens strömfall varit något billigare och givit väsentligt billigare kraft än de strömfall, vilka förvärvats 1937—1942. I den sistnämnda gruppen vore emellertid jämförelsematerialet förhållandevis litet. Byggnadskostnaden för sist ifrågakvarande kraftstationer hade påverkats av den rådande dyrtiden. Dessutom borde framhållas att dessa kraftstationer utbyggts på ett sätt, som möjliggjorde en särskilt värdefull produktion. Uppdelningen av stationerna efter belägenheten visade att kostnaden för naturkraften vore väsentligt högre söderut, och att den sjönke ju längre mot norr man komme. Samma vore förhållandet med totalkostnaden för den färdiga kraften, ehuru skillnaden ej vore lika påfallande.

1947 års kommitté anför om de sakkunnigas undersökning:

De av 1942 års sakkunniga anförda siffrorna avse som nämnts kostnaden för energien vid kraftstationsväggen. Hänsyn har sålunda ej tagits till överföringskostnaderna, vilka då det gäller avlägsna kraftstationer kunna uppgå till en ej obetydlig del av totalkostnaden. Siffrorna särskilt för övre Norrlands men även för mellersta och nedre Norrlands stationer böra därför höjas. Detta gäller på grund av överföringsförlusterna i någon mån kostnaderna i öre/kWh för naturkraftens andel, men på grund av överföringsförluster och kostnader för linjer m. m. i avsevärt högre grad totala kostnaden i öre/kWh. Sådan höjning medför därför, att för dessa stationers vidkommande procenttalet för naturkraftens andel i totala kraftkostnaden blir ännu mindre än som angivits i Tabell 3.

Om utvecklingen under den följande tiden yttrar kommittén:

Den i det föregående berörda period, vilken började år 1937, kan sägas pågå fortfarande. Jämväl i övrigt kunna — i de hänseenden, som närmast äro av intresse — förhållandena under åren 1937—1942 och 1943—1947 anses vara i stort sett likartade. Visserligen kunna i en del hänseenden olik-

heter spåras, men dessa torde i sammanhanget ej vara att beteckna som väsentliga. Kommittén anser sig därför kunna uttala, att rönen vid den av 1942 års sakkunniga gjorda undersökningen endast obetydligt påverkas av de senaste årens utveckling, och att sagda undersökning följaktligen fortfarande synes utgöra en tillförlitlig grund för det principiella bedömandet av förevarande spörsmål.

Sammanfattningsvis anför kommittén:

Som av det anförda framgår, utgör redan nu priset för naturkraften en förhållandevis liten del av priset för den elektriska kraften. När framdeles utbyggnaden av vattenkraften kommer att avse mindre utbyggnadsvärd kraft, blir kostnaden för naturkraften — även med antagande av samma naturkraftpris per energienhet — procentuellt ännu mindre, allteftersom utbyggnads- och överföringskostnader stegras. Därest priset för den mindervärdiga naturkraften i framtiden liksom hittills blir lägre per energienhet än den högvärdiga, minskas ytterligare procenttalet för naturkraftens del i den elektriska kraftens totalkostnad. Även en ganska betydande höjning av naturkraftpriset torde knappast bli kännbar för den borgerliga förbrukningen, där strömpriset hos konsumenten i regel håller sig omkring 10 öre per kWh. Mera kännbar blir höjningen för storindustriens förbrukning, där strömpriset oftast rör sig om 2—3 öre per kWh, i undantagsfall ändå lägre, men även där blir inverkan förhållandevis obetydlig. Att höjningar av naturkraftpriset i regel blott i ringa mån påverka priset för den elektriska kraften innebär dock icke, att man kan bortse från sådana höjningar. Kostnaden för elektrisk kraft består ju av ett stort antal var för sig jämförelsevis små delkostnader. Om priset för kraften skall kunna hållas nere, måste alla delkostnader — sålunda även kostnaden för naturkraften — i görligaste mån begränsas.

Kommittén har beträffande *förekomsten av spekulationstendenser* lämnat följande redogörelse.

Uppköpen av vattenkraft i spekulativt syfte torde ha tagit sin början, så snart vattenkraftens stora framtida betydelse började att framstå klart. Inköp med tydlig spekulativ tendens kunna skönjas redan i slutet av 1890-talet. Någon större fart togo dock vattenkraftköpen överhuvud taget i södra Sverige först under 1900-talets första decennium och i Norrland icke förrän i slutet av första världskriget och åren närmast därefter. Under sistnämnda periods högkonjunktur förvärvades betydande fallkomplex i Norrland såväl av vattenfallsstyrelsen som av enskilda företag, däribland vissa särskilt för vattenfallsinköp bildade bolag. Till en början voro priserna för vattenkraften synnerligen låga, men i Götaland stego de snabbt under 1900-talets början, vilket i viss mån tog sig uttryck i de av riksdagen åsatta värdena för Trollhättan m. fl. vattenfall. Efter hand och under inflytande av det sjunkande penningvärdet stego priserna även i Norrland, och omkring år 1920 betalades för vattenfall i mellersta Norrland priser på omkring 100 kronor per 9-månadershästkraft.

Ett stycke in på 1920-talet hade intresset för vattenkraftköp betydligt minskat. Någon nämnvärd konkurrens på området förekom icke vidare, och under det följande decenniet överfördes på kraftföretagare, bl. a. vattenfallsstyrelsen, det mesta av den vattenkraft, som uppköpts av andra.

Under senare delen av 1930-talet vaknade intresset för outbyggd vattenkraft till nytt liv. Vattenfallsstyrelsen ökade sin inköpsverksamhet och inriktade sig därvid på Indalsälven, Ångermanälven med undantag för Fax-

älvsgrenen samt Ume älv med Vindelälven, Pite älv och Skellefte älv. Samtidigt började enskilda och kommunala kraftföretagare försäkra sig om vattenkraft för framtida behov. Exempelen följdes av flera större skogsbolag och industriföretag. Priserna för vattenkraften visade under inflytande härav benägenhet att skjuta i höjden. Inom Faxälven, där konkurrens förekom mellan olika bolag, betalades t. ex. redan under 1930-talets slut höga priser på upp till 300 kronor per 9-månadershästkraft och därutöver. Vattenfallsstyrelsen, som sökte föra en jämn prispolitik, såg sig under sådana förhållanden nödsakad att avstå från åtskilliga planerade inköp i mellersta Norrland och förlägga huvuddelen av sina inköp till områden, där konkurrensen gjorde sig mindre gällande.

1943 års utredning om åtgärder mot spekulation i vattenkraft, vilken utredning år 1945 föranledde den ändring av 1 kap. 14 § vattenlagen, som möjliggjorde expropriationsrätt till vattenkraft i annans ägo, torde visserligen ha medfört att mera omfattande inköp av jordägares vattenkraft i syfte att denna därefter skulle av köparen försälgas till kraftföretag begränsats men har å andra sidan icke verkat sänkande på de höga naturkraftprisen. Konkurrensen om och prisstegringen för vattenkraft har sålunda fortsatt.

Omfattande vattenfallsförvärv, delvis av tydlig spekulationskaraktär, ha även under och efter år 1943 avslutats eller förberetts i bl. a. Skellefte älv, Ume älv, Ångermanälven med Faxälven samt Indalsälven. Genom överbud ha enskilda bolag i ett par fall sökt skaffa sig företrädesrätt till vattenfallsandelar inom statliga intresseområden, bl. a. i ett av vattenfallsstyrelsen numera utbyggt vattenfall i Ångermanälven. I vattenfall, vilkas utbyggnad redan påbörjats, ha utomstående företag uppträtt och — i uppenbart syfte att kräva ersättningskraft och därigenom skaffa sig fördelar — systematiskt inköpt eller försökt inköpa sådan vattenkraft, som utbyggaren icke lyckats förvärva från vederbörande markägare.

I november 1946, då det blev bekant, att lagen om kontroll å överlåtelse av vattenkraft förbereddes, forcerades ett flertal försäljningar av vattenkraft. Sedan lagen trätt i kraft, har den enskilda inköpsaktiviteten på området märkbart avtagit. I de fallsträckor, vari vattenfallsstyrelsen under det senaste året företagit inköp (Ume älv, Vindelälven, Skellefte älv och Lule älv), ha sålunda inga konkurrerande köpare varit verksamma. De andra köp, om vilka styrelsen har kännedom, ha skett till rätt rimliga priser och ha icke haft spekulativ karaktär. Exempel finnas på förberedda inköp av spekulationsbetonad karaktär, som fått falla inför den senaste händelseutvecklingen, liksom på fall, där spekulationsförsäljningar för långväga transiteringar synas komma att ersättas med mera normala försäljningar för tillgodoseande av lokala behov.

Allmänt har kommittén om betingelserna för spekulation anmärkt följande.

Utbyggnaderna av ny vattenkraft äro koncentrerade till Norrland, och tillgången på outbyggd vattenkraft minskas där relativt snabbt. I Svealand och Götaland befinna sig däremot praktiskt taget samtliga fall — med undantag för vissa fall i de övre delarna av Dalälven — på händer, som kunna beräknas komma att själva utnyttja desamma. De värdefullare fallkomplexen inom dessa landsdelar torde enligt föreliggande utbyggnadsprogram bli utbyggda inom 15 år. Inga vattenkraftförsäljningar av nämnvärd omfattning ha förekommit inom dessa landsdelar, i varje fall — såvitt man vet — inga av spekulativ karaktär. Risk för spekulation synes sålunda fö-

religga i fråga om strömfall i Norrland och Kopparbergs län. För sagda län skulle risken närmast ligga däri, att ett ökat spekulationsintresse i Dalälven kan uppstå, om spekulationsmöjligheterna i de nordligare belägna älvarna beskåras. För övriga delar av landet synes någon nämnvärd risk för spekulering i vattenkraft ej föreligga.

Grunderna för naturkraftens värdering.

Efter att i ett särskilt avsnitt (s. 64—65) ha berört *vattenfallsstyrelsens inköps- och prispolitik* anför kommittén:

Såsom allmänt omdöme torde kunna uttalas, att vid förvärv av vattenkraft värderingen av naturkraften skett och alltjämt sker med tämligen grova mått. Anledningen härtill torde främst vara den, att de faktorer, vilka vid värderingen ha betydelse, äro ganska svårbedömbara, särskilt då det gäller förvärv av strömfall, som avses skola utbyggas först i en mer eller mindre avlägsen framtid. Ofta ha — såsom 1942 års sakkunniga ock framhållit (SOU 1943: 14 s. 45) — priserna väsentligen bestämts av utbud och efterfrågan samt till följd härav fluktuerat alltefter det intresse som under olika perioder ägnats kraftindustrin. Allteftersom utbyggnaden av våra vattenkrafttillgångar fortskrider och sålunda reserven av outbyggda fall minskas, blir naturligen intresset för de återstående fallen ökat samt möjligheten för en monopolistisk prisutveckling större. Spekulationen i vattenkraft lär ofta bygga på spekulantens förhoppning att genom utnyttjande i framtiden av en monopolställning kunna betinga sig priser, som eljest ej skulle ha kunnat erhållas.

Kommittén företager härefter en undersökning av vilka faktorer som vore av betydelse, därest man utginge från att monopolställningen borde i görligaste mån elimineras som priskbildande faktor och att värderingen i stället borde ske efter skälighetsgrunder. Kommittén nämner därvid — under hänvisning till framställningen i SOU 1943: 14 s. 45—48 — bland de faktorer, som efter objektiva normer bestämde ett strömfalls värde, *vattenföringen och fallhöjden*, som tillsammans gäve den i fallet uttagbara effekten. I detta sammanhang påpekas också betydelsen av eventuellt föreliggande möjlighet till reglering av vattenframrinningen. Vidare framhållas *utbyggnadskostnaden, underhålls- och driftkostnaderna* samt *överföringskostnaden* såsom inverkan på naturkraftens värde.

Kommittén anmärker härefter, att hänsyn kunde behöva tagas till *skatte- och ränteförlusten*, och anför härom:

Från det ett utbyggt strömfall förvärvas och till dess kraftanläggningen är färdig att tagas i bruk förflyter en längre eller kortare tid. För ett fall, som börjar utbyggas omedelbart efter förvärvet, utgöres denna tid av själva byggnadstiden. För ett fall däremot, med vars utbyggnad skall anstå, kommer till byggnadstiden jämväl den tid som förgår, innan utbyggnaden igångsättes. På de kostnader, som ägaren nedlägger först på förvärvet av fallet och sedan på utbyggnaden, erhåller han ingen avkastning, förrän anläggningen tages i bruk. Däremot har han under mellantiden att gälda på fallet belöpande skatter ävensom räntor på medel, som upplånats för utbyggnaden. Den förlust i form av skatter och räntor, vilken ägaren sålunda lider, kan stiga till avsevärda belopp i fråga om fall, som kräva lång byggnads-

tid eller som ej förrän efter lång tid utbyggas. För denna förlust vill givetvis ägaren hålla sig skadeslös. Regelmässigt sker detta därigenom att till byggnadskostnaderna föras de skatte- och ränteförluster som beräknas komma att uppstå.

De nu angivna kostnaderna, skatte- och ränteförlusterna medräknade, utgöra enligt kommittén tillhoppa utbyggarens *självkostnad*. Med denna skulle jämföras *bruttoavkastningen*, vilken utgjorde produkten av den avsatta kraften och det pris som per kraftenhet kunde betingas. Om sagda pris uttalar kommittén närmare:

Under förutsättning av fri prisutveckling är detta pris beroende av vad kraftavvärmarna — i första hand storindustrien, på vilken faller omkring $\frac{3}{4}$ av den totala energiförbrukningen i landet — kunna vara villiga att betala för vattenkraften. Detta beror i sin tur på hur begärlig vattenkraften är i förhållande till andra kraftkällor. Härvid kommer — på teknikens nuvarande ståndpunkt — främst i betraktande *ångkraften*. Tillgången och priset på denna äro avhängiga av tillgången och priset på *stenkol*. Vid lågt kolpris kan ångkraften — särskilt då den uttages i form av mottryckskraft — ekonomiskt konkurrera med vattenkraften, och detta förhållande verkar nedpressande på vattenkraftens pris. Omvänt blir vid knapp koltillgång eller högt kolpris vattenkraften mer begärlig och kan äsättas högre pris. Stenkolet kan sålunda genom sin användning för framställning av drivkraft verka som en regulator på priset för vattenkraften. Motsvarande gäller förhållandet mellan vattenkraften och kolet vid användning för värmealstring.

Kommittén framhåller emellertid, att i de priser, som vid fri prisutveckling skulle inställa sig, förskjutningar kunde åstadkommas genom *prispolitiska åtgärder*, och anför i detta sammanhang:

Så är fallet i vårt land, där — bl. a. till följd av vattenfallsstyrelsens dominerande inflyande som kraftdistributör — priserna för den elektriska kraften med tiden utvecklats mot en allt större enhetlighet. Vattenfallsstyrelsen samt de ledande kommunala och privata kraftdistributörerna tillämpa sålunda *standardiserade krafttaxor*, och dessa taxor bli naturligen i väsentlig mån normerande för de kraftpriser, som övriga distributörer kunna betinga sig. Med hänsyn till de stora reserver av högvärdig naturkraft, som vattenfallsstyrelsen har till sitt förfogande för fortsatt utbyggnad, kan det antagas att styrelsens dominerande ställning skall bibehållas och ytterligare stärkas samt att den av styrelsen omfattade prispolitiken även framdeles kommer att verka i stort sett normerande på kraftpriserna i gemen. Med tanke på nyssnämnda stora naturkraftreserver kan man vidare med en viss säkerhet utgå från att styrelsens taxenivå under avsevärd tid framåt ej skall behöva nämnvärt påverkas av en eventuell höjning av naturkraftpriserna. Härav kan man — med tillämpning av vad nyss sagts — sluta sig till att ej heller den allmänna kraftprisnivån under samma tid kommer att influeras av en dylik höjning annat än i obetydlig mån. Det förhållandet, att möjligheterna för en kraftproducent att avvika från de gängse kraftpriserna sålunda torde bli ganska snävt begränsade, kommer naturligen att i sin mån göra honom mindre benägen att betala ett oskäligt högt pris för naturkraften. Beaktas bör dock härvid, att — såsom tidigare i annat sammanhang påpekats — den på naturkraften belöpande delen av priset för den färdiga kraften ofta är jämförelsevis ringa, och att följaktligen även en avsevärd höjning av priset för naturkraften i många fall endast obetydligt påverkar den färdiga kraftens pris.

Kommittén framhåller att man — frånsett tider då krisförhållanden rådde — för ett strömfall, som genast skulle utbyggas, kunde räkna med tämligen säkra siffror beträffande såväl kostnaderna som avkastningen. Riskmarginalen för oförutsebara händelser kunde därför göras ganska liten. Detsamma gällde beträffande ett strömfall, som snart stode i tur att utbyggas. För strömfall av dessa kategorier låte sig följaktligen *nuvärdet* rätt nära bestämmas.

Enligt kommittén blir situationen en annan, när det gäller ett strömfall, som avses skola utbyggas först efter längre tids förlopp. Härom yttras i betänkandet:

Att lång tid i förväg bedöma, i vilken takt energibehovet kommer att öka och de utbyggda vattenkrafttillgångarna skola tagas i anspråk, vilka kraftpriser som komma att gälla efter utbyggnadens slutförande, vilka kostnader material och arbete komma att betinga, och hur penningvärdet kommer att utvecklas — för att nämna några av de spörsmål som inställa sig — kan vara förenat med stora svårigheter. De faktorer, som äga betydelse, äro ofta var för sig svårbedömbara och kunna dessutom sinsemellan kombineras på så skiftande sätt, att avgörandet av tiden för utbyggnadsmognaden i många fall måste bli ytterst osäkert. Som exempel på hur vanskliga bedömanden av detta slag kunna vara må påpekas, hurusom man år 1943 angav sannolika ökningen av kraftbehovet till högst 400 MkWh/år (SOU 1943: 14 s. 42), under det att vattenfallsstyrelsen i sina anslagsäskanden till 1947 års riksdag räknade med avsevärt snabbare ökning eller 500 à 800 MkWh/år. (Härvid bör dock beaktas, att den första siffran avsåg utvecklingen under en lång period, under det att de två senare siffrorna avsågo de närmast liggande åren.)

Med hänsyn till det sagda finner kommittén det kunna vara motiverat att vid fastställande av *nuvärdet* å ett strömfall, som beräknades komma att tagas i anspråk först efter ett visst antal år, göra avdrag icke blott för räntor och skatter fram till den tidpunkt, då kraftanläggningen avsåges skola tagas i bruk, utan även för den risk, som låge i att beräkningarna rörande fallets bebyggande kunde visa sig ohållbara.

Kommittén anför beträffande den nu angivna värderingsmetoden, som ju tager sikte på strömfallets *räntabilitet*:

Metoden innebär att strömfallets nettovärde eller m. a. o. naturkraftens värde framkommer som skillnaden mellan kapitaliserade värdet av den färdiga kraften, å ena, samt kapitaliserade kostnaden för kraften, å andra sidan. Dessa båda kapitaliserade värden — vilka som nämnt kunna vara behäftade med betydande osäkerhetsmarginaler — äro ofta mycket stora i förhållande till skillnaden dem emellan. Detta medför att även en i förhållande till sagda båda värden obetydlig ändring i någon eller några av de i samma värden ingående delsiffrorna kan högst avsevärt påverka siffran för strömfallets nettovärde och rentav föranleda, att ett icke ringa plusvärde kan förbytas i noll- eller minusvärde. De för bestämmande av strömfallets nettovärde nödiga beräkningarna måste därför vara fullt korrekta för att ej betydande fel i siffran för det sistnämnda värdet skola kunna uppkomma. Detta krav är dock mycket svårt att uppfylla, eftersom man ofta i stor utsträckning har att göra med osäkra faktorer. Det kan hända, att man i en

kalkyl enligt grunder, som i och för sig kunna synas befogade, kommer till att ett visst strömfall är värdelöst, trots att man erfarenhetsmässigt har goda skäl att utgå från att fallet har ett ej obetydligt positivt värde. Misstanken ligger då nära till hands, att något fel föreligger i kalkylens siffror beträffande de osäkra faktorerna. Det kan fördenskull vara motiverat att verkställa en jämkning och fördelning, så att osäkerhetsmomenten i görligaste mån neutraliseras och ett sannolikt medelvärde erhålles. Så bör av försiktighetsskäl ske, även då det ej föreligger direkt anledning till misstanke om fel i kalkylen.

Till åskådliggörande av det sagda anför kommittén exempel, till vilka här må hänvisas (s. 69—70).

Kommittén säger sig vilja framhålla, att de gjorda anmärkningarna ej innebure ett underkännande av räntabilitetsmetoden. Tvärtom syntes denna metod vara den i princip riktiga vid strömfallsvärderingen. Med anmärkningarna hade blott avsetts att visa, hurusom det understundom kunde vara påkallat att i viss mån justera de resultat, som med sagda metod erhållas. Det kunde i detta sammanhang förtjäna påpekas, att de båtnadsutredningar, vilka hos vattendomstolarna förebringades i mål om företag enligt vattenlagen, genomgående gjordes enligt räntabilitetsmetodens princip.

Efter att ha betonat, att framställningen i det föregående gällt strömfall, som utgjorde *självständiga utbyggnadsenheter*, har kommittén även berört förvärv av sådana fallsträckor, som ej äro föremål för självständigt bebyggande utan utgöra *delar* av en utbyggnadsenhet. Härutinnan hänvisar kommittén till de härovan anmärkta stadgandena i 9 kap. 13, 19 och 20 §§ vattenlagen och återgiver följande uttalande i det av särskilda sakkunniga år 1917 avgivna förslaget till vattenlag, i vilket stadgandet i 20 § utformades (1917 års förslag s. 310 o. 311):

Helt visst utgör den beräknade kostnaden för ett självständigt tillgodogörande av varje i den gemensamma utbyggnaden ingående falldel i allmänhet en god ledning, då det gäller att bedöma falldelarnas inbördes betydelse för ett gemensamt tillgodogörande av strömfall i dess helhet. Men denna betydelse kan också vara beroende av andra omständigheter. Så t. ex. är förfoganderätten över en fallsträcka, gränsande intill en sjö eller annan vattensamling, som bereder möjlighet till vattnets magasinering, ofta av särskild vikt för vattenkraftens ändamålsenliga tillgodogörande. Om ett dylikt tillgodogörande underlättas därigenom, att en fallsträcka, som är särskilt lämpad för byggande av damm eller andra anläggningar för vattenkraftens uttagande, vid den gemensamma utbyggnaden toges i anspråk för berörda ändamål, bör onekligen, oavsett den kostnad falldelens självständiga bebyggande skulle kräva, en större betydelse tillerkännas en dylik falldel. Att lämna synpunkter av nu antydd art ur räkningen vid bestämmande av uttagningskostnaden och därmed den ersättning, som bör tillkomma falldelens ägare, synes vara så mycket oriktigare som, därest ersättningsgivaren varit hänvisad till att på överenskommelsens väg förskaffa sig rådighet över den andres falldel, dessa synpunkter helt visst kommit att göra sig gällande vid fastställandet av köpeskillingen för falldelen. Billighet och rättvisa synas emellertid fordra, att falldelens ägare icke genom en tvångsföreskrift avhändes något av det värde, varå han vid frivillig förhandling utan oskälighet kunnat göra anspråk. Vid övervägande härav hava

de sakkunniga måst avstå från tanken på att göra uttagningskostnadens storlek beroende av några mera detaljerade föreskrifter utan i stället ansett sig böra — jämte fastställandet av de allmänna gränslinjer, som vid kostnadsbeloppets bestämmande icke må överskridas — allenast angiva den huvudsynpunkt, som vid denna frågas avgörande bör göra sig gällande, eller att uttagningskostnaden bestämmas sålunda, att den kraft, som tillhandahålles ersättningstagaren, efter avdrag av uttagningskostnaden utgör full gottgörelse för hans avstående av vattenkraften.

I anslutning härtill framhåller kommittén att 9 kap. 13, 19 och 20 §§ visserligen avsåge gottgörelse i form av ersättningskraft men analogivis hade tillämpning jämväl på penningersättning. Kommittén hänvisar härutinnan till följande uttalande i 1917 års förslag till vattenlag (s. 337): Stadgandena om ersättningens utgörande i pengar vilade i stort sett å samma grundsatser som vore kännetecknande för reglerna om ersättning medelst kraftöverföring. Ersättningstagarens ställning i ekonomiskt hänseende borde i huvudsak bli densamma, vare sig ersättningen utginge på ena eller andra sättet. I överensstämmelse därmed skulle, jämväl då fråga vore om ersättande i pengar av icke tillgodogjord vattenkraft, från det uppskattade värdet av nämnda vattenkraft i tillgodogjort skick avdragas kostnaden för kraftens uttagande. Att vid bestämmande av denna kostnad de för ersättning i kraft meddelade reglerna om uttagningskostnaden skulle äga motsvarande tillämpning, hade visserligen icke uttryckligen uttalats i lagen men syntes ligga i sakens natur.

Kommitténs förslag.

I fråga om *principerna för ny lagstiftning* tillkännager kommittén på följande sätt sin allmänna inställning.

Såvitt nu kan bedömas synes den tidpunkt ej vara alltför avlägsen, då vårt lands utbyggnadsvärda vattenkrafttillgångar kunna beräknas ha blivit i stort sett helt ianspråktagna. Konkurrensen kraftproducenterna emellan om de outbyggda fall, vilka ännu ej kommit på fasta händer, kan förväntas bli stark och komma att ökas allteftersom antalet sådana fall minskas. Med hänsyn till risken för en alltmer intensifierad tendens till spekulation i outbyggd vattenkraft synes det därför vara av största betydelse, att åtgärderna mot sådan spekulation göras fullt effektiva. Kommittén har eftersträvat att — utan frångående av de allmänna grundsatserna för vår vattenrätt — finna en lösning, som tillfredsställer detta krav och tillika tillgodoser behovet av planmässighet vid utnyttjandet av våra vattenkrafttillgångar.

Kommittén underkastar härefter de nuvarande bestämmelserna och deras verkningar en granskning och framhåller beträffande 1 kap. 14 § *vattenlagen* efter 1945 års ändringar, att detta lagrum gäve rätt till expropriation endast av utbyggnadsmoget fall och för expropriationsrättens bestånd krävde omedelbart bebyggande av fallet. I betänkandet anföres:

Denna utformning av expropriationsrätten torde göra rättens användningsområde i avsevärd mån begränsat. Såsom i direktiven för kommittén påpekats, bruka nämligen åtminstone de större kraftproducenterna icke dröja med sina strömfallsförvärv till dess utbyggnaden är omedelbart före-

stående, utan de söka regelmässigt i förväg säkra sig om lämpliga fall. Stora kraftproducenter, såsom staten, kommuner och vissa enskilda företag, kunna naturligen ej nöja sig med att ha i sin hand blott så mycken vattenkraft, som svarar mot dagens behov, för att sedermera, allteftersom kraftbehovet ökas, förvärva ytterligare strömfall för omedelbar utbyggnad. De måste vara beredda att genast kunna täcka uppkommande kraftbehov, och det gäller följaktligen för dem att verkställa en *förtidsplanering*.

Om förtidsplaneringen yttrar kommittén närmare:

Första ledet i förtidsplaneringen är, såsom i det föregående antytts, att med hjälp av statistik och andra medel söka beräkna den av kommunernas tillväxt, industriens driftutvidgningar etc., föranledda ökningen år från år i kraftbehovet. Sedan man på detta sätt kommit fram till siffror — beräknade så noggrant som möjligt för den närmare liggande tiden och mera approximativt på längre sikt — för de vid olika kommande tidpunkter sannolikt föreliggande kraftbehoven, blir uppgiften att planlägga utbyggandet så, att dessa behov kunna täckas. Dylik planläggning sker i två olika syften. Å ena sidan vill man planera, hur utbyggandet i stort sett skall ske. Denna *långsiktsplanering*, vilken är av kraftpolitisk art, avser fastställande av hur kraftledningsnätet i huvudsak skall utformas, till vilka vattensystem kraftstationsutbyggnader och regleringar skola förläggas etc. Å andra sidan önskar man uppgöra *utbyggnadsprogram* på kort sikt. I dessa träffas avgörandet, vilka strömfallsutbyggnader och regleringar som inom den närmaste tiden skola genomföras, samt hur de närmare skola utformas. Som förut nämnts kan en långsiktsplanering omspänna flera decennier, medan ett utbyggnadsprogram ofta omfattar blott 4—6 år. Framhållas må emellertid, att någon sträng åtskillnad på långsiktsplanering och utbyggnadsprogram ej kan göras, enär gränsen mellan dessa stundom är flytande.

Kommittén betonar att en kraftproducent — för det trygga genomförandet av sin långsiktsplanering och sina utbyggnadsprogram — måste vara ute i god tid med sina naturkraftförvärv. För sådant förhandsförvärv kunde han emellertid ej tillgripa expropriation utan vore hänvisad till att med vederbörande fallägare träffa frivillig överenskommelse om förvärvet.

Kommittén anför vidare:

Ur synpunkten av planmässighet i utvecklingen av vår kraftindustri är det av vikt, att under den fortskridande utbyggnaden av strömfallen vid varje tillfälle, då utbyggnad skall ske, i princip väljes det strömfall, som nationalekonomiskt ställer sig förmånligast att tillgodogöra. Naturligen är det även för de särskilda kraftproducenterna ett intresse att vid uppgörandet av sina inköps- och utbyggnadsplaner träffa urvalet efter vad som för dem blir ekonomiskt fördelaktigast. Ofta är väl det strömfall, som ur nationalekonomisk synpunkt är det vid tillfället förmånligaste, också det lämpligaste för den enskilde utbyggaren, men så behöver icke alltid vara förhållandet.

Bedömandet av vilket utav flera strömfall som bör utbyggas kan — under förutsättning att skäliga priser betingas — i regel ske med utgångspunkt från de faktorer som ur objektiv synpunkt äro bestämmande för ett falls värde. Betingas däremot, genom utnyttjande av monopolställning, för något av strömfallen ett förhöjt pris, medför detta en mot prishöjningen svarande minskning av det ifrågavarande fallets lönsamhet, och följden kan bli, att reflektanten i stället föredrager ett annat fall, vars objektiva värde är mindre.

Genom kontroll av priserna vid vattenkraftöverlåtelse ernås visserligen, att överlåtelse till överpriser kunna hindras. Det förhållandet, att expropriation av omogna fall icke får ske, kan emellertid medföra följder liknande dem som uppkomma, då överpris betingas. Till belysande härav må anföras följande exempel: Ett strömfall har visserligen ännu ej nått sin utbyggnadsmognad men gör detta inom överskådlig tid. En kraftproducent anmäler sig som reflektant på fallet, vilket han avser att medtaga i sina framtida utbyggnader. Ägaren av fallet ämnar ej själv utbygga detta men vägrar att överlåta det — måhända i spekulationssyfte, eftersom han ju alltid kan hoppas på att vid den mer eller mindre avlägsna tidpunkten för utbyggnadsmognaden bestämmelserna om priskontroll blivit upphävida. Reflektanten torde i en sådan situation knappast kunna åtnöja sig med att vänta, till dess fallet blir moget för omedelbar utbyggnad och ansökan om expropriation jämlikt 1 kap. 14 § vattenlagen sålunda kan göras. Han riskerar ju nämligen alltid, att under mellantiden fallägaren kan ändra sig och själv bygga ut fallet eller överlåta detta till annan, som i sin tur är beredd till utbyggnad. Sker så kan ju 1 kap. 14 § ej längre åberopas. Reflektanten, som för genomförandet av sina utbyggnadsplaner måste ha tillgång till den kraftmängd, vilken strömfall representerar, har med hänsyn till ovissheten att någonsin komma i besittning av fallet knappast annat att göra än att för planernas trygga genomförande söka förvärva ett annat strömfall. Kan intet annat fall än ett ekonomiskt sämre förvärfvas, uppkommer risk för en nationalekonomisk förlust genom att utbyggnaden av ett sämre fall forceras fram, under det att utbyggnaden av ett bättre får anstå.

Beträffande 1946 års kontrollag göres följande uttalande:

Kontrollagen torde ha haft en god verkan i prisstegringshinder riktning. Enligt vad kommittén inhämtat, har man vid anmälningarnas prövning fått den uppfattningen, att de avtalade vederlagen visserligen i en del fall varit höga men dock ej uppenbart oskäligen. Såsom nämnts ha ock — på ett undantag när — samtliga hittills prövade anmälningar kunnat godkännas. Det har också försports att säljare av vattenkraft understundom, för att ej utsätta sig för risken att köpet icke skulle godkännas, nedsatt köpeskillingen till lägre belopp än det köparen erbjudit sig att betala. Kontrollagen synes sålunda göra nytta redan genom sin blotta tillvaro, i det att vetskapen om att överlåtelse prövas åstadkommer att kontrahenterna iakttaga måtta vid sina uppgörelser. Vad tidigare upplysts om att efter lagens tillkomst spekulationsverksamheten i anmärkningsvärd grad avtagit må ock bringas i erinran.

Kommittén övergår härefter till behandling av frågan, huruvida — såsom i direktiven antytts — ett fullt effektivt hinder mot spekuleringen i vattenkraft skulle kunna erhållas genom en utvidgning av expropriationsrätten, så att möjlighet öppnades till tvångsförvärf redan innan ett strömfall nått sin utbyggnadsmognad. Härom anføres:

Vad — — — angår spørsmålet om verkningarna av en utvidgning i angiven riktning torde nog i och för sig förhandenvaron av en expropriationsrätt, som ej är begränsad till den mer eller mindre avlägsna framtid, då ett strömfall når utbyggnadsmognad, utan under vissa förutsättningar kan begagnas när som helst, innebära ett starkt återhållande moment för en spekulant i vattenkraft. Ur synpunkten att våra vattenkrafttillgångar böra bli utbyggda i rätt tid och på ett ändamålsenligt sätt skulle det givetvis också innebära en fördel, att kraftproducenternas utbyggnadsplaner icke

behövde rubbas på grund av att ägare till strömfall, som avses skola ingå i planerad utbyggnad och ur allmän synpunkt böra göra detta, vägra att ställa sina fall till förfogande.

Vidkommande härefter frågan om förenligheten av en sådan utvidgad expropriationsrätt med allmänna svenska rättsgrundsatser anmärker kommittén att, såsom i det föregående framhållits, vattenlagens princip vore den, att ett enskilt intresse — i detta fall ägarens rådighet över strömfallet — finge vika för ett allmänt intresse av tillräcklig styrka. En så vidsträckt expropriationsrätt som den ifrågasatta innebure givetvis ett betydande ingrepp i den enskilda äganderätten. Å andra sidan måste det allmänna intresset av att vårt lands återstående vattenkrafttillgångar utbyggdes planmässigt och utan att kraften behövde betalas med oskäligt pris anses vara av sådan styrka, att det kunde betraktas såsom jämbördigt med de intressen, för vilkas tillgodoseende rätt till expropriation medgivits i expropriationslagen. I detta sammanhang erinrades åter om att berörda allmänna intresse bleve starkare, allteftersom landets reserv av outbyggda fall minskades. Med hänsyn till nu angivna förhållanden syntes det knappast föreligga tillräcklig anledning att i fråga om rätten att exproprierä strömfall, vilka ur allmän synpunkt bedömdes vara erforderliga vid den planmässiga utbyggnaden för täckande av landets kraftbehov, göra någon principiell skillnad mellan redan utbyggnadsmogna strömfall och sådana fall, som ännu ej nått sin utbyggnadsmognad. En utvidgning av expropriationsrätten till att omfatta jämväl strömfall av sistnämnda kategori syntes därför vara väl försvarlig.

Till ytterligare stöd för sin uppfattning åberopar kommittén *markutredningens* betänkande med förslag till ändringar i expropriationslagstiftningen (SOU 1948: 4). I detta betänkande föreslås sådan ändring i 1 § 7. expropriationslagen, att expropriation skall få ske för att i kommuner eller municipalsamhälles ägo överföra mark, som med hänsyn till kommunens eller municipalsamhällets utveckling erfordras för bostads- eller industribyggelse eller annat därmed sammanhängande ändamål. Kommittén framhåller att sålunda jämväl markutredningen ansett ett allmänt intresse, som ej gällde ett aktuellt ändamål utan vore knutet till den framtida utvecklingens behov, väga tyngre än motstående enskilda intresse.

Beträffande slutligen *den praktiska genomförbarheten* uttalar kommittén, att det givetvis ställde sig vanskligt att pröva det sakliga underlaget för en på lång sikt uppgjord utbyggnadsplan. I vad mån en sådan plan komme att genomföras, vore ju beroende på den framtida utvecklingen, och där spelade många var för sig svårbedömbara faktorer in. En marginal för felberäkningar och oförutsedda händelser måste göras, och ett strömfall, som tänkts skola tagas i anspråk vid viss tidpunkt, kunde i verkligheten bli utbyggt betydligt senare. Risken för att planen kunde visa sig vara tilltagen i överkant måste emellertid kraftproducenten taga för att vara säker på att under alla förhållanden kunna täcka de ökningar i kraftbehovet, vilka under den av planen omfattade tiden uppkomme. Ur allmän kraftförsörjnings-

synpunkt måste det anses vara av största vikt, att en dylik säkerhetsmarginal kunde hållas. Med hänsyn härtill borde det icke uppställas alltför stränga krav på styrkandet av att det strömfall, varom fråga vore, behövde tagas i anspråk, utan syntes man kunna åtnöjas med att behovet med utgångspunkt från det aktuella bedömningsläget gjordes sannolikt. En sådan bevisning borde ej vara omöjlig att åstadkomma.

Efter att ha framhållit att enligt direktiven särskild uppmärksamhet syntes böra ägnas frågan efter vilka grunder *ersättning för expropriation* skulle bestämmas, upptager kommittén denna fråga till närmare behandling. Därvid erinrar kommittén om att markutredningen föreslagit, att i expropriationslagen såsom huvudregel skulle införas stadgande att för fastighet, som exproprierades, skulle erläggas löseskilling, motsvarande ett skäligt värde på fastigheten med hänsyn tagen till ortens pris och fastighetens avkastning. Såsom undantag från denna regel skulle enligt samma förslag gälla att vid expropriation av fastighet värde ej finge beräknas på grund av väntad tätbebyggelse i vidare mån än sådan bebyggelse enligt fastställd stadsplan eller byggnadsplan varit tillåten vid utfärdandet av stämning om expropriation.

Kommittén anger på följande sätt sin ståndpunkt i frågan.

Expropriation enligt 1 kap. 14 § vattenlagen samt de övriga i annans rätt ingripande befogenheter, vilka enligt sagda lag kunna tillåtas, äro till sin grund likartade. De äro nämligen — — — samtliga betingade av att det allmänna intresse, vilket påkallar upplåtande av expropriationsrätt resp. medgivande av ett visst företag, anses väga tyngre än motstående enskilda intressen. Då det gäller att bestämma penningersättning, torde därför ej böra göras någon skillnad mellan de olika ändamål, för vilka tvångsrätt finnes stadgad. Skall en ändring av vattenlagens stadganden om penningersättning genomföras, lär denna ändring följaktligen böra erhålla tillämplighet på alla ersättningsfall enligt vattenlagen.

Vid jämförelse mellan vattenlagen och expropriationslagen finner man vidare, att även här i fråga om betingelserna för tvångsrätts upplåtande en väsenslikhet föreligger. I och för sig synes det därför lämpligt, att vattenlagens och expropriationslagens grundstadganden om ersättning göras i möjligaste mån lika. Så är ju f. n. fallet, i det att som nämnts båda lagarna — om man bortser från vattenlagens bestämmelser om förhöjning av ersättning i vissa fall — föreskriva att gottgörelsen skall beräknas till fulla värdet.

Då markutredningen nu i expropriationslagens grundläggande ersättningsstadgande ifrågasatt en ändring, som rubbar den föreliggande överensstämmelsen mellan de båda lagarna, har man alltså att överväga, huruvida en motsvarande ändring bör göras i vattenlagen. Detta övervägande torde böra inriktas dels på frågan, huruvida man bör rubba på den nuvarande grundsatsen, att *hela värdet* skall ersättas, dels ock på spørsmålet, huruvida — om än sagda grundsats bibehålles — med hänsyn till intresset av att förebygga att expropriationsersättning bestämmes onödigt hög ersättningsstadgandet bör utformas på ett mera försiktigt sätt än nu är förhållandet.

Enighet torde nog råda om att expropriationens *förmögenhetsförlust* i dess helhet skall gottgöras. Däremot bryta sig åsikterna om vad som i detta

sammanhang skall betecknas såsom förlust. Numera synes, såsom markutredningen närmare utvecklat, den uppfattningen ha blivit rådande, att vid expropriation av mark för framtida tätbebyggelse till förlust, som skall ersättas, icke bör räknas den del av det aktuella värdet, vilken är att betrakta som oförtjänt värdestegring. Man anser m. a. o., att vid dylik expropriation markägaren aldrig haft någon del i sagda värdeökning och följaktligen ej heller kan göra någon förlust av övervärdet, då marken frångår honom. Vid ianspråktagande enligt expropriationslagen kunna otvivelaktigt förekomma fall, då det blir fråga om oförtjänt värdestegring. Skall vid bestämmande av expropriationsersättning den principen tillämpas, att gottgörelse ej skall utgå för dylik värdeökning, torde — såsom markutredningen och föreslagit — detta böra uttryckligen angivas i lagen, eftersom den nuvarande formuleringen »fulla värdet» knappast synes kunna tolkas på annat sätt än såsom inkluderande värdeökningen.

Frågan är då, huruvida man vid bestämmande av ersättningar enligt vattenlagen kan ställas inför spörsmålet om gottgörelse för oförtjänt värdestegring. Givetvis är det teoretiskt tänkbart, att ett företag enligt vattenlagen berör *mark*, som är ägnad för tätbebyggelse, och vars aktuella värde därför till en del kan härröra från värdeökning av nyss nämnd art. Detta torde emellertid sakna praktisk betydelse, eftersom det så gott som aldrig inträffar, att företag enligt vattenlagen i nämnvärd omfattning berör mark som nu är ifråga. Någon ändring i antydd riktning lärer sålunda ej vara påkallad för markersättningarnas vidkommande.

Vad åter angår *vattenkraft* är att framhålla en omständighet av väsentlig betydelse i sammanhanget. I fråga om ett markområde kan man stundom välja mellan flera olika användningssätt, och områdets saluvärde kan i hög grad bero på det ändamål, för vilket en spekulant hoppas kunna använda området. En jordbruksfastighet får sålunda i regel ett avsevärt högre värde, om den användes till industriområde, och ytterligare stiger värdet, om fastigheten blir föremål för tätbebyggelse. Med ett vattenfall är förhållandet ett annat. Praktiskt sett kan fallet ekonomiskt nyttjas för endast ett ändamål, nämligen för kraftalstring. Dess objektiva värde kan bestämmas blott med hänsyn till detta ändamål, och följaktligen kan en av annat användningssätt betingad värdestegring av härovan beskrivet eller därmed jämförligt slag icke ifrågakomma för ett vattenfall. Härav lärer följa att grundsatsen vid bestämmandet av ersättningen för ett exproprierat vattenfall bör vara, att fallets *hela värde* utan avdrag skall ersättas. Härvid förutsättes givetvis att med »värde» avses det efter *objektiva grunder* bestämda värdet. Om ersättande av ett monopolistiskt övervärde kan sålunda ej vara tal.

Ytterligare vill kommittén erinra om att vattenlagens regler rörande ersättning för vattenkraft äro enhetliga, i det att stadgandena om gottgörelse i form av ersättningskraft analogivis ha tillämpning jämväl på penningersättning. Någon anledning till ändring av de allmänna bestämmelserna om ersättningskraft synes ej föreligga, och sådan ändring torde ej heller från något håll ha påkallats. Vid detta förhållande torde ej heller reglerna för penningersättning i princip böra rubbas.

Om man alltså intager den principiella ståndpunkten, att vattenkraftens värde i dess helhet skall ersättas, återstår spörsmålet, huruvida den nuvarande formuleringen, att penningersättning skall motsvara »fulla värdet», kan vara ägnad att föranleda sådan ersättnings bestämmande i överkant. Markutredningens i detta sammanhang framställda anmärkning må ha sitt berättigande i fråga om ersättningar av det slag, markutredningen avser. I praxis hos de domstolar, vilka handlägga vattenmål, torde dock en ten-

dens sådan som den hos expropriationsnämnderna spårade knappast ha framträtt. Domstolarna synas tvärtom bemöda sig om att finna — såsom markutredningen uttrycker det — ett *skäligt* värde. Att domstolarna i sin värdering låtit monopolistiska eller eljest tydliga överpriser vid kända frivilliga överlåtelser inverka på sitt bedömande synes direkt motsägas av de upplysningar som föreligga om domar såväl i underrätterna som i högsta instans. Det torde f. ö. — i betraktande av fastheten i reglerna för vattenkraftens värdering — knappast finnas nämnvärt utrymme för sådan inverkan. För rättstillämpningen i vattenmål läser fördenskull vara av föga betydelse, om principen, att vattenkraftens *hela* värde skall ersättas, uttryckes såsom nu med att kraften skall ersättas fullt, eller om en försiktigare formulering väljes.

Det kan möjligen diskuteras, huruvida fulla skäl finnas för att bibehålla vattenlagens från expropriationslagen avvikande regel, att vattenkraft under vissa förutsättningar skall ersättas med 50 % förhöjning. Detta stadgande berör emellertid ej blott vattenkraften utan är en genomgående regel i vattenlagen. Det torde därför ej vara befogat att i förevarande begränsade sammanhang överväga någon ändring på denna punkt, detta så mycket mindre som veterligen ej något önskemål uti ifrågakomna hänseende framställt.

Med åberopande av vad sålunda anförts anser kommittén skäl ej föreligga till ändring i vad nu gäller beträffande bestämmandet av ersättning för jämlikt vattenlagen ianspråktagen vattenkraft.

Kommittén behandlar vidare frågan huruvida enbart ett utvidgande av expropriationsmöjligheten i antydd riktning skulle kunna anses vara en tillfyllestgörande åtgärd mot spekulation i vattenkraft. I betänkandet anföres härom:

Den i det föregående nämnda expropriationsrätten avser ju de fall, där nödig vattenkraft icke frivilligt kan förvärfvas. Expropriation är emellertid ett ganska omständligt förfarande, vartill kommer att det i varje särskilt fall kan vara ovisst, huruvida expropriation över huvud taget blir beviljad. Det är därför att förvänta, att kraftproducenterna mången gång föredraga att söka täcka sina kraftbehov genom frivilliga förvärv, även om de därvid betingade priserna bli något högre än som vid expropriation skulle ha bestämts. Det föreligger därför en viss risk för att frivilliga förvärv skola ske till överpriser av spekulationskaraktär. Ett effektivt medel häremot skulle en fortsatt priskontroll innebära. I direktiven ha uttalats farhågor för att en bestående priskontroll skulle vara förenad med vissa olägenheter. Efter vad som kunnat utrönas har emellertid under den tid priskontrollen tillämpats det administrativa handhavandet av densamma skett ganska friktionsfritt. Vad angår bedömandet i och för sig av de betingade priserna har detta givetvis — — — stundom varit förenat med en del svårigheter. Dessa torde dock ej ha varit större än de med värdering vid expropriation förknippade, snarare måhända mindre, eftersom priskontrollen ej avser att åsätta kraften bestämt pris utan blott att pröva, huruvida betingat pris är oskäligt eller ej. Sammanfattningsvis synes kunna uttalas, att olägenheterna vid priskontrollen ej äro större, än att de stå i fullt rimligt förhållande till de fördelar, som med kontrollen vinnes.

Kommittén förklarar sig på de anförda skälen anse att, om en vidgad expropriationsrätt skulle införas, priskontrollen borde — i varje fall t. v. — bibehållas såsom ett komplement till denna rätt.

Kommittén har till förnyat övervägande upptagit det av 1942 års sakkunniga framställda förslaget om vissa skärpningar i kommunalskattelagen och därom anført att en skärpning i den av de sakkunniga angivna riktningen kunde ha en viss betydelse som fullständigande åtgärd. Denna betydelse syntes dock minskas, om expropriationsrätten utvidgades på sätt förut nämnts och därjämte priskontrollen bibehölls. 1944 års allmänna skattekommitté vore sysselsatt med en översyn av bl. a. bestämmelserna om realisationsvinstbeskattning. Denna kommitté hade uppmärksammat det av 1942 års sakkunniga framlagda förslaget i nu förevarande del. Skattekommitténs förslag i fråga om realisationsvinstbeskattningen vore att förvänta inom en jämförelsevis snar framtid. Någon nämnvärd olägenhet av att låta spørsmålet om införande av skärpta bestämmelser rörande realisationsvinstbeskattning beträffande vattenkraft anstå till dess detsamma upptoges i samband med nyssnämnda allmänna översyn syntes ej vara att befara. Kommittén hade därför ansett sig ej böra framlägga något förslag i förevarande hänseende.

Kommittén har även till behandling upptagit en annan lösning av förevarande spørsmål, nämligen att på en gång draga de mera betydande utbyggda strömfallen ur marknaden. Kommittén anmärker, att detta knappast skulle kunna ske på annat sätt än genom ett *överförande i statens hand av utbyggda strömfall*, till vilken kategori måhända kunde hänföras jämväl sådana fallsträckor, som ur rationell synpunkt borde bilda en utbyggnadsenhet och till någon oväsentlig del redan vore bebyggda med mindre anläggningar. Kommittén yttrar vidare, bl. a.:

Ett överförande av angiven art skulle omfatta — — — sådana strömfall av betydenhet, som efter vad nu kan bedömas böra utbyggas inom en med någon säkerhet överskådlig framtid och beträffande vilka ej särskilda skäl tala mot ett förstatligande. — — —

Vad först angår de på icke-fast hand varande strömfallen av betydelse, synes till en början vara klart, att — om man väljer det förevarande alternativet — alla på spekulativ hand varande fall borde bli föremål för förstatligande. Någon större tvekan om förstatligande jämväl av övriga på icke-fast hand — dvs. huvudsakligen hos den jordbruksidkande befolkningen — befintliga fall borde ej heller föreligga med hänsyn till risken för att sådana fall kunde komma i spekulativ hand. Vidkommande åter de fall, vilka betecknas såsom varande på fast hand, är frågan mera komplicerad. I den mån ägaren av ett utbyggt strömfall avser att framdeles utbygga detta för täckande av de kraftbehovsökningar som rimligen kunna beräknas uppkomma för honom i egen industri eller distributionsrörelse, förefaller det obilligt att beröva honom denna kraftreserv. Faran för att han skall använda sådan krafttillgång i spekulationssyfte synes ock vara jämförelsevis ringa. — — — Det förekommer emellertid ej alltför sällan, att enskilda företagare, vilka för eget behov eller för distribution producera

kraft, och vilkas strömfall därför formellt betecknas såsom på fast hand varande, förvärvat råkraft långt utöver vad de kunna beräknas någonsin komma att få behov av själva. Risk för spekulation i sådan överskottskraft kan onekligen föreligga. Det synes därför kunna ifrågasättas, huruvida icke vid ett engångsförstatligande jämväl sådan formellt på fast hand varande utbyggd kraft, som uppenbarligen ej kommer att tagas i anspråk för täckande av ägarens överskådliga behov, borde överföras i statens hand.

Vad angår det praktiska genomförandet av ett förstatligande i angiven omfattning borde det väl närmast ankomma på vattenfallsstyrelsen att verkställa en inventering av de utbyggda vattenkrafttillgångarna samt upprätta en förteckning å de fall och fallandelar, som enligt angivna riktlinjer skulle ifrågakomma till förstatligande. Denna utredning kunde läggas till grund för framställning av Kungl. Maj:t till riksdagen om rätt för kronan att expropriera de ifrågavarande strömfallen. Någon lagändring skulle ej behövas, utan skulle riksdagen genom direkt beslut medgiva den begärda expropriationsrätten. I beslutet kunde lämpligen åt Kungl. Maj:t överlämnas att föreskriva de villkor med avseende å respektive strömfalls utnyttjande, som från allmän synpunkt finnes lämpliga.

Då redan enligt 1 kap. 14 § i dess nuvarande lydelse finnes möjlighet för kronan att expropriera utbyggnadsmogna strömfall, skulle den nya expropriationsrätt, som med riksdagens medgivande kunde skapas, blott behöva omfatta strömfall, vilka ännu ej nått mognad.

Ett på nu antytt sätt anordnat engångsöverförande i statens hand av utbyggd vattenkraft skulle onekligen verka som ett kraftigt medel mot vattenkraftspekulationen. Huvudparten av de strömfall, i vilka spekulation eljest kan befaras, skulle sålunda helt undandragas spekulanternas verksamhet. Beträffande frågan, huruvida intresset av planmässighet — ur den allmänna kraftförsörjningens synpunkt — i utbyggnaden av våra återstående vattenkrafttillgångar tillgodoses genom en sådan åtgärd eller ej, synas däremot delade meningar råda. Å ena sidan har den uppfattningen framförts, att en sund och rationell utveckling av vår kraftproduktion säkrast skulle åstadkommas, om kraftkällorna väsentligen lades i statens hand. Å andra sidan har det gjorts gällande, att konsumenternas intressen bäst främjades, om kraftindustrin finge utvecklas i fri konkurrens mellan staten, kommuner och enskilda företag.

Vad angår förhållandet till enskild rätt torde ovedersägligen ett i angiven omfattning genomfört förstatligande av utbyggda strömfall innebära ett kraftigt ingrepp i sagda rätt. Den invändningen torde från enskilt håll framställas, att de allmänna intressen, vilka åberopas som skäl för ett förstatligande, ej kunna anses vara av tillräcklig styrka för att göra ett sådant ingrepp påkallat, samt att följaktligen ingreppet ej låter sig förena med allmänna grundsatser i vår vattenrätt.

I och för sig torde redan under nuvarande förhållanden de allmänna intressen, om vilka här är fråga, väga tyngre än motstående enskilda intressen. Det är dessutom att förvänta, att sagda allmänna intressen i framtiden komma att bli än starkare. Detta förhållande enbart medför dock ej, att nu ifrågavarande åtgärd bör vidtagas. Den bör ej tillgripas med mindre det åsyftade målet ej kan nås genom åtgärder, som mindre hårt påverka den enskildes rätt. Man föranledes därför till en jämförelse mellan de två utvägar, som stå till buds, nämligen å ena sidan engångsexpropriationen och å andra sidan den i det föregående omförmälda utvidgningen av den i 1 kap. 14 § vattenlagen givna expropriationsrätten i förening med pris-kontroll å frivilliga överlåtelser.

Vad då först engångsexpropriationen beträffar, kan det ifrågasättas, huruvida all spekulation skulle uteslutas ens genom denna åtgärd. Det torde väl till en början kunna förutsättas, att av praktiska skäl en del strömfall såsom varande av mindre betydelse komma att lämnas utanför expropriationen. I sådana strömfall skulle, om andra åtgärder ej vidtoges, spekulation fortfarande kunna förekomma. Denna spekulationsrisk bör dock kanske betecknas som så obetydlig, att man kan bortse därifrån, och f. ö. torde man knappast kunna tänka sig någon praktiskt möjlig åtgärd, som ej lämnar åtminstone något utrymme åt spekulationen. Däremot synes hänsyn böra tagas till att det med bestämmandet av expropriationens omfattning förenade bedömandet av den framtida utvecklingen under så lång tid, som ett engångsbeslut förutsätter, torde bli vanskligt på grund av att åtskilliga faktorer ej låta sig med säkerhet bestämmas. Uteslutas kan därför icke möjligheten av ett felbedömande antingen i den riktningen, att för många strömfall medtagas i expropriationen, eller i så måtto, att för få inbegripas under denna. I förra fallet företages onödigtvis ett kraftigt ingrepp i enskild rätt, och i senare fallet nödgas man kanske komplettera den ursprungliga expropriationen med en ny expropriation.

Det så att säga kombinerade alternativet med utvidgning av expropriationsrätten jämte priskontroll tager däremot ej från början ställning till frågan, huruvida allmänna intressen kräva ett strömfalls ianspråktagande, utan överlämnar detta spörsmål till prövning framdeles i varje särskilt fall samt ger därvid medel såväl till tvångsförvärv, då de allmänna intressena det kräva, som till kontroll av de frivilliga överlåtelsena. Enligt detta alternativ erbjudes möjligheten till expropriation i en ständigt tillämplig lagbestämmelse. Det föreligger sålunda ej något nödtvång att på en gång slutgiltigt bestämma, vilka strömfall som böra exproprieras, och att sålunda fälla ett avgörande jämväl om fall, som kunna tänkas bli utbyggnadsmogna först i en ganska avlägsen framtid, om vilken kanske stor osäkerhet råder. I stället kan expropriationen ske etappvis, så att varje gång medtagas blott sådana strömfall, som bedömas bli utbyggnadsmogna inom en mera begränsad tidrymd. Med en sådan uppdelning av expropriationsgången erhållas bättre förutsättningar att på ett tillförlitligt sätt bedöma strömfallen, eftersom naturligen osäkerhetsmomenten bli mindre framträdande, om man vid beräkningarna håller sig inom en jämförelsevis näraliggande och därför överskådlig tid. Hur lång denna tid bör utmätas kan vara tveksamt och blir väl främst beroende på omständigheterna i varje särskilt fall, men viss ledning torde även kunna hämtas från de tider, som brukas omspännas av statliga och andra långsiktsprognoser. Att expropriationen sker successivt, allteftersom det blir möjligt att med någon säkerhet bedöma kraftsituationen, torde verka främjande på en organisk och rationell utveckling av vår kraftindustri. Förfarandet innebär också en viss garanti för att ingrepp i den enskilda rätten icke sker annat än då de allmänna intressena verkligen påkalla sådant ingrepp.

De i det kombinerade alternativet förutsatta stadgandena skulle sannolikt utöva verkan genom sin blotta tillvaro, i det att vetenskapen om stadgandena skulle minska lockelsen till spekulation och sålunda i viss mån förmå den enskilde att handla i sagda bestämmelsers anda, utan att dessa behövde träda i tillämpning. I detta sammanhang må hänvisas till de verkningar, som kontrollagen haft. En lagstiftning enligt detta alternativ skulle m. a. o. ha en uppfostrande verkan, något som torde böra betecknas som en ej obetydlig fördel.

Invändas kan, att engångsexpropriationen — ifråga om de av densamma omfattade strömfallen — skulle sätta en definitiv spärr för spe-

kulationen i vattenkraft och att man, genom att taga kretsen av de utav sådan expropriation omfattade fallen tillräckligt vid, skulle kunna i stort sett eliminera all vattenkraftspekulation, under det att det andra alternativet — på grund av omöjligheten att i varje detalj övervaka kraftmarknaden — skulle kvarlämna vissa möjligheter för spekulativen. Med hänsyn till den uppmärksamhet som numera ägnas vattenkraftspekulationen, och till den kännedom om lagbestämmelserna i ämnet, vilken väl kommer att spridas bland alla, som ha med hithörande förhållanden att göra, torde det emellertid med fog kunna antagas, att även med det sistnämnda alternativet fallen av vattenkraftspekulation skulle bli jämförelsevis tunn-sådda och knappast beröra andra strömfall än smärre sådana utan näm-närd betydelse ur allmän synpunkt. Det torde för övrigt vara troligt, att de flesta sådana strömfall skulle lämnas utanför jämväl den ifrågasatta engångsexpropriationen.

Kommittén anmärker slutligen, att expropriationsmöjligheten enligt det kombinerade alternativet skulle begränsas blott såtillvida, att vissa av allmänna intressen betingade förutsättningar måste föreligga. Därest Kungl. Maj:t skulle konstatera förhandenvaron av sådana förutsättningar för överförande på en gång av ett större antal strömfall i statlig ägo, stode det så-lunda även enligt detta alternativ öppet att söka expropriation av dessa strömfall. Det vore alltså möjligt att enligt detta alternativ erhålla en expropriationsrätt av i stort sett samma omfattning som den vid en engångsexpropriation förutsatta.

På de anförda grunderna avvisar kommittén den nu behandlade alterna-tiva lösningen.

Härutöver har kommittén — i anslutning till ett av 1942 års sakkunniga berört alternativ, avseende införande av rätt att övertaga förvärv av vattenkraft — undersökt, huruvida i spekulationsförebyggande syfte icke borde införas en *kronans förköpsrätt till vattenkraft*. Även detta alternativ har emellertid av kommittén avvisats. Härulinnan må hänvisas till betänkan-det (s. 93—99).

Vid övervägande av de föreliggande omständigheterna har kommittén som nämnt stannat vid att föreslå *dels* vissa ändringar i vattenlagen, in-nebärande utvidgning av den i nämnda lag f. n. givna expropriationsrätten, *dels ock* förlängning av lagen om kontroll å överlåtelse av vattenkraft.

I fråga om det senare förslaget är kommittén enhällig. Vidkommande förslaget om ändringar i vattenlagen ha däremot särskilda yttranden av-givits dels av herrar *Jacobsson* och *Upmark* gemensamt, dels ock av herr *Pettersson*.

Herrar *Jacobsson* och *Upmark* förklara sig anse, att den förslagna in-gripande utökningen av expropriationsrätten icke vore erforderlig med hän-syn till vare sig konkurrens- eller spekulationsmomentet. En sådan lag-sliftning skulle dessutom innebära mycket allvarliga olägenheter. Så-lunda skulle — med hänsyn till den förmånliga ställning i bevisningshän-scende som det statliga kraftföretaget hade i förhållande till kommunala

och enskilda kraftföretagare — det kunna inträffa, att det stora flertalet av de ur utbyggnadssynpunkt gynnsammaste strömfallen komme att överföras i statens ägo. Härigenom skulle kommunala och enskilda kraftföretag bli hänvisade till att vid en viss tidpunkt, måhända många år efter expropriationernas fullbordande, behöva utbygga lågvärdiga vattenfall, medan staten samtidigt besatte högvärdiga outbyggda vattenfall. En sådan situation skulle innebära en motsägelse till kravet på planmässighet.

I samma yttrande tillägges, att en med planmässighetens krav överensstämmande utbyggnadsordning strömfallen emellan syntes kunna även framdeles vidmakthållas med hittills gällande lagstiftning.

Herr *Pettersson* har beträffande vissa detaljer i förslaget framställt erinringar varom i det följande närmare förmäles.

I kommitténs *förslag till lag om ändring i vissa delar av vattenlagen* har såsom förutsättning för expropriationsrätt till visst strömfall upptagits, att det *från allmän synpunkt för tillgodoseende av kraftförsörjningens planmässiga utveckling* finnes nödigt, att strömfallat tages i anspråk. Beträffande innebörden av denna förutsättning anföres i betänkandet:

Givet är, att ett så kraftigt ingrepp i enskild rätt som expropriation icke kan medgivas i varje fall, då ett strömfall behöves för visst i och för sig planmässigt utbyggnadsprogram. Frågan om planmässigheten bör, såsom i förarbetena till 1945 års lagändringar framhölls, bedömas med hänsyn till den allmänna kraftförsörjningen i riket. För att en kraftproducent skall kunna erhålla expropriationsrätt erfordras alltså, att hans kraftalstring är av sådan omfattning eller tjänar sådana ändamål, att tillgodoseendet av dess planmässiga utveckling kan anses ha väsentlig betydelse för det allmänna.

Kommittén berör särskilt det förhållandet att den föreslagna lagtexten icke innehåller något uttryckligt stadgande svarande mot den nuvarande bestämmelsen, att expropriation ej må tillåtas, om den, som råder över vattenkraften i fallet, kan förväntas själv komma att utan avsevärt dröjsmål utnyttja fallet på ändamålsenligt sätt.

Härom heter det:

Enligt kommitténs mening ligger — — — i den föreslagna formuleringen av expropriationsförutsättningen en viss motsvarighet till den nu gällande bestämmelsen. Om vid prövning av en expropriationsansökan det kan förut sättas, att den som råder över vattenkraften i strömfallat kommer att utan uppskov själv ändamålsenligt utbygga detta, torde det nämligen i allmänhet knappast kunna sägas att det ur allmän synpunkt är erforderligt att exproprieras fallet. Den i detta uttagbara kraftmängden kommer ju utan expropriationssökandens åtgörande kraftförsörjningen till godo. Måhända kan det någon gång förekomma att allmänna intressen påkalla expropriation, trots att den över vattenkraften rådande är beredd att själv verkställa utbyggnad. Att för sådan händelse ej ha möjligheten till expropriation stängd synes vara att betrakta som en fördel.

Kommittén betonar att expropriationsmöjligheten naturligen komme att utnyttjas främst beträffande *outbyggda* strömfall. Expropriation av andra

fall förefölle i regel icke komma i fråga annat än då en fallsträcka, vilken ur synpunkten av planmässighet funnes böra tillgodogöras såsom en utbyggnadsenhet, delvis vore bebyggd med en eller flera mindre anläggningar. Helt syntes man dock icke kunna utesluta möjligheten av att även i fråga om ett helt utbyggt strömfall ur allmän synpunkt kunde föreligga så starka skäl för expropriation, att sådan borde tillåtas. Då en fallsträcka vore i sin helhet bebyggd men på ett icke ändamålsenligt sätt, kunde sålunda allmänna intressen påkalla fallsträckans ianspråktagande för en mera rationell utbyggnad. På dessa grunder hade i lagförslaget ej gjorts någon åtskillnad mellan utbyggda och outbyggda strömfall. Kommittén förutsatte emellertid, att expropriation av helt utbyggda strömfall komme att beviljas blott då synnerliga skäl talade därför.

Kommitténs förslag innehåller ej någon bestämmelse om inskränkning i *kretsen av de expropriationsberättigade*. Sålunda skall expropriationsrätt tillkomma såväl statliga som kommunala och enskilda företagare. Kommittén anmärker härom:

Framhållas må i detta sammanhang, att det vid den praktiska tillämpningen av expropriationsbestämmelserna med all sannolikhet kommer att visa sig, att expropriationsmedgivande i regel kommer att lämnas, förutom stat eller kommun, endast sådant enskilt företag, vari stat eller kommun äger ett väsentligt intresse. Detta beror emellertid på att de allmänna intressena främst representeras av stat och kommun och bör ej tagas till inräkning för att beröva de enskilda företagen i mera inskränkt bemärkelse möjligheten att erhålla expropriation i sådana — visserligen kanske sällsynta — fall, då de nämnda intressena påkalla det.

Kommittén har funnit expropriationsrätten böra bestämmas så, att expropriation kan ske antingen av strömfallet med äganderätt eller ock av enbart rätten att tillgodogöra strömfallet. I överensstämmelse härmed har i förslaget till lagtext sammanfattande angivits att expropriationsförfarandet skall gälla rätt att *taga visst strömfall i anspråk*. I betänkandet framhålls, att expropriation med äganderätt borde ifrågakomma blott då så funnes nödigt, och att i förordnande om sådan expropriation inskränkande föreskrifter i erforderlig omfattning borde givas, så att expropriaten exempelvis bibehölles vid rätten till fiske. Beträffande vad kommittén i övrigt anfört i fråga om *innebörden av expropriationsmedgivandet* må hänvisas till framställningen i betänkandet s. 102—106.

Vidkommande *förfarandet i expropriationsärendet* gör kommittén vissa påpekanden. Jämväl härutinnan hänvisas till betänkandet (s. 107—108).

Enligt kommitténs förslag skall *exproprianten inom ett år från expropriationsförordnandet hos vattendomstolen söka fastställande av expropriationsersättningen*.

Allmänt yttras i betänkandet:

I mål om medgivande enligt 2 kap. till strömfalls bebyggande prövas även frågan om ersättning för ianspråktagen vattenkraft m. m. Med de nuvarande bestämmelserna, enligt vilka fristen för ingivande till vattendomstolen av ansökan om sådant medgivande är ganska kort, innebär det

för strömfallsägaren ingen nämnvärd olägenhet, att *frågan om expropriationsersättningen* ej prövas i omedelbar anslutning till expropriationsförordnandet utan först i samband med behandlingen av ansökningsfrågan om tillstånd enligt 2 kap.

Helt annan blir fallägarens situation, om expropriationsmöjligheten utsträcker jämväl till strömfall, som äro avsedda att tillgodogöras först framdeles. I fråga om dylika strömfall kan nämligen en avsevärd tid förflyta mellan expropriationsförordnandet och behandlingen av frågan om utbyggnadstillstånd. — — —

Att en strömfallsägare skall nödgas avstå från att förfoga över sitt strömfall och sedan kanske behöva vänta åtskilliga år, innan frågan om ersättning för avståendet blir avgjord, kan uppenbarligen ej ifrågakomma. Det synes därför nödigt att, såvitt angår de strömfall, vilkas utbyggnad ej är aktuell, och beträffande vilka därför ansökan om medgivande enligt 2 kap. finnes böra anstå, bereda möjlighet till ersättningsfrågans prövning i anslutning till expropriationsförordnandet.

På skäl, som i betänkandet närmare angivas (s. 109), föreslår kommittén, att *prövningen av ersättningsfrågan* skall tillkomma vattendomstolen, och att handläggningen skall ske i den för ansökningsmål stadgade ordningen. Kommittén anmärker, att fristen för en framställning om enbart prövning av ersättningsfrågan nog i och för sig utan olägenhet skulle kunna göras kortare än ett år, men att denna frist kunde vara motiverad av önskvärdheten för exproprianten att — när fråga vore om strömfall, vilkas bebyggande stode nära — kunna få frågorna om ersättning och utbyggnadstillstånd prövade i ett sammanhang och sålunda slippa en dubbel domstolsprocedur.

Därest framställning om bestämmande av expropriationsersättning icke göres inom den stadgade fristen, skall enligt förslaget expropriationsförordnandet vara förfallet, och nytt förordnande med avseende å strömfallet må ej utan synnerliga skäl meddelas inom tio år därefter. Denna föreskrift motsvarar vad nu gäller. Kommittén anmärker, att det icke ansetts erforderligt att i lagtexten uttryckligen ange att expropriationsrätten likaledes upphörde, därest framställningen återkallades eller jämlikt 11 kap. 29 § andra stycket förklarades förfallen.

Nuvarande föreskrift om *påföljd av uraktlåtenhet att gälda fastställd expropriationsersättning* föreslås av kommittén fortfarande skola gälla. I motsats till vad nu är stadgat upptager däremot förslaget inga bestämmelser om att medgivande enligt 2 kap. skall sökas inom viss tid eller om att expropriationsförordnandet skall vara förfallet vid försummande av sådan ansökan, vid uteblivande av medgivande som nyss sagts eller vid underlåtenhet att inom förelagd tid fullborda medgiven utbyggnad. Kommittén anmärker härom, att, såsom expropriationsförutsättningen i förslaget utformats, tiden för fallets tillgodogörande ej finge avgörande betydelse vid prövningen av frågan, huruvida expropriationen skulle medgivas. Vid detta förhållande syntes icke föreliggande tillräckliga skäl att låta den omständigheten, att tillgodogörande av exproprierat strömfall ej skedde så

tidigt, som från början förutsatts, för exproprianten medföra en så allvarlig påföljd som expropriationsrättens upphörande.

Kommitténs förslag innehåller även bestämmelse, att *ersättningstagaren skall äga påkalla anstånd med ersättningens fastställande till dess medgivande enligt 2 kap. lämnas, men att utan hinder härav ersättningsfrågan, sedan fem år förflutit från expropriationsförordnandets meddelande, skall upptagas till avgörande, om ersättningsgivaren det begär.*

Kommittén motiverar sitt förslag härom med att expropriaten — särskilt då han hade sitt strömfall till någon del utbyggt — stundom kunde finna med sin fördel förenligt att låta ersättningsfrågans avgörande anstå. I betänkandet tillägges att den föreslagna bestämmelsen icke innebure något eftergivande av föreskriften, att ansökan om ersättningens fastställande skulle göras inom ett år från förordnandets meddelande. I praktiken skulle nog förfaringssättet bli, att expropriaten i sitt yttrande över ansökningen påkallade anstånd, och att vattendomstolen därefter förklarade ansökningen vilande. Målet återupptagande bleve därefter beroende på anmälan av part eller, om sådan anmälan ej gjordes, på anhängiggörandet av målet om tillstånd enligt 2 kap.

Herr *Pettersson* är i fråga om den föreslagna tidsbegränsningen fem år skiljaktig och föreslår för sin del en tid av tio år.

Kommittén föreslår att i fråga om strömfall, som tages i anspråk jämlikt 1 kap. 14 §, nuvarande bestämmelser om ersättning i kraft bibehållas för det fall, att *ersättningsfrågan avgöres i samband med att medgivande enligt 2 kap. lämnas*, samt att i övrigt ersättningen skall utgå i pengar, därest icke stadgandet i 9 kap. 1 § andra stycket till annat föranleder. Kommitténs överväganden i detta sammanhang redovisas i betänkandet på följande sätt.

De — — — synpunkter, vilka 1942 års sakkunniga anlade på spørsmålet, i vilken omfattning ersättning för jämlikt 1 kap. 14 § ianspråktagen vattenkraft borde bestämmas att utgå medelst kraftöverföring, hänförde sig visserligen till den av nämnda sakkunniga föreslagna mera begränsade expropriationsrätten. Emellertid synas de av de sakkunniga framförda synpunkterna vara ägnade att tjäna till ledning även vid bedömandet, om och i vilken mån ersättning i form av kraft bör ifrågakomma jämväl vid den av kommittén föreslagna utvidgade expropriationen. Kommittén ansluter sig i princip till den ståndpunkt, åt vilken 1942 års sakkunniga givit uttryck. Enligt kommitténs mening bör sålunda ersättningen utgå medelst kraftöverföring under de förutsättningar, vilka upptagas i 9 kap. 13 § andra stycket i dess gällande lydelse, samt avsteg från denna princip göras allenast i den mån sådan naturligen påkallas av expropriationsrättens nu föreslagna utformning.

Vid prövningen av frågan från de nu angivna utgångspunkterna har kommittén funnit den avgörande omständigheten vara, huruvida ersättningens fastställande sker i anslutning till medgivande enligt 2 kap. till strömfallets bebyggande eller utan sådant samband.

Prövas ersättningsfrågan samtidigt med att utbyggnadstillstånd lämnas, föreligger ingen svårighet att bestämma ersättningen i kraft. Fullständig

utredning föreligger då om alla de omständigheter, vilka i sammanhanget äga betydelse, och ett tillförlitligt bedömande kan sålunda ske. Det förhållandet, att själva upplåtandet av expropriationsrätten skett kanske åtskilliga år tidigare, synes sakna betydelse i det nu förevarande sammanhanget. Att nämnda rätt upplåtits i förväg har ju, såsom i annat sammanhang framhållits, betingats uteslutande av expropriantens intresse att försäkra sig om det ifrågavarande strömfallet och bör i och för sig ej inverka på de grunder, efter vilka valet mellan olika ersättningsformer skall träffas.

Då frågan om gottgörelse för strömfall, som tages i anspråk jämlikt 1 kap. 14 §, avgöres i samband med att medgivande enligt 2 kap. till fallets bebyggande lämnas, synes sålunda ersättningen böra utgå i kraft under samma förutsättningar, som nu gälla.

För den händelse åter, att ersättningsfrågan prövas självständigt, ligger saken annorlunda till. Sådan prövning kan ofta ske lång tid innan bebyggandet blir aktuellt. Rent praktiskt skulle det kunna vara förenat med avsevärda olägenheter för exproprianten att utan samband med bebyggande av strömfallet vidtaga särskilda anordningar för kraftleverans. I fråga om utbyggd vattenkraft skulle det även kunna sägas att, då det är fråga om ett strömfall, vars bebyggande ej är aktuellt, det synes mindre betänkligt att betaga fallägaren rätten till ersättning i kraft, än om gottgörelsen skall bestämmas i samband med utbyggnadstillstånd. Dessutom finnes ju, såsom i det föregående påpekats, enligt förslaget möjlighet för fallägaren att viss tid hålla ersättningsfrågan svävande och, där fråga är om utbyggd vattenkraft, under denna tid fortfara att utnyttja kraften. Härvid må erinras om — — — möjligheten till överenskommelse med exproprianten. Slutligen må anmärkas, att vattenlagens bestämmelser om ersättningskraft anknyta till bebyggandet av strömfallet och svårligen låta sig anpassas till en ersättningskraft, vilken saknar sådan anknytning.

Kommittén anser därför att, då ersättningsfrågan prövas självständigt, annan ersättning än i pengar icke bör ifrågakomma.

Möjligen skulle man kunna tänka sig den lösningen, att i ersättningsmålet gottgörelsen bestämdes i pengar, och att fallägaren berättigades att i blivande mål om medgivande enligt 2 kap. påkalla ersättning i kraft mot restitution helt eller delvis av den förut utdömda penningersättningen. Detta synes emellertid vara att göra saken onödigt komplicerad, eftersom det väl kan antagas, att, sedan fallet utbyggt, ersättningsstagaren skall kunna i vanlig ordning abonnera på kraft hos utbyggaren.

Herr *Pettersson* ifrågasätter i sitt särskilda yttrande, huruvida de svårigheter, vilka skulle yppa sig vid ett förfarande efter den i sista stycket angivna linjen, verkligen skulle behöva bli så stora. Han anför härom:

Tänkbart är, att svårigheterna ej skulle bli större än att de stå i rimligt förhållande till den väsentliga fördel, som vinnes, nämligen att strömfallägaren erhåller samma möjlighet att få sin ersättning utdömd i kraft, som han skulle ha haft vid samtidig prövning av ersättnings- och tillståndsfrågorna. På grund härav vill jag som min uppfattning framföra att det synes önskvärt, att vid utformandet av blivande lagstiftning på förevarande område lämpligheten och framkomligheten av en lösning enligt vad nu sagts blir föremål för en mera ingående utredning.

I det av kommittén upprättade förslaget till lag om ändring i vissa delar av vattenlagen ha de grundläggande bestämmelserna om skyldighet att låta

strömfall tagas i anspråk av annan liksom hittills upptagits i 1 kap. 14 §. I enlighet med det anförda stadgas uti paragrafens första stycke att, där det från allmän synpunkt för tillgodoseende av kraftförsörjningens planmässiga utveckling finnes erforderligt, Konungen på ansökan äger förordna, att visst strömfall må tagas i anspråk mot ersättning som i 9 kap. skils; dock att ej på grund av vad nu sagts rätt till vattenkraft, som tillkommer kronan, utan riksdagens medgivande må upplåtas åt annan. Vid meddelande av förordnande äger Konungen föreskriva de villkor med avseende å strömfallets utnyttjande, som från allmän synpunkt finnas erforderliga.

I paragrafens andra och tredje stycken upptagna bestämmelser skola enligt förslaget fortfarande äga giltighet.

Första meningen i fjärde stycket har också av kommittén lämnats oförändrad. I övrigt skall jämlikt detta stycke gälla att den som innehar rätt på grund av förordnande enligt första stycket, inom ett år från det förordnandet meddelades skall hos vattendomstolen söka fastställande av ersättning, som ovan sägs. Underlåtes detta, förfaller förordnandet, och nytt förordnande med avseende å fallet må ej utan synnerliga skäl meddelas inom tio år därefter. Samma lag vare, om i pengar bestämd ersättning ej guldits inom tre månader från det ersättningen blivit fastställd genom utslag, som vunnit laga kraft, såvida icke fallet enligt medgivande av ersättningstagaren tagits i besittning utan att ersättningen guldits.

Som femte stycke har till paragrafen fogats föreskrift att med ersättningens bestämmande må på framställning av den ersättningsberättigade anstå till dess medgivande enligt 2 kap. till strömfallets bebyggande lämnas. Utan hinder därav skall dock, sedan fem år förflutit från det förordnande enligt första stycket meddelades, ersättningsfrågan upptagas till avgörande, om den ersättningskyldige det begär.

Bestämmelsen i 9 kap. 5 § har kompletterats, så att vad där stadgas om rätt att påfordra lösen av mark, som varder onyttig för ägaren eller vid vars begagnande synnerligt men uppkommer, skall äga tillämpning jämväl på mark hörande till strömfall, som tagits i anspråk jämlikt 1 kap. 14 §.

Till 9 kap. 12 § har lagts ett andra stycke, varigenom paragrafens nuvarande bestämmelser om nedlagd kostnads ersättningsgillhet erhålla motsvarande tillämpning på kostnad, som nedlagts sedan delgivning skett av ansökan om förordnande jämlikt 1 kap. 14 § första stycket.

I andra stycket av 9 kap. 13 § har föreslagits ändring innebärande att bestämmelserna där om ersättning medelst kraftöverföring, då strömfall tages i anspråk jämlikt 1 kap. 14 §, skola gälla endast om ersättningsfrågan avgöres i samband med att medgivande enligt 2 kap. till fallets bebyggande lämnas.

I 11 kap. 17 § har i förslaget såsom första punkt under ansökningsmål upptagits ansökan om fastställande av ersättning för jämlikt 1 kap. 14 § upplåten rätt till strömfalls ianspråktagande.

I samma kap. 27 § föreslås stadgande att ansökan som nyss nämnts skall vara åtföljd av de ritningar jämte beskrivning rörande strömfallets läge och

beskaffenhet samt innehålla de upplysningar i övrigt som erfordras för ersättningsfrågans bedömande. Uppgift skall lämnas å de ersättningsbelopp sökanden förmenar böra utgå.

Härjämte ha i 11 kap. 17, 21, 26, 27, 29, 30, 32, 33, 35—37, 46, 75, 83 och 88 §§ föreslagits ändringar av rent redaktionell innebörd.

I betänkandet föreslås att *lagen om kontroll å överlåtelse av vattenkraft*, vilken lag gäller t. o. m. den 30 juni 1948, skall äga fortsatt giltighet t. o. m. den 30 juni 1953 eller den tidigare dag Kungl. Maj:t bestämmer. Kommittén förordar vidare att lagen därefter skall förlängas på fem år i sänder, så länge risk för spekulation i mera betydande omfattning finnes föreligga. Kommittén anmärker i detta sammanhang, att någon anledning till erinran mot lagens nuvarande lydelse enligt kommitténs mening icke föreläge.

Utlåtanden över kommitténs förslag.

Över betänkandet jämte därvid fogade lagförslag ha efter remiss utlåtanden avgivits av vattenöverdomstolen, vattenfallsstyrelsen, kammarkollegiet, lantmäteristyrelsen, kommerskollegiet, samtliga vattenrättsdomare, länsstyrelserna i Uppsala, Värmlands, Västmanlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, Sveriges industriförbund, svenska vattenkraftföreningen, svenska elektricitetsverksföreningen, riksförbundet landsbygdens folk och svenska stadsförbundet.

Till kommerskollegiets utlåtande ha fogats särskilda yttranden från Skånes handelskammare, Västergötlands och norra Hallands handelskammare, handelskamrarna i Karlstad och Gävle, Västernorrlands och Jämtlands läns handelskammare samt Norrbottens och Västerbottens läns handelskammare. Länsstyrelsen i Västerbottens län har tillika överlämnat yttrande från Västerbottens läns elektriska förening u. p. a.

Förslaget till lag om ändring i vissa delar av vattenlagen har i princip tillstyrkts eller lämnats utan erinran av *vattenfallsstyrelsen*¹, *lantmäteristyrelsen*, *vattenrättsdomarna i Österbygdens och Söderbygdens vattendomstolar* samt *länsstyrelserna i Värmlands och Västerbottens län*.

Vattenfallsstyrelsen anför närmare:

Enligt vattenfallsstyrelsens uppfattning är det av största vikt, att möjligheterna till spekulation i en sådan naturtillgång som vattenkraften på ett effektivt sätt förhindras. Den år 1945 införda expropriationsrätten av »utbyggnadsmogna» vattenfall har icke visat sig praktiskt tillämpbar och följaktligen icke haft någon prohibitiv verkan på spekulatören. 1946 års kontrollag antages visserligen av de sakkunniga ha haft en god verkan ur prisstegringshinder synpunkt, men dess fullgoda effektivitet härutinnan betvivlas och detta säkerligen med rätta icke blott av sakkunnigmajoriteten utan även av reservanterna herrar Upmark och Jacobsson, som för-

¹ Vattenfallsstyrelsens tillstyrkan är ej enhällig. Ledamoten av styrelsen direktören Th. Ericsson har sålunda förklarat sig biträda den mening som kommit till uttryck i det av herrar Jacobsson och Upmark avgivna särskilda yttrandet.

utom till denna lagstiftning satt sin lit till en möjligen kommande realisationsvinstbeskattning. Huruvida de redovisade goda verkningarna av kontrollagen endast äro en följd av denna eller en följdverkan också av att bestående lagändringar väntats följa i den provisoriska lagstiftningens spår, kan icke avgöras. Fråga är väl också om tillräcklig garanti finnes för att en lagstiftning av kontrollagens natur icke kommer att kunna av fördomsfria köpare och säljare kringgås. Andra tillräckligt effektiva medel än av de sakkunniga diskuterade expropriationsmöjligheter och förköpsrätt torde icke finnas, och av dessa synes den föreslagna expropriationsrätten vara den av principiella och praktiska skäl mest tilltalande.

Genom införande av en sådan expropriationsrätt tillgodoses även den i de sakkunnigas direktiv framförda synpunkten, att ett rationellt utnyttjande av landets återstående vattenkrafttillgångar icke förhindras utan att vid varje tidpunkt den lämpligaste vattenkraften skall kunna komma till användning i produktionens tjänst. Den hittillsvarande expropriationsrätten kan härvidlag icke sägas fylla någon mera betydelsefull mission. Det omfattande och kostnadskrävande undersökningsarbete, som måste föregå ett beslut om ett vattenfalls utbyggnad, növärdiggör, att företagaren under detta sitt arbete verkligen kan räkna med att vattenfallet får av honom tillgodogöras, och icke har framför sig ett tidsödande och till utgången ovisst expropriationsförfarande. Uppenbart är, att en företagare, innan han inriktar sig på ett sådant vattenfall, ser sig om efter andra utbyggnadsmöjligheter, även om dessa ur synpunkten av ett planmässigt utnyttjande av landets vattenkraft bort stå långt tillbaka för det förstnämnda strömfallet. Annorlunda skulle det förhålla sig, om företagaren i god tid före en utbyggnad kunde förvärva strömfallet och därmed på allvar inränga det samma i sitt utbyggnadsprogram. Icke blott ur synpunkten av att landets vattenkrafttillgångar böra bli utbyggda i rätt tid utan jämväl med hänsyn till planmässig utbyggnad av kraftöverföringssystemen är det nödvändigt, att tillgängliga utbyggnadsmöjligheter kunna överblickas på tämligen lång sikt.

Sakkunnigmajoritetens förslag är — — — så utformat, att ingen ändring göres i vattenlagens allmänna grundsats om likställighet för stat, kommun och enskilda. De sakkunniga hava ock erinrat om ett yttrande i statsrådsprotokollet av föredragande departementschefen statsrådet Bergqvist vid behandlingen av 1945 års expropriationslag, vari denne vidkommande kretsen av expropriationsberättigade uttalade, att det för lagstiftningens syfte vore utan betydelse, om utbyggnad av det strömfallet, varom fråga vore, ägde rum genom ett statligt, kommunalt eller enskilt företag, samt att det väsentliga vore, att vattenkraften komme till nytta. Vattenfallsstyrelsen delar denna uppfattning. Med hänsyn härtill och då vattenfallsstyrelsen anser, att hittillsvarande verksamhetsformer på kraftförsörjningens område i stort sett verkat befrämjande på tillgodogörandet av landets vattenkrafttillgångar, hör den ifrågasatta nya lagstiftningen icke erhålla en sådan tillämpning, att genom densamma tillgodoses enbart statens, kommuners eller av dessa kontrollerade företags intressen. Lagstiftningen bör med andra ord främst tjäna ändamålet att gagna ett planmässigt utnyttjande av landets tillgängliga kraftresurser, antingen detta bäst kan ske genom företag i allmän eller i enskild regi. Vad som bör eftersträvas är alltså, att den ännu outbyggda vattenkraften kommer till den för landet nyttigaste användningen. I och med den nya lagstiftningen bör detta mål kunna uppnås utan att företagare nödgas att till icke kraftproducerande mellanhänder erlægga priser, som tillföra dessa helt oförtjänta vinster.

Länsstyrelsen i Värmlands län säger sig förutsätta, att kronan icke utnyttjade den gynnsamma ställning kronan genom förslaget syntes komma att få till förfång för kommunala och enskilda kraftföretags berättigade krav på möjligheter att tid efter annan öka sin krafttillgång.

Länsstyrelsen i Västerbottens län tillägger, att stora svårigheter ofta kunde möta, när det gällde att avgöra, i vilken utsträckning ett visst kraftverksföretag borde få taga i anspråk vattenkraft såsom reserv för framtida behov och vilka krafttillgångar som därvid i första hand borde komma i fråga. Rättigheten att förordna om expropriation borde därför begagnas tämligen restriktivt, så att expropriationsmöjligheten tillgreps endast då ett klart behov av de till förvärv ifrågasatta krafttillgångarna kunde påvisas.

Länsstyrelserna i Västmanlands och Västernorrlands län finna det tveksamt, huruvida ett så långt gående ingrepp i den enskilda äganderätten vore nödvändigt för tillgodoseende av det avsedda syftet. Länsstyrelsen i Västernorrlands län vitsordar emellertid angelägenheten av att effektiva åtgärder vidtoges.

Vattenrättsdomaren i Norrbygdens vattendomstol uttalar att — även om man ej borde släppa den av kommitténs majoritet omfattade tankegången ur sikte — det för närvarande syntes föreligga övertvägande skäl att låta frågan om tvångsrätt med hänsyn till framtida utbyggnadsbehov anstå. Såsom ersättningsbestämmelserna vore utformade i lagförslaget kunde en sådan tvångsrätt te sig särskilt stötande, om den utövades till förmån för enskilda kraftintressen.

Stadsförbundets styrelse menar att det — med hänsyn till de konstaterade goda verkningarna av redan vidtagna åtgärder — ur stadskommunal synpunkt knappast syntes motiverat att enbart för stävjandet av spekulation i vattenkraft yrka på att ett så genomgripande förslag som det nu framlagda omedelbart genomfördes. Den psykologiskt återhållande effekt på spekulationen som de sakkunniga räknade med att lagändringarnas genomförande skulle få syntes för övrigt i nästan lika hög grad inställa sig för det fall att förslaget tills vidare bleve beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

Kommerskollegiet anser att det — även om naturkraftpriset hade en jämförelsevis ringa inverkan på priset för elektrisk kraft — ändock vore ett allmänt intresse att spekulatortendenser icke finge inverka hindrande på den erforderliga utbyggnaden av landets vattenkrafttillgångar. Den lagstiftning, som tillskapats under de senaste åren för att avvärja sådana tendenser, syntes ha haft en gynnsam verkan i detta hänseende, även i fråga om prissättningen. Vidare syntes betydande olägenheter vara förknippade med den av kommittén föreslagna utvidgade expropriationsrätten. Därest huvudparten av de outbyggda vattenfallen samlades på ett fåtal fasta händer, skulle sålunda den potentiella konkurrens minskas som inrymdes i möjligheten för nya företagare att förvärva och utbygga vattenfall. Dessutom skulle, i högre grad än nu vore förhållandet, möjligheten av expropriation

för framtida behov kunna föranleda ägare av outbyggda fall att påskynda utbyggnaden av dessa för att på så sätt minska risken för expropriation. Därigenom kunde lagstiftningen indirekt giva upphov till oekonomiska investeringar. Slutligen vore att framhålla, hurusom svårigheterna i fråga om bevisning rörande behovet av expropriation för tillgodoseende av kraftförsörjningens planmässiga utveckling sannolikt komme att göra det vanskligt för den enskilde att motbevisa ett påstående från det allmänna om att sådant behov föreläge. Med gällande uppfattning om äganderättens innehåll måste detta anses betänkligt. Med hänsyn till vad sålunda anförts förefölle det kollegiet rimligt att ytterligare erfarenheter om den nuvarande lagstiftningens verkningar avvaktades, innan vidare åtgärder företoges för att hindra spekulationstendenserna. Kollegiet hade för sin del funnit, att den föreslagna utvidgningen av expropriationsrätten skulle i övertvägande grad medföra olägenheter såväl för näringslivet som för den enskilde. Dock syntes i fråga om s. k. minoritetsandelar de angivna olägenheterna icke komma att göra sig gällande med samma styrka som beträffande vattenfall i övrigt. Då dessa andelar icke kunde självständigt utbyggas, förefölle det knappast innebära någon skadlig begränsning av den fria konkurrensen, om de undandroges den allmänna rörelsen. Icke heller syntes det för vederbörande andelsägare innebära alltför stora olägenheter, om andelen på ett tidigare stadium än han själv tänkt sig inordnades i byggnadsplanerna för det vattenfall andelen tillhörde.

Riksförbundet landsbygdens folk anser, att kommitténs resonemang knappast vore hållbart annat än i dagens läge, då brist på arbetskraft och material rådde för utbyggnaderna samt behovet av elkraft vore stort. Förbundet hade den principiella inställningen, att man icke skulle göra av krisen betingade tvångsåtgärder permanenta genom att införa dem i en bestående lagstiftning. Enligt förbundets mening vore någon utökning av expropriationsrätten för närvarande icke motiverad. Eventuellt kunde emellertid kommitténs förslag upptagas till prövning i samband med en allmän översyn av vattenlagen.

Vattenöverdomstolen, kammarkollegiet, extra vattenrättsdomaren i Norrbygdens vattendomstol, vattenrättsdomaren i Västerbygdens vattendomstol, länsstyrelserna i Uppsala, Kopparbergs, Gävleborgs, Jämtlands och Norrbottens län, industriförbundet, vattenkraftföreningen, elektricitetsverksföreningen, handelskamrarna och Västerbottens elektriska förening u. p. a. avstyrka förslaget om ändringar i vattenlagen.

I de avstyrkande yttrandena göres i allmänhet gällande, att den i betänkandet framlagda utredningen icke gäve belägg för att spekulation i fortsättningen kunde antagas förekomma i sådan omfattning, att åtgärder som så avsevärt ingrepe i enskild rätt kunde anses ur allmän synpunkt påkallade. Ej heller syntes det allmänna intresset av strömfallens planmässiga och ändamålsenliga utbyggande påkalla denna utvidgning av expropriationsrätten; det vore att förvänta att den inbördes konkurrensen mellan kraftproducenterna skulle såsom hittills varit fallet medföra att strömfallen i stort sett bleve utbyggda och utnyttjade på sätt och inom tid som även ur allmän

synpunkt vore mest ändamålsenligt. Åtskilliga av utlåtandena ansluta sig till den uppfattning som kommit till uttryck i herrar Jacobssons och Upmarks särskilda yttrande.

Kammarkollegiet anmärker, att den av kommittén föreslagna expropriationsrätten i själva verket syntes bli obegränsad, eftersom det behov som motiverade den, kunde vara förlagt till en oviss framtid. Häri skilde den sig på ett avgörande sätt från den allmänna expropriationslagen, där expropriationsbehovet skulle vara aktuellt och icke kunna på annat sätt tillgodoses.

Kollegiet tillägger:

Det skall icke bestridas, att vattenkraften utgör en samhällstillgång, vilken enligt erfarenheten hittills lämpligen bör i stor utsträckning omhänderhavas av stat och kommun för tillgodoseende av de borgerliga behoven. Att låta frågan huruvida och när strömfällen i riket skola överföras i statens ägo bli beroende enbart av administrativ och ekonomisk prövning, måste dock ur rättssäkerhetssynpunkt anses otillfredsställande. Ej heller torde det kunna anses lämpligt, att riksdagen genom ett slags beredskapslagstiftning avsäger sig sitt inflytande därå.

För att expropriationsrätt över huvud taget må kunna medgivas för genomförande av en plan för de återstående utbyggda strömfällens utbyggnad, bör planen uppfylla vissa fordringar. Den bör sålunda ha upprättats med tillfälle för alla berörda intressen att göra sina synpunkter gällande. Vidare bör den ha en officiell prägel och, synes det kollegiet, fastställas efter prövning av Kungl. Maj:t och riksdagen. Enligt kollegiets mening bör en sådan plan först upprättas och därefter undersökas i vad mån och under vilka förutsättningar en utvidgad expropriationsrätt erfordras för planens genomförande.

Extra vattenrättsdomaren i Norrbygdens vattendomstol tillägger: Att konkurrensen om de utbyggda fallen — på grund av att reserven av utbyggd kraft fortgående bleve mindre — ökade och därav en viss prisstegring bleve följden syntes i och för sig icke vara något skäl att frångå de enskilda deras vattenkraftinnehav och därmed hindra dem från att komma i åtnjutande av den värdestegring som deras egendom undergått.

Länsstyrelsen i Uppsala län anför:

När det gäller strömfall, som icke behöva utbyggas omedelbart utan avses att utgöra reserv för framtida behov, kan ifrågasättas, huruvida det över huvud taget är möjligt att ur rent objektiva synpunkter bestämma fallens värde. De tekniska och ekonomiska förutsättningarna för en framtida kraftutvinning vid fallen kunna växla. De större kraftproducenternas långsiktplaneringar måste säkerligen tid efter annan revideras med hänsyn till utvecklingen. Under sådana förhållanden måste prövningen i ett expropriationsärende av vad som ur planeringssynpunkt är lämpligast grundas på mycket osäkra antaganden. Svårigheten skulle framträda med särskild styrka om expropriationsansökningen riktade sig mot en strömfallsägare, som själv vore kraftproducent och inordnat fallet i sin egen långsiktplan. Om kronan vore part i ärendet, skulle även föreligga risk att vad som vore lämpligt ur allmän synpunkt icke kunde hållas klart åtskilt från kronans affärsintressen.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län yttrar, att förslaget så gott som helt bortsåge från att främja önskemålet att animera exproprianten att skyndsamt nyttiggöra vattenkraften, samt tillägger:

Snarare förefinnes det risk att den, som genom expropriation erhållit trygg besittning av vattenkraft, väljer en tid för utbyggnaden, som bäst passar hans egna intressen, vilka icke alltid kunna förutsättas överensstämma med det allmännas. Man kan förutsätta att fall inträffa, då utbyggnad komme att ske vid en tidigare tidpunkt, därest den förre ägaren fått behålla vattenkraften och själv sörja för dess nyttiggörande. Särskilt när det gäller mindre vattenfall med betydelse huvudsakligen för elektrifieringen av omkringliggande, begränsade bygder kan det befaras, att expropriation av vattenkraft till förmån för något storföretag minskar möjligheterna för bygden att inom nära framtid få sina lokala intressen tillgodosedda.

Länsstyrelsen i Norrbottens län uttalar, att den ifrågasatta utökningen av expropriationsrätten förefölle giva anledning till onödiga och kinkiga konflikter vid slitande av konkurrenstvister i expropriationsärendena.

Industriförbundet anmärker — vidkommande det av kommittén påpekade förhållandet, att även efter 1945 års lagändringar naturkraftprisen fortsatt att stiga — att eftersom priset på allt slags realkapital under de senaste åren såsom en följd av de alltmer tilltagande inflatoriska tendenserna fortsatt att stiga, det icke med fog kunde förväntas att just priset på vattenkraft skulle förskjutas i motsatt riktning.

Förbundet anmärker, att under det att förekomsten av spekulation i råkraft kunde tänkas i blott obetydlig mån verka höjande på priset för den färdiga kraften — även för storindustriens vidkommande — realiserandet av kommitténs förslag skulle kunna medföra avsevärda olägenheter för industrien. Härutinnan hänvisar förbundet till vad det anfört i yttrande över det av 1942 års sakkunniga framlagda förslaget. I detta yttrande hade förbundet bl. a. invänt, att industriföretag, som för sin egen rörelse innehade eller ämnade förvärva outhygda vattenfall, genom den av sistnämnda sakkunniga föreslagna lagstiftningen komme att bibringas en besvärande ovisshet rörande möjligheterna att i en framtid utnyttja dessa vattenfall. Förbundet uttalar att de allvarliga olägenheter, som redan 1945 års lagstiftning i nu berörda avseende kunde åsamka industrien, självfallet komme att framträda med ökad styrka, om i enlighet med kommitténs förslag expropriationsrätten skulle väsentligt utvidgas. Förslaget borde i själva verket betraktas såsom uttryck för en strävan att överföra en allt större andel av kraftproduktionen på staten eller eljest på det allmänna.

Vattenkraftföreningen gör gällande att lagförslaget innebure ett väsentligt avsteg från de principer i vattenlagen, enligt vilka i stort sett samma möjligheter bereddes för stat, kommuner och enskilda att utnyttja vattenkraften — något som varit utomordentligt fruktbringande och av stor betydelse för kraftförsörjningens utveckling. I anslutning härtill uttalas:

Den föreslagna lagändringen skulle — — — möjliggöra för staten att, under förevändning av att kraftförsörjningens planmässiga utveckling fordrade det, uppträda som storspekulant i vattenkraft och lägga sig till med kanske all eller i varje fall större delen av återstående outhygda vattenkraft. Därigenom skulle staten komma att helt dirigera det fortsatta

utbyggandet av landets vattenkraft. Enligt vårt bestämda förmenande skulle det vara synnerligen olyckligt, om det enskilda initiativet på området på detta sätt komme att praktiskt taget omintetgöras. Hittills har beträffande planerandet av utbyggnader — avseende såväl val av tidpunkt som sätt för utbyggandet — de ledande krafterna inom statliga, kommunala och enskilda företag kompletterat varandra. Konsekvenserna av ett missbedömande bli mindre om ledningen sålunda är delad. En obotlig skada skulle kunna tillfogas kraftförsörjningen i framtiden, om det i betänkandet framlagda lagförslaget antoges och vunne vidsträckt tillämpning.

Elektricitetsverksföreningen anför:

Även om den föreslagna lagstiftningen i enlighet med kommitténs antagande skulle vara ägnad att stabilisera priset på naturkraft, vilket i och för sig är önskvärt, så kommer den å andra sidan otvivelaktigt att främja en utveckling i riktning mot allt större koncentration på ett fåtal eller måhända slutligen enbart statens hand av det fortsatta kraftutbyggandet i landet. Denna senare utvecklingslinje är ur de synpunkter föreningen här företräder knappast önskvärd, enär den medför ett eliminerande av hittillsvarande fria tävlan mellan olika kraftleverantörer och den möjlighet till jämförelse, som denna erbjuder. En sådan utveckling innebär enligt föreningens uppfattning ett vida större incitament till en höjd kraftprisnivå än det förhållandet att för närvarande en mycket oväsentlig del av den utbyggda vattenkraften befinner sig på spekulativa händer, så mycket mer som fortsatt spekulation tack vare redan viddtagna åtgärder icke kan föranleda ett uppdrivande av den nuvarande kraftprisnivån.

Handelskamrarnas uttalanden gå i samma riktning som industriförbundets och vattenkraftföreningens.

Beträffande de särskilda bestämmelserna i förslaget har i yttrandena anförts följande.

Vidkommande först själva *expropriationsförutsättningen* anför sålunda *vattenöverdomstolen* att — såvitt av kommitténs motiv framginge — expropriation skulle komma i fråga endast i den mån det erfordrades för främjande av ett rationellt och ändamålsenligt tillgodogörande av vattenkraften i visst strömfall. Förslaget avsåge sålunda icke införande av en allmän expropriationsrätt i fråga om vattenkraft. Denna begränsning av expropriationsrätten kunde emellertid icke anses ha kommit till uttryck i den föreslagna lagtexten, vars allmänna formulering syntes kunna tolkas på sätt som gäve ganska vidsträckta möjligheter att taga strömfall i anspråk. Vattenöverdomstolen ville fördenskull förorda att lagtexten måtte omarbetas, så att därav klart framginge nyssnämnda i kommitténs motiv förutsatta begränsning av expropriationsmöjligheterna. Denna omarbetning förefölle kunna ske i nära anslutning till den nuvarande lydelsen av 1 kap. 14 § vattenlagen.

Vattenkraftföreningen framhåller att för närvarande en strömfallsägare hade möjlighet att hindra expropriation av sitt strömfall, om han själv vore beredd att bygga ut fallet. Ett bibehållande av denna möjlighet syntes ej strida mot den föreslagna lagstiftningens syfte att hindra spekulation. Sär-

skilt omotiverat förefölle det, att exproprianten skulle kunna taga i anspråk ett strömfallet, som han ej själv ville utbygga vid tidpunkten i fråga, men som ägaren vore beredd att utan oskäligt dröjsmål utnyttja. Visserligen hade detta icke varit kommitténs avsikt, men den föreslagna lagstiftningen öppnade möjlighet därför. För att expropriationsrätten ej skulle kunna tillämpas mer eller mindre godtyckligt, vore en bestämmelse i lagen i dessa frågor erforderlig. Lämpligast skedde detta genom bibehållande i denna del av nuvarande lags stadganden.

Frågan om *kretsen av expropriationsberättigade* beröres av *vattenkraftföreningen*, som säger sig ej kunna dela den uppfattning som kommittén givit uttryck åt, nämligen att vid den praktiska tillämpningen expropriationsmedgivande i regel borde lämnas, förutom stat eller kommun, endast sådant enskilt företag, vari stat eller kommun ägde ett väsentligt intresse.

Med avseende å *objektet för expropriationsrätten* erinrar *vattenfallsstyrelsen* om att 1942 års sakkunniga såsom en förutsättning för expropriation angivit, att sökanden ej förut innehade erforderlig andel i strömfallet för att han enligt bestämmelserna i 2 kap. skulle ha vitsord att utbygga det. Styrelsen anför, att kommittén av lagtexten att döma syntes ha avsett, att expropriation skulle kunna tillgripas, även om exproprianten själv förfogade över större eller mindre del av det strömfallet, varom fråga vore. Styrelsen anmärker härtill:

Motiven innehålla dock intet, som direkt bekräftar vattenfallsstyrelsens förmodande. Är detta riktigt, innebär förslaget en avvikelse från 1945 års expropriationslag — — —. För ett planmässigt ordnande av kraftförsörjningen på längre sikt är det — — — av allra största vikt, att expropriationsrätt kommer att finnas även beträffande minoritetsandelar. Visserligen kan sägas, att majoritetsägaren kan medtaga vattenfallet i sina framtidsplaneringar, men vid bestämmande av tidpunkten för utbyggnaden kan det naturligtvis vara av avgörande betydelse, om fallägaren har full förfoganderätt över detsamma eller riskerar att få avstå från kanske inemot hälften av den kraft, som kan utvinnas. I ett sådant läge föreligger risk för att utbyggnaden av vattenfallet skjutes på framtiden, ehuru detsamma eljest ur synpunkten av planmässighet borde omedelbart utbyggas. Den ofta rådande ovissheten, om ett vattenfall i framtiden kommer att utbyggas separat eller gemensamt med annat eller andra fall, gör det också angeläget, att någon begränsning av expropriationsrätten till majoritetsandelar icke sker.

I anslutning till vad sålunda anförts förklarar styrelsen sig finna det önskvärt, att ett förtydligande i förevarande hänseende skedde till undvikande av varje möjlighet till missförstånd.

I *kammarkollegiets* utlåtande anmärkes att kommittén icke behandlat frågan, huruvida exproprianten skulle vara skyldig eller berättigad att enligt expropriationsbestämmelserna tillösa sig all vattenrätt, som kunde tillgodogöras vid den tänkta kraftanläggningen i strömfallet. Kollegiet efterlyser närmare bestämmelser härutinnan och framlägger i sammanhanget följande synpunkter.

För att tillgodose det allmänna intresset av att exproprianten erhåller råddigheten över utbyggnaden av fallsträckan i fråga, är det tillräckligt, att han

förvärvar majoriteten i strömfallet. Det kan därför ifrågasättas, om ej expropriationsrätten bör begränsas till förvärv av majoritetsintresset. Exproprianten kan dock ha ett starkt ekonomiskt intresse av att förvärva vissa minoritetsandelar, som äro av den storleksordning, att de enligt 9 kap. 13 § skulle bliva berättigade till ersättningskraft av ekonomisk betydelse utöver fastigheternas eget behov. Huruvida expropriation av sådana andelar må medgivas eller ej, borde få bliva beroende av omständigheterna i det särskilda fallet. Förvärvar exproprianten endast majoriteten i fallsträckan synes det i många fall kunna leda till obillighet mot ägarna av övriga andelar av någon betydelse. Detta framträder särskilt då något samlat majoritetsintresse förut ej funnits i strömfallet och falldelarnas ägare följaktligen kunnat hoppas på ett visst inflytande på fallts utbyggnad. En regel av innebörd, att exproprianten skall vara skyldig att lösa till sig de strömfallsandelar av någon betydelse, vilkas ägare så påfordra i expropriationsärendet, synes därför påkallad. Det kunde tänkas, att rätten att påfordra inlösen begränsades till sådana falldelar, som kunna självständigt tillgodogöras, men detta synes medföra en alltför snäv begränsning av kretsen av berättigade. Självfallet synes också vara att hela den till en fastighet hörande vattenrätten i strömfallet måste inlösas liksom alla andelarna i en samfällid vattenrätt. Någon anledning att belasta ärendet med utredning om obetydliga eller osäkra vattenrätter synes däremot ej föreligga.

I flera utlåtanden framföras betänkligheter mot att i den föreslagna lagtexten ej gjorts åtskillnad mellan *bebyggda och obebyggda strömfall*.

Vattenöverdomstolen yttrar sålunda:

För expropriation av utbyggt strömfall bör dock uppenbarligen förutsättas ett alldeles påtagligt allmänt intresse. Vattenöverdomstolen anser för sin del — därest utvidgning av den i 1 kap. 14 § vattenlagen stadgade expropriationsrätten anses böra komma till stånd — att sådant strömfall bör undantagas därifrån. Expropriation av ett helt eller till väsentlig del redan utbyggt strömfall kan icke antagas fylla någon funktion i avseende å förhindrande av spekulation — — — och vad beträffar det allmännas intresse av rationell utbyggnad av strömfällen finnes — — — anledning förvänta att detta intresse utan sådan expropriationsrätt skall bliva tillgodosett. Om i något fall skulle inträffa att ett strömfall, som endast till en mindre del är bebyggt, behöver tagas i anspråk för de allmänna intressenas tillgodoseende, kan expropriationen, utan att syftet med densamma äventyras, begränsas till att avse den outbyggda delen av fallet, och den bebyggda delen kan sedermera, i samband med vattendomstolens prövning av frågan om strömfallets bebyggande, om så erfordras tagas i anspråk enligt bestämmelserna i 2 kap. vattenlagen.

På grund av vad sålunda anförts får vattenöverdomstolen — — — förorda att expropriationsrätten inskränkes till att avse endast utbyggt strömfall.

För den händelse att expropriation av bebyggt strömfall likväl skulle tillåtas gör vattenöverdomstolen — i anslutning till vad kommittén anfört om möjligheten av överenskommelse mellan exproprianten och ägaren av sådant strömfall (bet. s. 115—116) — följande uttalande.

Med anledning härav vill vattenöverdomstolen understryka att expropriationsrätten, såsom kommittén själv i annat sammanhang framhåller,

givetvis ej bör göras mera omfattande än som är nödvändigt för det avsedda ändamålets tillgodoseende. Det synes därför ej riktigt att frågan om strömfallets tillgodogörande intill dess expropriation börjar bebygga det samma göres beroende av överenskommelse mellan parterna, utan bestämmelser härom böra meddelas av Kungl. Maj:t i samband med förordnandet om expropriation. Något särskilt stadgande härom lär emellertid ej vara erforderligt, då det torde vara anledning förvänta att Kungl. Maj:t på sätt nu antytts vid meddelandet av expropriationsförordnandet gör de förbehåll beträffande strömfallsägarens rätt att utnyttja fallet, som äro påkallade med hänsyn till dennes intresse och som kunna ske utan att syftet med expropriationen äventyras.

Vattenrättsdomaren i Norrbygdens vattendomstol uttalar att av lagtexten borde framgå, att expropriation av till större delen utbyggda strömfall finge beviljas blott då synnerliga skäl talade därför.

Vattenkraftföreningen anför att lagen finge förutsättas icke vara avsedd att tillämpas på fullständigt utbyggda strömfall. Det vore önskvärt att detta komme till uttryck i lagtexten. Om så ej kunde ske, borde ett tydligare uttalande i denna fråga ingå i motiven.

Kommitténs förslag, att jämväl *expropriation med äganderätt* skulle få ske, har givit anledning till följande erinringar.

Vattenrättsdomaren i Norrbygdens vattendomstol förordar att — om expropriationsrätten skulle omfatta antingen äganderätten till strömfallet eller enbart rätten att tillgodogöra fallet — båda dessa alternativ bleve angivna i lagtexten. Sammanfattning av båda alternativen i det gemensamma uttrycket, att »strömfall må tagas i anspråk», skulle medföra risk för att det senare dubbeltydiga uttrycket komme att användas i Kungl. Maj:ts förordnanden.

Kommittén har i fråga om expropriation med äganderätt förordat expropriation av själva fallsträckan såsom mest lämplig men däremot avvisat tanken på expropriation av visst utmål med rätt att tillgodogöra sig vattenkraften i fallet.

Kammarkollegiet finner de betänkligheter kommittén anført mot det senare alternativet icke vara av avgörande betydelse. Expropriation av vattenrätten borde lämpligen kunna ske i den formen, att visst utmål med tillagd vattenrätt förvärvades. I enlighet härmed föreslår kollegiet, att innebörden av expropriationsmedgivandet uttryckes sålunda, att »vattenkraften i visst strömfall jämte nödigt utmål må tagas i anspråk genom expropriation».

Lantmäteristyrelsen förklarar, att mot de övertväganden som låge till grund för kommitténs förslag, att expropriation skulle kunna ske såväl av enbart rätten att tillgodogöra vattenkraften i visst strömfall som av äganderätten till fallet, i stort sett intet syntes vara att invända.

Härutöver anföres:

Styrelsen vill vidare framhålla, att kommittéförslaget i fråga om det tekniska förfarandet för vattenrättens upplåtande alternativt anvisar samma utväg som fastighetsbildningsakkunniga, nämligen att hela fallet avskiljes

till en särskild fastighet. Ej heller mot detta förslag torde finnas något att invända.

För avskiljande av fastighet genom expropriation gälla formellt icke de vanliga reglerna vid avstyckning om den avstyckade ägolottens och restfastighetens beskaffenhet m. m. Det oaktat måste naturligtvis eftersträvas, att genom expropriation icke tillkomma fastigheter, som äro olämpliga ur fastighetsbildningssynpunkt. Vid avgränsningen av vattenområde, som skall exproprieras enligt kommittéförslaget, bör sålunda tillses att området erhåller lämplig form och att även kvarstående restfastigheter bli i alla avseenden lämpliga. Rätten till fiske bör, såsom i betänkandet antytts, förbehållas de fastigheter från vilka expropriation sker. Styrelsen vill erinra, att vid inlösen av område, som utgör del av fastighet, skall enligt 10 kap. 25 eller 66 § eller 11 kap. 44 § vattenlagen i ärendet företas karta över området jämte beskrivning. Denna skall vara upprättad av vederbörande lantmätare eller mättningsman under iakttagande i tillämpliga delar av vad som är stadgat om karta och beskrivning vid avstyckning. I samband med kartans upprättande torde tillfälle erbjuda sig att åvägabrinda sådana ändringar av det till inlösen ifrågasatta områdets gränser, som kunna vara ägnade att främja en lämplig fastighetsindelning.

Länsstyrelsen i Västerbottens län gör följande uttalande. Av betänkandet framginge, att expropriationen skulle kunna avse antingen rätten att tillgodogöra sig strömfallet eller äganderätten till detsamma, varvid expropriation med äganderätt icke borde göras mera omfattande än nödvändigt. Denna ståndpunkt syntes böra komma till tydligare uttryck i lagen än vad som skulle bli fallet enligt den föreslagna lagtexten.

Med anknytning till stadgandet om rätt för Kungl. Maj:t att vid expropriationsförordnandets meddelande föreskriva *särskilda villkor*, som från allmän synpunkt finnas erforderliga, förklarar länsstyrelsen i Västerbottens län sig vilja framhålla, att det vid tillämpningen av den föreslagna expropriationsrätten ej sällan föreläge allmänintressen av två olika slag, vilka stundom ej vore helt förenliga med varandra. Härom uttalas närmare:

Sålunda kan det visa sig att utbyggnaden av en viss fallsträcka ur kraftförsörjningssynpunkt för landet eller viss landsdel, där kraften skall användas, ej är påkallad för närvarande, men att det för den kommun eller kommunedel, inom vilken strömfallet ligger, är av vikt att utbyggnad sker snarast för att orten över huvud taget skall kunna förses med elektrisk energi. Fall av denna beskaffenhet förekomma här i länet.

Vidare må framhållas såsom angeläget att — vare sig utbyggnaden sker omedelbart eller vid en senare tidpunkt — den i närheten av fallsträckan belägna bygden verkligen tillföres erforderlig kraft, när så över huvud taget är möjligt.

Det är icke tillräckligt att vid prövning av frågan om expropriation av ett strömfall hänsyn endast toges till att den, som skall avstå från strömfallet, erhåller skäligen ersättning. Icke mindre viktigt är att bygdens behov av elektrisk kraft uppmärksammas och så vitt möjligt också tillgodoses.

Ett tvångsförvärv av vattenkraft utan behörigt hänsynstagande till ovan anförda synpunkter måste te sig i hög grad stötande för den allmänna rättsskänslan. Den här påtalade motsättningen mellan riksintresse och ords-

intresse nödvändiggör därför enligt länsstyrelsens förmenande en noggrann avvägning, när frågor om tillstånd till expropriation behandlas, så att icke riksintresset alltför mycket tillgodoses på ortsintressets bekostnad. Förslaget synes visserligen giva möjlighet att beakta detta i de villkor, som Eders Kungl. Maj:t förutsättes skola föreskriva i samband med expropriationsmedgivandet, men länsstyrelsen vill likväl ifrågasätta, huruvida icke de anförda synpunkterna i en eller annan form borde komma till uttryck i lagtexten.

I fråga om *förfarandet i expropriationsärendena* anmärker *kammarkollegiet* att — då expropriationsförutsättningen angivits så obestämt som i förslaget skett — det ur rättssäkerhetssynpunkt vore önskvärt, att en närmare bestämning gjordes genom anvisningar om de avseenden, i vilka expropriationssökanden hade att förebringa utredning.

Vattenöverdomstolen, kammarkollegiet, länsstyrelserna i Västernorrlands och Jämtlands län samt vattenkraftföreningen föreslå strykande av den föreslagna bestämmelsen, att *frågan om ersättning för exproprierat strömfall skall på den ersättningsskyldiges begäran upptagas till avgörande, sedan fem år förflutit från expropriationsförordnandet.*

Vattenöverdomstolen anför härom närmare:

Kommitténs förslag i denna del innebär att den ersättningsskyldige i ett flertal fall får en alltför gynnad ställning i förhållande till den ersättningsberättigade, när det gäller fastställande av ersättningen. Särskilt i sådana fall, då expropriation sker av strömfall som är bebyggt, kan ersättningstagaren ha ett starkt och berättigat intresse av att få ersättningen fastställd i form av elektrisk kraft, men även i fråga om outbyggt strömfall kan ett dylikt berättigat intresse föreligga. På sätt de sakkunniga funnit låter det sig emellertid icke göra att bestämma ersättningen i form av elektrisk kraft, därest prövningen av ersättningsfrågan icke sker i anslutning till prövning av ansökan om tillstånd till strömfallets bebyggande. Det torde ej heller vara lämpligt att ersättningen först bestämmes i pengar och sedermera i samband med fallets bebyggande ändras till kraftersättning. Men det synes icke riktigt att å ena sidan göra möjligheten till erhållande av kraftersättning beroende av att frågan prövas i samband med frågan om bebyggande av strömfallet, medan det å andra sidan beredes möjlighet till undvikande av sådan samtidig prövning genom en ensidig åtgärd från den ersättningsskyldiges sida. Därest den ersättningsskyldige av någon anledning icke önskar utgiva ersättningen i form av elektrisk kraft, kan han nämligen, vid godtagande av kommitténs förslag, sedan fem år förflutit utan vidare driva igenom denna sin önskan genom att vänta med ingivande av ansökan om tillstånd till fallets bebyggande till dess ersättningsfrågan på grund av framställning från hans sida blivit prövad. Detta kan icke anses förenligt med skäligt hänsynstagande till den ersättningsberättigades intressen och måste för övrigt ur rent lagteknisk synpunkt anses som en oförlighet. Den ersättningsberättigade bör i stället få ovillkorlig rätt att få frågan om ersättnings fastställande uppskjuten till dess medgivande till strömfallets bebyggande sökes hos vattendomstolen, något som icke kan anses medföra olägenhet för den ersättningsskyldige av sådan grad att syftet med expropriationen på något sätt äventyras.

Kammarkollegiet uttalar att någon möjlighet till spekulation i fallande penningvärde och växlande konjunkturer icke borde stå öppen för expro-

prianten. Däremot kunde expropriaten ibland ha anledning att ändra sin inställning. Han kunde få möjlighet att tillgodose sitt kraftbehov på annat sätt, t. ex. genom att utbygga ett annat strömfall eller genom att förvärva ett redan färdigt kraftverk, för vilket ändamål han behövde det kapital som låge bundet i det exproprierade strömfall. Han borde följaktligen beredas möjlighet att när som helst begära, att ersättningsfrågan skulle slutligen avgöras och ersättningen utgå i pengar.

För den händelse att exproprianten skulle erhålla befogenhet att mot bestridande framtvinga ersättningsfrågans prövning i förväg föreslår kollegiet i andra hand, att ersättningsstagaren måtte berättigas att i målet om byggnadslov utbyta den honom tillerkända penningersättningen mot ersättningskraft; och åberopas härutinnan att möjligheten att erhålla kraft fritt ej kompenseras av en eventuell möjlighet att i vanlig ordning kunna abonnera på kraft hos utbyggaren.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län förklarar, att den av kommittén föreslagna bestämmelsen måste anses innebära en grov orättvisa mot den strömfallsägare som tvingades avstå ett icke utbyggnadsmoget strömfall. I fråga om rätten att erhålla ersättning i form av kraft borde denne likställas med den som finge ersättningen bestämd i samband med tillstånd till strömfallens bebyggande.

Länsstyrelsen i Jämtlands län yttrar:

Begränsningen av tiden, under vilken ersättningsfrågan kan hållas svävande, till fem år, medför, att samtliga strömfall, som exproprieras för att tagas i anspråk allenast såsom reserv, icke komme att omfattas av bestämmelsen. Denna kommer i huvudsak att omfatta allenast strömfall, som redan genom nu gällande bestämmelse kunna exproprieras för omedelbar utbyggnad. Kommittén anser själv, att utbyggnadsprogram, som upprättas för angivande av de strömfallsutbyggnader och regleringar, som inom den närmaste tiden skola genomföras, ofta omfattar 4—6 år. Strömfall, som omfattas allenast av långsiktsplanering, skulle således icke falla under ifrågavarande bestämmelse. Anstånd skulle icke kunna ernås, om icke särskild överenskommelse mellan exproprianten och expropriaten träffas.

Genom begränsning av tiden till fem år kommer bestämmandet av expropriationsersättningen i regel att ske utan samband med medgivande enligt 2 kap. vattenlagen till fallets bebyggande. Exproprianten blir, sedan ersättning för expropriationen gäldats, berättigad att tillträda sin rätt till strömfall och efter sådant tillträde är den ursprunglige strömfallsägaren betagen sin rätt att förfoga över strömfall och där eventuellt befintliga vattenverksbyggnader. Trots att strömfall således icke kommer att utnyttjas av den nya strömfallsägaren betages den ursprunglige strömfallsägaren rätten att fortfarande begagna strömfall. Detta synes icke stå i god överensstämmelse med nationalekonomiska synpunkter.

Länsstyrelsen förmenar att — om den ifrågavarande bestämmelsen utginge — spörsmålet om ersättningens bestämmande i pengar eller kraft syntes vinna en godtagbar lösning. Om fallägaren själv ville avstå från rätten till ersättning i kraft mot att erhålla ersättning i pengar innan utbyggnadstillstånd lämnades, finge hans berättigade intressen anses tillgodo-

sedda utan att expropriantens intressen trädde för nära. Skulle emellertid förslaget om bestämmelsens strykande ej beaktas, borde expropriaten erhålla möjlighet att, även om ersättningsfrågan ej prövades i samband med tillståndsfrågan jämlikt 2 kap., få kontant ersättning utbytt mot ersättningskraft, särskilt med hänsyn tagen till penningvärdets förändring.

Vattenkraftföreningen framhåller att exproprianten genom att expropriera ett strömfall i god tid före dess bebyggande kunde förhindra att ersättningskraft utdömdes, även om förutsättningarna i lagen härför i övrigt förelåge. Detta vore obilligt mot den ersättningsberättigade, vars intressen i denna fråga måste väga tyngre än expropriantens intresse att få ersättningen bestämd för ett strömfall, som han ej vore beredd att bygga ut.

Bestämmelsen anses olämplig jämväl av *vattenrättsdomaren i Norrbygdens vattendomstol*. Denne betonar i sitt utlåtande den såväl vid vattenlagens tillkomst som senare hävdade grundsatsen, att den som förlorade en naturtillgång om möjligt och i första hand borde få ersättning i form av ett realvärde. Denna grundsats borde icke givas till spillo i den omfattning kommittén föreslagit.

I anslutning till det sagda göres i utlåtandet gällande att om man vid värdering av fallet ej utginge från att det omedelbart skulle utbyggas, det under alla förhållanden borde stå sakägaren öppet att — utan någon tidsbegränsning — påkalla ny värdering i samband med fallets utbyggnad. I detta hänseende anföres till utveckling av det sagda:

En sådan ordning medför inga svårigheter, om ersättningen skall utgå i pengar. Den första värderingen blir då allenast en förberedande uppskattning i avräkning å en senare definitiv värdering. (Jämför i fråga om anläggningskostnad i flottledsmål 6 kap. 11 § och 11 kap. 66 § vattenlagen.) Om ersättningslagaren önskar erhålla ersättningen i kraft och detta i och för sig är lämpligt, uppstå svårigheter att ordna kraftöverföring förrän i samband med fallets utbyggnad. Om rätten att expropriera ett fall ej är förenad med skyldighet att utbygga det har man ingen garanti att fallet någonsin utbygges. Såväl vid dröjsmål med fallets utbyggnad som då expropriationen avser ett strömfall, som skulle utbyggt tidigare om det icke exproprierats, kan det vara obilligt att frågan om ersättning medelst kraftöverföring ej tillfredsställande kan lösas. — — — I vissa fall torde det dock vara möjligt att — oaktat att det exproprierade strömfallat ej omedelbart utbygges — snarast tillhandahålla ersättningskraft från annan kraftanläggning, eventuellt från mindre anläggning, som uppföres speciellt för detta ändamål.

Extra vattenrättsdomaren i Norrbygdens vattendomstol förordar en omarbetning av kommitténs förslag i riktning mot den av kommittén själv antydda lösningen, att gottgörelsen bestämdes i pengar och att fallägaren berättigades att i blivande mål om medgivande enligt 2 kap. vattenlagen påkalla ersättning i kraft mot restitution helt eller delvis av den förut utdömda penningersättningen. Härom anföres:

Denna utväg avvisas emellertid av kommittén med motivering att ett dylikt förfarande syntes innebära, att saken gjordes onödigt komplicerad,

eftersom det väl kunde antagas, att sedan fallet utbyggt ersättningstagaren skulle i vanlig ordning kunna abonnera på kraft hos utbyggaren. Vad av kommittén sålunda anförts synes icke bärkraftigt. Det är ju just förmånen att slippa köpa kraft och i stället ha kraftleveransen för all framtid bunden vid den fastighet, till vilken strömfallet hört, som är det värdefulla. Den penningersättning, som fastighetsägaren en gång i tiden erhållit vid expropriationen, kanske i många fall är borta då fallet bygges ut eller, om den finnes i behåll, otillräcklig för sitt ändamål. Och det är för övrigt ingalunda givet, att den som bygger ut fallet ordnar med en lokal kraftdistribution därest han icke är tvungen därtill.

I fråga om penningersättning göres följande uttalande.

Vid bestämmande av ersättning i pengar för ett strömfallet är att märka, att prövningen av penningersättningens storlek enligt nu gällande regler har en definitiv karaktär. Det föreligger alltså i detta fall icke de i 9 kap. 29 och 31 §§ vattenlagen angivna möjligheterna att — såsom fallet är då ersättning utgår i form av kraft — erhålla jämkning i beslutet på grund av senare tillkomna omständigheter m. m. Det gäller därför att vid bestämmande av ersättning i pengar för ianspråktagen vattenkraft söka göra prövningen så definitivt som möjligt genom att i största möjliga utsträckning söka förutse och bedöma alla de faktorer, som kunna inträffa i framtiden och påverka värdet av vattenkraften. Bland dessa faktorer kunna nämnas tidpunkten för utbyggnaden av det kraftverk, där kraften skall uttagas, sannolik utbyggnadsgrad, omfattningen och uppläggnings av vattenregleringar i vattensystemet o. s. v. Det ligger i sakens natur, att detta bedömande kommer att bli osäkrare ju längre fram i tiden utbyggnaden av fallet ligger. Det är emellertid att förvänta, att ersättningsgivarna i allmänhet komma att begagna sig av sin rätt att påkalla upptagande av ersättningsfrågan till avgörande sedan fem år förflutit från det förordnande om ianspråktagande av strömfallet meddelades. I kanske de flesta fall kommer därför tidrymden mellan ersättningens bestämmande och utbyggnaden av fallet att bli avsevärd.

Under åberopande av det sagda föreslås i utlåtandet ändring av kommitténs förslag såtillvida, att ersättningens storlek kunde omprövas i samband med utbyggandet, därvid dock givetvis icke borde ifrågakomma, att ersättningstagaren bleve återbetalningsskyldig i de fall där ersättningens belopp kommit att bli för högt bestämt vid den första prövningen.

Stadsförbundets styrelse uttalar, att ehuru styrelsen tillfullo insåge att lämnande av ersättningskraft för kraftproducenter regelmässigt vore förenat med olägenhet, styrelsen dock ansåge att *kommunal* strömfallsägare alltid borde kunna påräkna ersättningskraft med stöd av lag.

Frågan om *principerna för naturkraftens värdering* beröres av *vattenrättsdomaren i Norrbygdens vattendomstol* samt av *kammarkollegiet*.

Den förre framställer vissa erinringar mot vad kommittén anförts dels beträffande spörsmålet om oförtjänt värdestegring, dels ock i fråga om kommitténs uttalande, att det kunde vara motiverat att vid fastställandet av nuvärdet å ett strömfallet, som beräknades komma att tagas i anspråk först

efter ett visst antal år, göra avdrag icke blott för räntor och skatter fram till den tidpunkt, då kraftanläggningen avsåges skola tagas i bruk, utan även för den risk, som låge i att beräkningarna rörande fallets bebyggande kunde visa sig ohållbara.

Vidkommande frågan om oförtjänt värdestegring uttalas sålunda bl. a. följande.

Kommitténs behandling av spørsmålet om gottgörelse för oförtjänt värdestegring är oklar. Till synes förnekar kommittén att detta spørsmål har aktualitet vid bestämmande av ersättning för vattenkraft. Inte desto mindre möjliggör kommitténs förslag att den värdestegring, som kan förekomma även i fråga om vattenkraft, utan vidare kan överföras till kraftintressenterna. Ehuru väl det får antagas, att den form av värdestegring, varom här är fråga, har ringa betydelse för kraftprisen, är det måhända möjligt att den haft viss betydelse för initiativet till den ifrågasatta lagstiftningen. Den fortgående tekniska utvecklingen i världen medför onekligen en tendens till värdestegring å utbyggda fall. Som exempel kan nämnas att förbättrade grävnings- och borrhingsmaskiner, vilka måhända importeras från utlandet, kunna medföra billigare arbetskostnader vid strömfalls utbyggande och härigenom påverka fallens värde. Vid en värdesättning efter objektiva grunder och med bortseende från eventuellt monopolistiskt övervärde har man all anledning att utgå från att den nu berörda värdestegringen är måttlig. Den kan rimligen icke utgöra annat än en mindre del av skillnaden mellan bruttovärdet å kraften från det utbyggda strömfallet och utbyggnadskostnaden. Kommittén har med tystnad förbigått denna form av värdestegring. Det föreligger sålunda ingen motivering för att denna värdestegring utan vidare får överföras till vattenkraftintressena. Man bör dock icke utsträcka begreppet spekulation hur långt som helst. Att som osund spekulation beteckna den jordägande befolkningens blotta innehav av vattenkraft, vars utbyggnad å teknikens nuvarande stadium icke är aktuell, går alltför långt. Den värdestegring som här kan komma i fråga, läser kunna anses vara lika oförtjänt i jordägarnas som i vattenkraftintressenas händer. De värden som sekundärt bli en följd av teknisk forskning, uppfinningar och storindustriell produktion kunna uppenbarligen med vårt samhällssystem i allmänhet icke överföras å staten, och ett sådant överförande bör undantagsvis ej ske med mindre goda skäl härför föreligga.

Beträffande rätten till nyss berörda riskavdrag anföres i utlåtandet:

Kommitténs uttalande har — — — ingalunda obetingad giltighet. Om en sökande vill exproprieras två utbyggnadsmogna strömfall, som äro fullt jämn-goda och till följd härav genom efterfrågan på vattenkraft ha samma marknadsvärde, samt sökanden avser att genast utbygga ettdera av fallen men behålla det andra som reserv för framtida behov, kan vid en värdering efter objektiva grunder sökandens avsikt att behålla det ena fallet blott såsom reserv icke föranleda att detta fall värderas under sitt marknadsvärde. Risken för att vattenkraftintressenternas egna beräkningar rörande ett falls bebyggande kunna visa sig ohållbara måste åtminstone till större delen bäras av vattenkraftintressenterna själva.

Kammarkollegiet upptager till närmare behandling spørsmålet, huruvida den tidpunkt, vid vilken ett strömfall skulle planmässigt utbyggas, borde inverka på expropriationsersättningen; och framhållas att denna fråga tidi-

gare ej varit aktuell, eftersom vattendomstolarna hittills vid prövning av ersättning för vattenkraft kunnat förutsätta, att det fall, varom fråga vore, skulle utbyggas snarast möjligt.

Kollegiet anför ett praktiskt exempel till belysande av vilka svårigheter som mötte att sätta ett skäligt pris på råkraft samt vilken betydelse tidpunkten för utbyggnaden hade för värdet av ett strömfall. I detta sammanhang uttalas att — om ett strömfall förvärvades för en ersättning, som beräknades under förutsättning att utbyggnaden skulle ske först om tio år, men utbyggnaden ägde rum omedelbart efter förvärvet — förvärvaren komme att göra en obehörig vinst på motpartens bekostnad. Härefter anföres:

Vid en tillämpning av de föreslagna reglerna om expropriation för tillgodoseende av kraftförsörjningens planmässiga utveckling kan den situationen inträffa, att vattenfallsstyrelsen genom expropriation förvärvar ett strömfall för att ställa det i reserv för framtida kraftbehov och förhindra att ägaren omedelbart utbygger det för att tillgodose ett kraftbehov, som enligt planen bör fyllas på annat sätt. I ett sådant fall skulle det vara uppenbart obilligt att sänka beloppet av expropriationsersättningen på den grund att utbyggnaden låge långt fram i tiden. Om planens utbyggnadstider läggas till grund för expropriationsersättningens utmätande, blir resultatet i själva verket, att ersättningen inom vida gränser kan bestämmas av den som upprättar planen. Att observera är att ett utbyggnadsvärde på 100 000 kronor om tio år, diskonterat efter 4 %, motsvarar ett nuvärde av endast omkring 67 500 kronor.

Kollegiet anser, att de ränteförluster, som kunna uppkomma för exproprianten genom att ett strömfall exproprieras före den lämpliga utbyggnadstiden, böra stanna på denne och ej övervältras på exproprianten. Någon uttrycklig bestämmelse härom torde dock ej erfordras, då det kan antagas, att vattendomstolarna komma att i sin praxis iakttaga, att fallen värderas under antagande av den för exproprianten förmånligaste utbyggnadstidpunkten. Vattendomstolarna — och icke minst överinstanserna — komma likväl att ställas inför mycket stora vanskligheter vid fastställandet av värdet av ett strömfall, när detta skall ske utan samband med prövning av utbyggnad enligt 2 kap. och de följaktligen bliva nödsakade att räkna med hypotetiska utbyggnadsfall. Vattendomstolarnas redan förut stora arbetsbörda utgör också ett starkt skäl mot att pålägga dem extra arbete med en fristående prövning av expropriationsersättningen. Om expropriation av icke utbyggnadsmogna strömfall medges i princip, böra expropriantens ränteförluster likväl verka återhållande på användningen av expropriationsinstitutet lång tid före den lämpliga utbyggnadstiden för strömfallet.

Till det av kommittén föreslagna tilläggsstadgandet i 9 kap. 5 § anmärker *kammarkollegiet*, att de svårigheter, som i kommitténs motiv berörts, icke skulle uppkomma, därest expropriationsrätten begränsades till rätt att nyttja vattenkraften enligt vattenlagen samt exproprianten erhöle möjlighet att få ersättningsfrågan uppskjuten till målet om byggnadslov.

Vidkommande *formen för ersättningsfrågans handläggande vid vattendomstolen* gör *kammarkollegiet* gällande att det för *stämningssmål* stadgade förfarandet vore att föredraga, och anföres härom:

I expropriationsärendet måste utredas, vem eller vilka som äro ägare av de strömfallsandelar, vilka skola förvärfvas. I motsats till vid vanlig expro-

priation föreligger icke något intresse av en fullständig utredning och likvidering av alla tidigare rättsförhållanden i ersättningsärendet, eftersom detta lämpligen bör ske i samband med prövningen av byggnadslovet. Förrän utbyggnaden blir definitivt bestämd, kan ej avgöras vilka rättigheter som kunna bestå, och vilka som måste inlösas. Vid sådant förhållande saknas anledning att i målet angående ersättningen för det exproprierade strömfallet upptaga till prövning ersättningsfrågor rörande andra strömfallsandelar än dem expropriationsmedgivandet uttryckligen avser. Då någon utvidgning av målet ej behöver komma i fråga, synes ersättningsmålet böra anhängiggöras och handläggas i enlighet med vad om stämningssmål är stadgat.

Kommitténs förslag om *förlängning av 1946 års kontrollag* har i så gott som samtliga yttranden tillstyrkt eller lämnats utan erinran. Endast *Västerbottens läns elektriska förening u. p. a.* finner en förlängning obehövlig. Viss reservation anmäles även av *riksförbundet landsbygdens folk*, som förklarar sig anse att lagen kunde förlängas längst till år 1953, under förutsättning att den kompletterades med bestämmelser rörande skydd även mot oskäliga underbud.

Departementschefen.

Åtgärder mot spekulation i vattenkraft m. m.

Den svenska vattenrätten vilar på den principen, att rätten att tillgodogöra sig vattnet såsom drivkraft tillkommer ägaren till den grund varå vattnet finnes. Denne äger också principiellt rätt att själv välja tidpunkten för utbyggnaden av strömfallet. Med hänsyn till den stora betydelse från allmän synpunkt som är förenad med vattenkraftens tillgodogörande har å ena sidan strömfallsägaren i vattenlagen erhållit betydande befogenheter att för genomförande av ett kraftföretag göra intrång i annans rätt. Å andra sidan ha av samma skäl vissa inskränkningar stadgats i hans förfoganderätt över vattenkraften.

Under senare år har vattenkraftens utbyggnad fortgått i sådan takt och nått sådan omfattning, att man börjar skönja den tidpunkt då landets utbyggnadsvärda vattenkraft kommer att vara i stort sett helt tagen i anspråk. Detta har aktualiserat problem som tidigare ej varit så framträdande, nämligen den ökade risken för spekulation i de återstående outbyggda krafttillgångarna och frågan om det för landet lämpligaste sättet att utnyttja dessa tillgångar. De överväganden, vilka hittills förekommit från statsmakternas sida i dessa hänseenden, ha för vattenlagens vidkommande resulterat i att år 1945 införts bestämmelse att — om den som råder över ett strömfallet vilket från allmän synpunkt finnes böra tillgodogöras icke kan antagas själv komma att utan oskäligt dröjsmål utnyttja fallet på ändamålsenligt sätt — fallet må tagas i anspråk av annan som är beredd att utan uppskov bebygga fallet. Denna bestämmelse innebär sålunda en inskränkning i strömfallsägarens befogenhet att själv välja tidpunkten för fallets bebyggande. Vidare har, till skydd mot oskäliga överpriser vid frivilliga överlåtelser av vatten-

kraft, år 1946 antagits en provisorisk lag, varigenom vederlaget vid sådana överlåtelser av större betydelse underkastats Kungl. Maj:ts prövning. Slutligen må nämnas, att genom 1902 års lag om elektriska anläggningar och Kungl. Maj:ts brev till vattenfallsstyrelsen den 17 maj 1946 skapats vissa möjligheter att hindra byggande av kraftledningar, som ej äro förenliga med en planmässig elektrifiering, och att motverka prisuppdrivande köp av råkraft genom vägran att transiteras kraften på statens stamlinjenät.

Den utredning som verkställdes av 1947 års kommitté för åtgärder mot spekulation i vattenkraft, ger vid handen, att av vårt lands totala utbyggnadsvärda vattenkraft — approximativt skattad till 50 000 miljoner kilowattimmar per år — i närvarande stund äro utbyggda ca 14 000 miljoner kilowattimmar per år. Av den outbyggda vattenkrafttillgången, ca 36 000 miljoner kilowattimmar per år, kunna två tredjedelar hänföras till högvärdig kraft, d. v. s. sådan som beräknas medföra en utbyggnadskostnad icke väsentligt överstigande utbyggnadskostnaden vid de redan utbyggda fallen, medan den återstående tredjedelen utgör lågvärdig kraft. Av den outbyggda men utbyggnadsvärda vattenkrafttillgången befinna sig inemot 80 % i statens eller annan fast hand. I detta procenttal inräknas då minoritetsandelar i strömfällen, där majoriteten finnes på fasta händer. Den på spekulativ hand varande kraften skattas till inemot 5 %. Återstoden finnes i huvudsak kvar hos den jordbrukande befolkningen. Sedan år 1947 pågående eller beslutade utbyggnader färdigställda, beräknas återstå en utbyggnadsvärd vattenkrafttillgång om ca 29 000 miljoner kilowattimmar per år. Härav äger staten ca 60 % av den högvärdiga och 33 % av den lågvärdiga kraften.

Med utgångspunkt från en uppskattad årlig kraftproduktionsökning på lång sikt av 800 miljoner kilowattimmar har kommittén beräknat, att all högvärdig kraft skulle vara utbyggd omkring år 1980 och den lågvärdiga bortemot år 2 000. Såsom kommittén betonat äro dessa tidsangivelser högst osäkra. En viss ledning kan dock hämtas av desamma. Sålunda torde man böra räkna med möjligheten av att åtminstone den högvärdiga kraften inom skönjbar tid blivit i stort sett tagen i anspråk.

Medan reserven av utbyggd kraft minskas, synas konsumtionens krav ökas i en genomsnittligt sett allt raskare takt. Som exempel må pekats på hurusom man så sent som år 1943 utgick från en årlig ökning av högst 400 miljoner kilowattimmar, under det att man nu räknar med en ökning om 800 miljoner kilowattimmar per år. Det är naturligt, att inför detta perspektiv kraftproducenterna — var och en för täckande av sina beräknade framtida behov — intensifiera sitt sökande efter nya strömfällen att tillgodogöra. Följden blir en skärpt konkurrens om de obebyggda strömfällen. Därigenom ökas, om ej motåtgärder vidtagas, kraftigt risken för spekulation i höjda priser för vattenkraften. Ägaren av ett strömfälle kan sålunda hålla på detta, till dess en utpräglad brist på disponibel kraft inträtt, och då med utnyttjande av sin monopolställning uttaga ett oskäligt överpris av en kraftproducent, som för sin kraftförsörjning är i trängande behov av fallet. Ett sådant förfarande kan underlättas av att — såsom oftast är förhållandet — kostnaden

för naturkraften i ett strömfall utgör en jämförelsevis liten del av den totala kostnaden för den från fallet utvunna elektriska kraften. Även ett högt uppdrivet naturkraftpris behöver därför ej verka alltför avskräckande för den som avser att köpa fallet.

Den tilltagande knappheten på utbyggnadsvärd vattenkraft kan förväntas medföra återverkningar även i ett annat hänseende. Det är antagligt, att vissa kraftproducenter, för att under alla förhållanden kunna täcka sina framtida behov, skola försöka i god tid förvärva outbyggd kraft i största möjliga omfattning. Detta kan resultera i att, medan en kraftproducent kommer i besittning av mera kraft än han rimligtvis kan tänkas få behov av, en annan producent kommer att lida brist och därigenom hämmas i sin utveckling. En sådan fördelning av den tillgängliga outbyggda kraften kan ej anses förenlig med en sund och rationell utveckling av kraftindustrin. Detta framstår så mycket tydligare i de fall, då den lidande partens kraftproduktion tjänar sådana ändamål, att den från allmän synpunkt främst bort tillgodoses.

Även om, såsom av det sagda framgår, någon direkt kritisk situation i fråga om betingelserna för kraftförsörjningen ännu ej kan sägas ha inträtt i vårt land, visa icke minst de tendenser till spekulation i vattenkraft, som förmärkts under en följd av år, att en lägesförsämring snabbt nog kan komma att inträda. Det är därför av största vikt, att statsmakterna överväga lämpliga åtgärder på området — utöver eller i stället för de redan vidtagna — och att detta sker redan nu, medan möjlighet ännu finnes att länka utvecklingen i önskad riktning.

Åtgärderna böra, i enlighet med vad förut sagts, vara ägnade att effektivt hindra spekulation i överpriser för vattenkraft och att främja en från allmän synpunkt sund och rationell fördelning av den outbyggda vattenkraften.

Kommittén har, efter att ha övervägt olika tänkbara åtgärder i nyssnämnda syften, stannat för att föreslå expropriationsrättens utvidgande därhän, att strömfall skulle få tagas i anspråk, om det från allmän synpunkt finnes erforderligt för tillgodoseende av kraftförsörjningens planmässiga utveckling. Detta innebär, att jämväl strömfall, vilka bedömas böra utbyggas först i en framtid, skulle kunna exproprieras, under det att enligt gällande bestämmelser möjlighet till expropriation endast föreligger i fråga om strömfall, vilka skola utbyggas omedelbart. Såsom fullständigande åtgärd har tillika föreslagits förlängning av den år 1946 införda kontrollagen.

Under remissbehandlingen har lämpligheten av kontrollagens förlängning så gott som samstämmigt vitsordats. Även förslaget om vidgad expropriationsrätt har i åtskilliga yttranden tillstyrkts eller lämnats utan erinran. I flertalet av yttrandena har emellertid gjorts gällande, att den föreslagna utvidgningen av expropriationsrätten icke skulle vara lämplig. Därvid har framhållits, att förslaget i denna del innebure en avsevärd och till sina verkningar svårbedömbär skärpning av expropriationsrätten. Vidare har invänts att den av kommittén framlagda utredningen icke gäve belägg för att spe-

kulation förekommit eller i fortsättningen kunde antagas förekomma i sådan omfattning, att en i enskild rätt så ingripande åtgärd som den föreslagna utvidgningen kunde anses ur allmän synpunkt behöfelig. Ej heller syntes det allmänna intresset av strömfallens planmässiga och ändamålsenliga utbyggande påkalla sådan åtgärd. Fastmera ville det synas, att en förlängning av kontrollagen i förening med hittillsvarande åtgärder i övrigt på ett tillfredsställande sätt skulle hindra spekulationen i överpriser och främja en rationell utveckling av kraftindustrien.

Jag kan icke dela sistnämnda mening. Vore det här fråga allenast om att hindra uttagande av oskäliga överpriser för vattenkraft, skulle det visserligen kunna tänkas att syftet kunde nås med mindre långtgående åtgärder än av kommittén föreslagits. Jag är dock icke viss härom. Ihågkommas måste nämligen, att de åtgärder som nu väljas böra innebära en bestående lösning och sålunda utgöra ett effektivt hinder även sedan vattenkraftens utbyggnad nått ett framskridet stadium och reserverna av outbyggd kraft krympt samman. De spekulationsvinster som då skulle kunna hemtagas komme att bli avsevärt större än nu och därmed komme också frestelsen att kringgå kontrollbestämmelser att bli starkare.

Problemet har emellertid, såsom redan antytts, även en annan sida. Det är ett allmänt intresse av första ordningen, att tillvaratagandet av landets återstående vattenkraftstillgångar sker på ett med hänsyn till den allmänna kraftförsörjningen så ändamålsenligt sätt som möjligt. Vad särskilt beträffar de större kraftproducenterna måste dessa — för att kunna fylla sin uppgift att, var och en inom sitt avsättningsområde, täcka uppkommande kraftbehov — verkställa en förtidsplanering på lång sikt, ofta för flera decennier framåt. Vid långsiktsplaneringen lägges ej huvudvikten vid de enskilda fallen utan den tager främst sikte på sådana mera allmänna frågor som koncentreringen av kraftanläggningar och regleringar till olika vattensystem, huru stamlinjerna för kraftens överförande skola anordnas, o. d. För att långsiktsplaneringen — vilken i förbigående sagt regelmässigt är mycket kostsam — skall ha någon mening är det emellertid nödvändigt, att producenten kan lita på att han vid de tidpunkter, då utbyggnad skall ske, verkligen till sitt förfogande har erforderlig vattenkraft i de ifrågavarande vattendragen. Kan han icke detta, måste han se sig om efter andra möjligheter, som giva säkerhet i fråga om förfoganderätten, även om dessa alternativ ställa sig mindre förmånliga än det först påtänkta. Att sålunda ett sämre alternativ forceras fram, medan ett bättre får anstå, kan vara till betydande nackdel ur allmän synpunkt.

Den år 1945 införda expropriationsrätten kan väl begagnas som tvångsmedel för att i en kraftproducents hand överföra vattenkraft vilken lämpligen bör få av honom tillgodogöras. Rätten uppkommer dock först då det särskilda strömfallet blivit utbyggnadsmoget. Producenten äger alltså icke påkalla expropriation redan i det skede, då han i stort planlägger sitt system av kraftanläggningar, vattenregleringar och överföringsanordningar. Av skäl som utvecklats i det föregående synes det emellertid påkallat att en expro-

priationsmöjlighet öppnas redan på detta stadium. Då de allmänna intressen, som tala för att möjligheten att expropriera strömfall utvidgas i berörda avseende, måste anses betydande, vill jag förorda en sådan utvidgning av expropriationsrätten. Kvar står då frågan om utvidgningen bör ske på sätt kommittén föreslagit eller om någon annan utväg är att föredraga.

Av kommittén har dryftats ett alternativ, enligt vilket frågan skulle lösas genom ett engångsöverförande i statens hand av mera betydande obebyggda strömfall. Vissa skäl kunna anföras för val av ett sådant alternativ. En sådan åtgärd skulle onekligen, såsom kommittén också framhållit, verka som ett kraftigt medel mot vattenkraftspekulationen. I detta sammanhang vill jag även påpeka att, när den tid kommer då våra vattenkrafttillgångar helt tagits i anspråk, andra utvägar måste tillgripas för landets kraftförsörjning. Närmast kommer därvid uppförandet av ångkraftverk och — om utvecklingen går därhän — atomkraftverk i betraktande. Det torde kunna antagas, att det i betydande omfattning kommer att bli statens uppgift att sörja härför. Med hänsyn härtill kunde det synas skäligt att låta staten få ett visst företräde vid disponerandet av de nu återstående vattenkrafttillgångarna.

Emellertid synas, som kommittén betonat, vissa olägenheter vara förknipade med en dylik engångsexpropriation för statens räkning. Den skulle kraftigt ingripa i enskild rätt och innebära vanskliga överväganden i fråga om den framtida utvecklingen. Och såsom kommittén framhållit skulle även dess förslag öppna möjlighet för staten att påkalla överförande av ett större antal strömfall på en gång i statlig ägo. Dessutom behövde enligt förslaget överförandet icke ske en gång för alla, utan expropriationen kunde gå etappvis, allteftersom det bleve möjligt att med någon säkerhet bedöma kraftsituationens utveckling. Härigenom skulle en viss garanti vinnas för att expropriation ej skulle ske annat än då de allmänna intressena verkligen påkallade det. Det sagda synes enligt min mening giva vid handen att den av kommittén föreslagna formen för expropriationsrättens utvidgning är att föredraga framför en engångsexpropriation för statens räkning. Då icke heller någon annan godtagbar linje för ianspråktagandet synes föreligga, vill jag förorda kommitténs expropriationsförslag.

Denna utvidgning av expropriationsrätten bör, på sätt kommittén likaledes föreslagit, fullständigas med en förlängning av kontrollagen, vilken hittills synes ha haft en ganska god verkan i prisstegringshinderande riktning.

Allvarligt synes även böra övervägas, huruvida vid sidan av de nu angivna åtgärderna borde, såsom 1942 års sakkunniga på området föreslagit, införas skärpta regler för beskattningen av realisationsvinst. Oskäliga vinster genom spekulation i vattenkraft behöva ej nödvändigtvis förutsätta att monopolistiska överpriser uttagas. Sådana vinster kunna hemtagas även då ett objektivet sett skäligt pris betingas, nämligen då säljaren förvärvat fallet till uppenbart underpris. Detta torde ej vara sällsynt i betraktande av att insikten om vattenkraftens verkliga värde först relativt sent blivit mera allmänt spridd bland vattenkraftens ursprungliga ägare. Spe-

kulationsvinster av ifrågavarande slag synas rimligen böra bli föremål för beskattning även då spekulantens förvärv ligger ganska långt tillbaka i tiden. En ej obetydlig verkan i spekulationshinder riktning skulle sannolikt också kunna påräknas, om reglerna för realisationsvinstbeskattningen skärptes.

Ehuru det sålunda synes finnas goda skäl att i förevarande sammanhang upptaga jämväl frågan om skärpt realisationsvinstbeskattning till prövning, har jag funnit därmed böra anstå. 1944 års allmänna skattekommitté är nämligen för närvarande sysselsatt med en allmän översyn av realisationsvinstbeskattningen och kan antagas komma att framlägga förslag här- om inom en ganska snar framtid. Skattekommittén har gjorts uppmärksam på här förevarande spörsmål, och det kan alltså förutsättas, att detta kommer att bli föremål för närmare behandling av skattekommittén.

Lika med kommittén finner jag införande av en kronans förköpsrätt till vattenkraft icke böra komma i fråga.

Utvidgningen av expropriationsrätten.

Av samma skäl som återopats vid tillkomsten av 1945 års expropriationsregler torde det vara lämpligast att, i enlighet med kommitténs förslag, jämväl de utvidgade expropriationsbestämmelserna intagas i vattenlagen och alltså icke i expropriationslagen.

Den grundläggande *förutsättningen för den utvidgade expropriationsrätten* har i ett av kommittén upprättat förslag till lag om ändring i vissa delar av vattenlagen upptagits i 1 kap. 14 §. Stadgandets huvudsakliga innebörd är, såsom förut nämnts, att visst strömfall må tagas i anspråk om det finnes nödigt från allmän synpunkt för tillgodoseende av kraftförsörjningens planmässiga utveckling. Med denna utformning av expropriationsförutsättningen tillgodoses tydligen såväl önskemålet, att expropriation skall vara möjlig redan i det skede, då kraftproducenten i stort planlägger sin framtida kraftförsörjning, som ock intresset av att en spekulant i vattenkraft icke skall kunna hålla på ett fall, som lämpligen bör av annan tillgodogöras, och därigenom tilltvinga sig monopolistiska överpriser.

Erinringar ha framförts om att den föreslagna lagstiftningen skulle giva rum för godtycke vid tillämpningen, därigenom att expropriationsrätten vore oberoende av tidpunkten för strömfallets utbyggnad och endast knutits till ett mer eller mindre ovisst framtida behov. Därvid har jämväl understruktits svårigheten att bestämma värdet på ett strömfall, vars utbyggnad ligger långt fram i tiden.

Övervägandet av frågan, huruvida viss kraftproducent må berättigas att expropriera ett icke utbyggnadsmoget strömfall, ställer givetvis större krav på den prövande myndigheten än då fråga är om ett strömfall vars bebyggande är omedelbart förestående. Prövningen innefattar först och främst ett bedömande av om den ifrågavarande producentens verksamhet är av sådan omfattning eller tjänar sådana syften, att det med hänsyn till den allmänna kraftförsörjningen kan anses påkallat att tvångsrätt tillgripes för tillgodo-

seende av verksamhetens framtida utveckling. Konstaterandet härav torde ej vara förenat med alltför stora svårigheter. Kretsen av de företagare, som kunna anses fylla det angivna kravet, synes nämligen vara ganska begränsad. Det andra ledet i prövningen av frågan om expropriationsrätt till icke utbyggnadsmogna strömfall blir att undersöka det sakliga underlaget för den av producenten på längre sikt, kanske för flera decennier framåt, uppgjorda kraftförsörjningsplanen. En sådan plan måste på grund av sakens natur i stor utsträckning utgå från sannolikhetsbedömanden. Den möjligheten kan därför icke uteslutas, att planen alltefter den verkliga utvecklingens krav kommer att bli föremål för jämkningar. Sannolikheten av sådana jämkningar ökas naturligen ju längre tid planen omspanner. Prövningen av frågan om expropriationsrätt kan sålunda i det nu nämnda hänseendet innefatta vissa osäkerhetsmoment. Emellertid lärer denna ovisshet närmast beröra planens detaljer. Däremot torde man regelmässigt kunna förutsätta, att de stora linjerna i planen komma att hållas. Det allmänna intresset av att planen i sina huvuddrag genomföres kan ofta vara så betydande, att man får taga risken av att den ej förverkligas i fråga om något enstaka strömfall. De erinringar, om vilka nu talats, förefalla därför knappast utgöra tillräckliga skäl för ändring i den av kommittén föreslagna formuleringen. Emellertid vill jag i detta sammanhang understryka att de ifrågasvarande synpunkterna böra i tillbörlig mån beaktas vid lagens tillämpning. Det synes sålunda påkallat att vid prövningen av frågor om expropriationsrätt iakttages en viss försiktighet särskilt beträffande utbyggnadsplaner, som omspanna en mera avsevärd tidsperiod, och strömfall, vilkas tillgodogörande avses skola ske först efter en längre tidrymd.

Värderingen av ett strömfall vars utbyggnadsmognad bedömes ligga långt fram i tiden kan givetvis ställa sig vanskelig. Svårigheterna torde dock ej vara oöverstigliga, utan man torde med hjälp av kända faktorer och sannolikhetsbedömanden kunna komma fram till ett jämförelsevis riktigt resultat.

Vattenöverdomstolen har ifrågasatt, huruvida icke formuleringen av expropriationsförutsättningen lämpligen borde ske i närmare anslutning till den nuvarande lydelsen av 1 kap. 14 §. Emellertid föreligger i fråga om expropriationsändamålet en betydande skillnad mellan förslaget och gällande rätt, i det att den nuvarande expropriationsmöjligheten direkt anknyter till ett aktuellt tillgodogörande av vattenkraften, medan förslaget bryter denna anknytning och tager sikte enbart på säkerställandet för exproprianten av förfoganderätten till fallet. Denna skillnad bör fullt klart framgå av lagtexten. På grund härav bör enligt min mening den av kommittén föreslagna formuleringen godtagas.

Vattenkraftföreningen har föreslagit bibehållande av nuvarande stadgande, att expropriation ej må ske, om den som råder över vattenkraften i ett strömfall kan antagas själv komma att utan avsevärt dröjsmål utnyttja fallet på ändamålsenligt sätt. I likhet med kommittén finner jag det i allmänhet knappast kunna sägas att det ur allmän synpunkt är erforderligt

att expropriera ett strömfall, om strömfallshavaren själv är beredd till ändamålsenlig utbyggnad utan uppskov. Emellertid kan det, som kommittén och framhållit, någon gång förekomma, att de allmänna intressena likväl påkalla expropriation. Dessutom skulle en ovillkorlig rätt för strömfallsägaren att genom egen utbyggnad hindra expropriation kunna giva anledning till oekonomiska investeringar genom att strömfall bebyggdes i förtid. På grund härav torde förevarande stadgande ej böra bibehållas.

Vidkommande *kreten av de expropriationsberättigade* ha i en del yttranden uttalats farhågor för att den föreslagna expropriationsrätten skulle utnyttjas för ett långt gående förstärkande av de återstående outbyggda vattenkrafttillgångarna. Härutinnan må erinras om att kommittén icke avsett att ställa staten i någon särskild gynnad ställning utan tvärtom betonat att — i enlighet med vattenlagens allmänna grunder — staten samt kommuner och enskilda jämställas i fråga om möjligheten att erhålla expropriation. För egen del biträder jag denna kommitténs inställning. Den föreslagna formuleringen av expropriationsbestämmelserna synes ej heller kunna tolkas i annan riktning.

Kommittén uttalar att i praktiken expropriationsmedgivande sannolikt i regel kommer att lämnas, förutom stat och kommun, endast sådant enskilt företag vari stat eller kommun äger ett väsentligt intresse. Detta uttalande innebär givetvis ej någon ändring av kommitténs ståndpunkt i principfrågan utan blott en reflexion om hur den framtida tillämpningen av expropriationsbestämmelserna kan komma att gestalta sig. Ihågkommas bör i detta sammanhang, att man har att räkna med att av staten och kommuner dominerade företag komma att sörja för den övervägande delen av landets kraftproduktion, och att det redan av denna anledning är ganska naturligt, om den utvidgade expropriationsmöjligheten kommer att utnyttjas företrädesvis av dessa företag och främst då av vattenfallsstyrelsen. Vad särskilt styrelsen angår må framhållas att denna intager en central ställning inom kraftindustrien och framom andra företag fått på sin lott att tillgodose kraftförsörjningen i allmänhet. Denna omständighet bör naturligen, likaväl som andra faktorer av betydelse för frågans bedömande, beaktas vid prövningen av ansökan från staten om expropriationstillstånd.

Konkurrens om rätten att expropriera visst strömfall kan givetvis understundom komma att uppstå kraftproducenter emellan. Därvid gäller det att avgöra, vilken av expropriationssökandena som från allmän synpunkt kan anses mest lämpad att få sin ansökan bifallen. Ibland kan — särskilt när det är fråga om ett för snar utbyggnad avsett strömfall — den av 1942 års sakkunniga anvisade lösningen vara lämplig, nämligen att sökandena erhålla gemensamt tillstånd med visst kvottal för delaktigheten i kraften. Ett samgående av dem i bolagsform blir då ofta den praktiska lösningen.

Med avseende å *objektet för expropriationsrätten* har ifrågasatts huruvida icke ett förtydligande bör ske, så att av lagtexten klart framgår att — i motsats till vad som gäller för den nuvarande expropriationsrätten — hä-

danefter jämväl minoritetsandelar skola kunna exproprieras. Att dessa skola kunna bli föremål för expropriation finner jag fullt riktigt. Omständigheterna kunna nämligen vara sådana, att dylik expropriation kan påkallas av de allmänna intressena. Emellertid erfordras enligt min mening intet tillägg härom i lagtexten, eftersom enligt denna rätten att taga strömfall i anspråk gäller utan inskränkning i angivet hänseende.

Jämlikt 9 kap. 4 § vattenlagen är strömfallsägare, som tillskyndas förlust av en del av vattenkraften, berättigad till ersättning för försvårat eller fördyrat begagnande av återstoden, och han kan också, om återstoden blir för honom onyttig eller synnerligt men vid begagnandet därav uppkommer, påfordra ersättning för återstodens hela värde. Detta gäller naturligen också vid expropriation enligt 1 kap. 14 §. Kammarkollegiet ifrågasätter härutöver införande av en regel, enligt vilken den som söker expropriation allenast av majoriteten i ett strömfall skulle vara pliktig att på anfordran inlösa jämväl övriga strömfallsandelar av betydelse. Till en början må härutinnan framhållas, att den praktiska betydelsen av en sådan regel antagligen ej skulle bli stor. Med hänsyn till de föreslagna inskränkningarna i skyldigheten för exproprianten att utgiva ersättning i kraft torde nämligen blivande expropriationsansökningar vanligen komma att avse strömfallet i dess helhet och icke blott majoriteten däri. Den antydda regeln skulle vidare innefatta en skyldighet, som icke förelåge vid frivilligt förvärv av en strömfallsmajoritet. Regeln skulle dessutom föranleda svårigheter vid tillämpningen, eftersom det — särskilt i fråga om strömfall avsedda för sen utbyggnad — kan vara svårt nog att bestämma gränserna uppströms och nedströms för den blivande utbyggnaden. Å andra sidan förefalla några mera betydande olägenheter icke uppkomma för minoritetsägarna, om ersättningsfrågans avgörande uppskjutes till målet om medgivande enligt 2 kap. att bebygga strömfallet. Jag anser därför en regel av antytt innehåll icke böra införas.

Vissa betänkligheter ha uttalats mot att i den föreslagna lagtexten åtskillnad ej gjorts på bebyggda och obebyggda strömfall. Lika med kommittén förutsätter jag att expropriationsmöjligheten kommer att utnyttjas främst beträffande obebyggda strömfall. Även för sådana strömfall synes en viss begränsning vara befogad, i det att expropriation i regel icke torde böra ifrågakomma av ett på fast hand varande fall, i den mån ägaren finnes ha behov av detta för täckande av beräkneliga kraftbehovsökningar i egen industri eller distributionsrörelse. Vad åter angår strömfall, vars vattenkraft till större eller mindre del redan tillgodogjorts, bör givetvis vid bedömandet av frågan, huruvida de allmänna intressena skola föranleda expropriation, hänsyn tagas till utbyggnadsgraden. Till större delen bebyggda strömfall böra sålunda kunna tagas i anspråk blott då särskilda skäl därför tala. Detta synes emellertid ligga i sakens natur och gälla utan att det utsättes i lagtexten.

Ett undantag torde emellertid böra göras från möjligheten till expropria-

tion. Då det är fråga om ett strömfallet, som redan är på ändamålsenligt sätt utnyttjat, synas knappast någonsin kunna föreligga så stora allmänna intressen, att de motivera expropriation av fallet. Å andra sidan skulle det vara ägnat att giva vattenkraftägarna en viss trygghetskänsla, om i lagen klart utsades att på rationellt sätt utbyggda strömfallet ej kunna exproprieras. Detta skulle också ansluta till den begränsning som gäller för den nuvarande expropriationsrätten. Jag förordar därför att dylikt strömfallet uttryckligen undantages från expropriation. Lagtexten har också jämkats i enlighet härmed i det lagförslag som i anslutning till kommittéförslaget upprättats inom justitiedepartementet. Med att ett strömfallet är ändamålsenligt utnyttjat synes i detta sammanhang böra förstås, att den utbyggnadsenhet, vilken bedömes såsom tekniskt-ekonomiskt mest lämplig, är såsom helhet ändamålsenligt tillgodogjord. Att viss eller vissa i en dylik enhet ingående delsträckor var för sig bebyggts på lämpligt sätt bör alltså ej innebära något absolut hinder mot expropriation.

I likhet med kommittén anser jag att expropriationsrätten bör kunna omfatta antingen äganderätten till strömfallet eller enbart rätten att tillgodogöra fallet. Vid val av det senare alternativet torde servitutsrätt vara det lämpligaste. Rätten att tillgodogöra vattenkraften synes nämligen böra knytas till viss fastighet såsom bärare av rättigheten. Eljest skulle, såsom kommittén framhållit, olägenheter i skilda hänseenden kunna uppstå. Om icke kompletterande stadganden införas, skulle sålunda bl. a. sagda rätt icke kunna utnyttjas som kreditobjekt samt svårigheter vid den kommunala fastighetsbeskattningen uppstå.

Då de båda alternativen lämpligen böra komma till uttryck i lagtexten, har i denna gjorts ett förtydligande, som ansluter till motsvarande stadgande i allmänna expropriationslagen.

Kammarkollegiet har anfört, att expropriation av vattenrätten lämpligen kan ske i den formen att förvärvet bestämmes att avse visst utmål med tillagd vattenrätt. På skäl som framlagts av kommittén finner jag emellertid denna utformning icke lämplig, utan synes äganderättsexpropriation böra avse den fallsträcka, varom fråga är. Frågan om utmålet bör alltså avgöras först i blivande mål om medgivande enligt 2 kap. vattenlagen.

Att expropriation med äganderätt icke bör göras mera omfattande än nödvändigt lär vara klart utan att det särskilt anges i lagtexten.

Såsom kommittén föreslagit böra nuvarande bestämmelser om kronan redan tillhörig vattenkraft samt om rätt för Kungl. Maj:t att i samband med expropriationsförordnande föreskriva särskilda villkor fortfarande gälla. Beträffande de fall, då riksintresset och bygdeintressena ej äro helt förenliga, må erinras om att i expropriationsärendet bl. a. vederbörande länsstyrelse — såsom den väl närmaste representanten för bygdeintressena i stort — förutsättes skola få tillfälle att yttra sig. Därigenom kunna bygdens synpunkter komma fram, och det kan förutsättas att tillbörlig hänsyn till dem

tages vid prövningen av expropriationsansökningen. Finnes ansökningen böra bifallas, kunna sålunda till expropriationsmedgivandet knytas särskilda föreskrifter för bygdeintressets tillgodoseende. Så kan exempelvis bestämmas att vid blivande utbyggnad viss andel av kraften skall reserveras för bygden. Vid utformandet av en dylik föreskrift synas vattenlagens bestämmelser om bygdekraft kunna tjäna till viss ledning. Att giva några allmängiltiga regler beträffande de spörsmål som kunna uppkomma i detta sammanhang, torde emellertid ej vara lämpligt. Avgörandet bör i stället bli beroende på omständigheterna i varje särskilt fall.

Nuvarande stadganden om förfarandet i expropriationsärendet synas kunna bibehållas. Föreskriften om delgivning av expropriationsansökningen bör dock jämkas, så att den överensstämmer med 11 kap. 37 § vattenlagen. Vad särskilt angår sökandens utredning i ärendet torde det, såsom kommittén anfört, vara olämpligt att närmare bestämma vad den skall omfatta. Det synes icke vara förenat med nämnvärd olägenhet att åt praxis överlämna avgörandet därom. Tillräcklig ledning torde vara att hämta i vad kommittén allmänt anfört och i de erfarenheter som vattenfallsstyrelsen och andra större kraftproducenter gjort under sitt arbete med långtidsprognoserna.

Anledning till ändring i vad nu gäller om expropriationsrättens övergång å annan lärer ej heller föreligga.

Expropriationsersättningen.

I mål om medgivande enligt 2 kap. att bebygga strömfall prövas även frågan om ersättning för ianspråktagen vattenkraft. Vid expropriation enligt nuvarande bestämmelser är fristen för sökande av sådant medgivande ganska kort. Det innebär därför ingen nämnvärd olägenhet för strömfallsägaren, att frågan om expropriationsersättningen ej prövas i omedelbar anslutning till expropriationsförordnandet utan först i samband med behandling av ansökningen om tillstånd enligt 2 kap. Däremot kan olägenheten bli betydande, då fråga är om expropriation av ett icke utbyggnadsmoget strömfall enligt de nu föreslagna bestämmelserna. Det kan nämligen dröja avsevärd tid från expropriationsförordnandet, innan ansökan om tillstånd att bebygga ett sådant strömfall göres. Såsom kommittén funnit blir det därför nödvändigt att bereda möjlighet att få ersättningsfrågan prövad utan dröjsmål. Kommitténs förslag i denna del innebär, att exproprianten skall vara skyldig att inom ett år från expropriationsförordnandet hos vattendomstolen påkalla prövning av ersättningsfrågan. Mot detta förslag i och för sig ha inga gensagor försports. Själv finner jag förslaget innebära en ändamålsenlig lösning av frågan. Jag kan också biträda vad kommittén anfört rörande expropriationsrättens förverkande. Sålunda bör nämnda rätt upphöra, därest exproprianten underlåter att inom föreskriven tid göra framställning om bestämmande av expropriationsersättningen. Detsamma torde böra gälla, om i pengar bestämd ersättning ej guldits inom tre månader från det ersättningen blivit slutgiltigt fastställd, såvida icke strömfallet enligt medgivande av ersätt-

ningstagaren tagits i besittning utan att ersättningen guldits. Detta innebär en viss olikhet mot nuvarande stadgande, enligt vilket angiven påföljd är knuten till underlåtenhet att inom föreskriven tid gälda ersättningen för *vattenkraften*. Enligt de föreslagna bestämmelserna kan nämligen i ersättningsmålet bestämmas ersättning icke blott för strömfallet utan även för annan egendom, exempelvis för mark som blir onyttig. I likhet med vad som gäller enligt expropriationslagen torde även ersättningen för sådan egendom böra inbegripas under den nu förevarande bestämmelsen.

Av kommittén har föreslagits ett stadgande, att med ersättningens bestämmande skall på framställning av den ersättningsberättigade få anstå till dess medgivande enligt 2 kap. till strömfallets bebyggande lämnas. Till detta stadgande har emellertid i förslaget fogats en inskränkande bestämmelse, nämligen att, sedan fem år förflutit från expropriationsförordnandet, ersättningsfrågan skall upptagas till avgörande, om den ersättningsskyldige det begär. Dessa bestämmelser sammanhänga med de av kommittén föreslagna reglerna för expropriatens rätt att erhålla ersättning i form av kraft. Sistberörda regler innebära, att om ersättningsfrågan ej avgöres i samband med medgivande enligt 2 kap., ersättningen skall utgå i penningar men i annat fall medelst kraftöverföring under samma förutsättningar som nu gälla vid expropriation enligt 1 kap. 14 §. Ersättningen skall sålunda utgöras i kraft, i den mån fastighet till vilken strömfallet hört kan anses ha behov därav. Detsamma skall gälla, om vattenkraften varit avsedd för viss anläggning eller ort, till vilken ersättningstagaren är berättigad att överföra kraftbelopp som tillerkännes honom, och denna anläggning eller ort kan anses ha behov av kraften. Även om de angivna förutsättningarna föreligga, finnes dock möjlighet att göra undantag, såframt och i den mån ersättningens utgörande i kraft prövas medföra olägenheter av betydelse för ena eller andra parten. I den mån ersättning ej utgår i form av kraft, skall den gäldas i penningar.

Mot den sålunda föreslagna utformningen av ersättningsreglerna ha framställts vissa erinringar, vilka huvudsakligen rikta sig mot stadgandet om begränsning av ersättningstagarens rätt att påkalla anstånd med ersättningens bestämmande. I flera yttranden har sålunda föreslagits, att detta stadgande — vilket kunde utgöra hinder för den ersättningsberättigade att utfå gottgörelse i form av kraft — måtte utgå.

I kommitténs motivering har såsom expropriantens väsentliga intresse angivits, att han får själva rätten till strömfallet sig tillförsäkrad, så att han, när tiden är inne för utbyggnad i den av honom avsedda omfattningen, kan disponera fallet för sådan utbyggnad. Till vad kommittén sålunda anfört kan fogas det påpekandet, att en obegränsad rätt för expropriaten att påkalla uppskov med ersättningsfrågans avgörande intill dess medgivande enligt 2 kap. lämnats skulle medföra, att exproprianten måste taga hänsyn till möjligheten av att ersättningsfrågan bleve avgjord först i tillståndsmålet och att i detta mål viss del av kraften i fallet tillerkändes expropriaten och sålunda icke vore att påräkna för expropriantens syften. Exproprianten skulle följaktligen icke vara säker på storleken av den kraftmängd, som från

fallet komme att tillföras hans kraftproduktion, och detta kunde medföra nackdelar för honom i form av risk för rubbningar i hans framtidsplanering. För att expropriantens intressen skola fullt tillgodoses är med hänsyn till det sagda erforderligt att han erhåller säkerhet icke blott i fråga om rätten till strömfallet utan även beträffande den kraftmängd som han kan erhålla från fallet för egna ändamål. Vid sidan härav kan, såsom kommittén anmärkt, exproprianten ha ett visst intresse i och för sig av att ersättningsfrågan icke hålles svävande alltför länge.

Mot dessa expropriantens intressen har man att ställa de skäl, som tala för att möjlighet beredes expropriaten att få ersättningsfrågan prövad i tillståndsmålet. Dessa torde huvudsakligen vara att bedömandet av ersättningsfrågan kan ske på ett tillförlitligare sätt i samband med utbyggnadsmedgivandet och att expropriaten kan önska att få sin ersättning bestämd i kraft. Avvägandet av de sålunda mot varandra stående intressena synes mig leda till den slutsatsen, att skillnad bör göras mellan det fall att vattenkraften i strömfallet redan är tillgodogjord och det fall att så icke är händelsen.

Vad först angår *tillgodogjord vattenkraft* förefaller det vara ett betydande intresse för expropriaten, att han intill dess exproprianten verkställer sin utbyggnad kan påräkna att få utnyttja sin vattenkraft i samma omfattning som vid tiden för expropriationsförordnandet samt att han efter det exproprianten utbygger strömfallet kan erhålla nödig kraft för tillgodoseende av sina behov. Gentemot detta intresse synas expropriantens i det föregående berörda intressen icke vara så väsentliga att de böra föranleda begränsning av expropriatens möjlighet att uppehålla expropriationens fullbordan till dess han i tillståndsmålet kan få sin ersättning bestämd i kraft.

Vidkommande åter *vattenkraft som icke är tillgodogjord* förefaller situationen vara en annan. Visserligen är vattenkraften en naturtillgång, och det kan därför allmänt sägas vara ett intresse för ägaren, att förlust av vattenkraft ersättes icke med pengar utan med ett realvärde i form av kraft. Detta ägarens intresse kan dock icke anses vara under alla förhållanden så väsentligt, att det skall tillgodoses på expropriantens bekostnad. En avvägning i detta hänseende är alltså erforderlig. Därvid synas skälen tala för att till utgångspunkt tages strömfallets grad av utbyggnadsmognad. Ju längre bort den lämpliga tiden för strömfallets utbyggnad bedömes ligga, desto svagare synes nämligen strömfallsägarens angivna intresse vara i förhållande till expropriantens, och desto mindre betänkligt förefaller det följaktligen att betaga strömfallsägaren rätten att påkalla ersättning i kraft. En tidsgräns synes sålunda böra sättas för denna rätt. Som sådan förefaller den av kommittén föreslagna tiden av fem år från expropriationsförordnandet vara väl avvägd. Därigenom bibehålles nämligen den nuvarande rätten till ersättning i kraft för strömfall, vars utbyggnad är omedelbart förestående, och dessutom kommer samma rätt att föreligga för strömfall, vilkas utbyggnad ligger något längre fram i tiden. För övriga strömfall synas tillräckliga skäl för sådan rätt ej föreligga.

Då ett strömfall allenast delvis är bebyggt, synes en till tiden obegränsad

rätt att påkalla anstånd med ersättningsfrågans avgörande icke böra gälla för mer än den tillgodogjorda delen av fallet. När femårstiden gått till ända, bör alltså exproprianten kunna påkalla, att frågan om gottgörelse för den icke tillgodogjorda delen av fallet upptages till avgörande.

Vad nu anförts avser närmast frågan om den tidsgräns som bör sättas för rätten till anstånd med ersättningsfrågans avgörande. De framlagda skälen synas emellertid jämväl giva vid handen, att det icke kan anses lämpligt att giva ersättningstagaren rätt att i målet om utbyggnadstillstånd påkalla utbyte helt eller delvis av redan bestämd penningersättning mot ersättning i kraft.

Det torde icke föreligga tillräcklig anledning att, såsom stadsförbundets styrelse ifrågasatt, åt kommunal strömfallsägare förbehålla en undantagsställning såvitt angår rätten att erhålla ersättning i kraft.

Vad angår ersättning i penningar, som bestämmes före prövningen av frågan om utbyggnadstillstånd, föreslås i några remissyttranden bestämmelser, vilka skulle möjliggöra en omprövning av ersättningsfrågan i målet om utbyggnadstillstånd. Därvid hänvisas till den risk för felvärdering som föreligger, då ersättningsfrågan avgöres innan strömfallets bebyggande hunnit bli aktuellt.

Såsom förut framhållits, kan det vara förenat med vissa svårigheter att fixera värdet på ett strömfall som ännu ej nått sin utbyggnadsmognad. Emellertid bör här ihågkommas, att det värde som bestämmes är av approximativ art och sålunda får anses ha en marginal uppåt och nedåt, vilken är vidare ju mera avlägsen tidpunkten för utbyggnadsmognaden är. Värderingen innefattar sålunda hänsynstagande till många olika möjligheter, om vilka man intet vet med bestämdhet. Det förhållandet att, vid den tid då strömfallet utbygges, dess naturkraftvärde visar sig vara högre eller lägre än den förut bestämda ersättningen, kan därför icke anses innebära att fel begåtts vid den föregående värderingen så länge det verkliga värdet faller inom den antydda marginalen. För övrigt vill jag framhålla att ett återupptagande av ersättningsfrågan vid en senare tidpunkt, då en mera noggrann prövning är möjlig, är förenat med avsevärda praktiska svårigheter. För exproprianten skulle det givetvis vara olägligt att nödgas räkna med att en kanske betydligt högre ersättning än den som redan guldits kan komma att slutgiltigt fastställas. På grund av det anförda anser jag mig icke böra förorda någon ändring av förslaget på denna punkt.

Kommittén har närmare redogjort för de grunder som enligt dess mening böra tjäna till ledning för värderingen av naturkraften. Därvid har kommittén framhållit, att monopolställningen borde elimineras som prisbildande faktor och värderingen i stället ske efter objektiva normer. Vid sådan värdering skall enligt kommittén till princip tagas strömfallets rentabilitet. I betänkandet anmärkes dock härvid, att jämkningar i det med denna metod erhållna resultatet stundom kunde visa sig påkallade. I fråga om värderingen av de i en utbyggnadsenhet ingående delsträckorna anslu-

ter kommittén sig till den under förarbetena till vattenlagen uttalade mening-
en, att dessa skola värderas efter sin inbördes betydelse för ett gemensamt
tillgodogörande av strömfallet i dess helhet.

Till kommitténs redogörelse synes böra fogas ett påpekande att — sär-
skilt då fråga är om ett strömfall som beräknas bli bebyggt först efter av-
sevärd tid — viss ledning för bestämmandet av fallvärdet kan hämtas av
sådana vid frivilliga strömfallsöverlåtelse betingade priser som ej ha mo-
nopolkaraktär. Med detta tillägg kan jag biträda vad kommittén anfört i
fråga om de objektiva grunderna för naturkraftens värdering. En uppskatt-
ning enligt angivna grunder torde, med den sakkunskap som vattendomsto-
larna besitta, kunna leda till ett väl avvägt approximativt värde.

Då ersättningen för ett exproprierat strömfall bestämmes först efter läng-
re eller kortare anstånd på sätt i det föregående utvecklats, bör detta givet-
vis ske icke efter fallets värde vid den tid, då i anslutning till expropriations-
förordnandet framställning om prövning av ersättningsfrågan gjordes, utan
efter värdet vid denna frågas avgörande. Detta synes emellertid icke behöva
särskilt utsägas i lagtexten.

I enlighet med det sagda torde kommitténs lagförslag i nu förevarande
hänseenden böra godtagas med allenast den jämkningen, att expropriantens
möjlighet att, ehuru expropriaten begärt uppskov med ersättnings bestäm-
mande till dess frågan om utbyggnad förehades, påkalla ett tidigare avgörande
av ersättningsfrågan blott skall gälla för vattenkraft som vid tiden för expro-
priationsförordnandet icke var tillgodogjort.

Begränsningen av expropriatens rätt att påkalla anstånd bör naturligen
ej gälla, därest ansökan om medgivande enligt 2 kap. och begäran av ex-
proprianten om ersättningsfrågans avgörande samtidigt äro beroende på
prövning. I sådant fall avgöres ersättningsfrågan i samband med tillstånds-
målet och kan alltså — om utbyggnadsmedgivande lämnas — ersättning
bestämmas i kraft jämlikt 9 kap. 13 § andra stycket. Att uttryckligen an-
giva detta i lagtexten förefaller icke erforderligt.

Enligt nu gällande bestämmelser föreligger viss rätt att påkalla inlösen
av mark förenad med strömfall, vars vattenkraft till följd av företag enligt
vattenlagen går förlorad för ägaren. Liknande stadgande finnes för den hän-
delse vattenkraften i strömfallet är avsedd för drivande av kvarn, såg, fabrik
eller annan anläggning eller eljest med fallet är förenad egendom, för vars
tillgodogörande vattenkraften är avsedd, samt sådan egendom lider minsk-
ning i värde för ägaren. På sätt kommittén föreslagit torde dessa bestäm-
melser böra göras tillämpliga även då strömfall tages i anspråk genom ex-
propriation enligt 1 kap. 14 § vattenlagen.

Skall till följd av företag eller åtgärd enligt vattenlagen egendom lösas
eller ersättning givas för skada eller intrång därå och har kostnad nedlagts
å egendomen efter det företaget eller åtgärden kungjorts eller bragts till äga-
rens kännedom, må sådan kostnad enligt nuvarande bestämmelser vid er-

sättnings bestämmande tagas i beräkning allenast såvitt den prövas ha varit nödig eller nyttig samt icke gjorts i uppenbar avsikt att höja ersättningen. Lika med kommittén anser jag vad sålunda stadgats böra äga motsvarande tillämpning på kostnad, som nedlagts sedan delgivning skett av ansökan om expropriation enligt 1 kap. 14 § vattenlagen.

Processuella regler.

Såsom kommittén förordat torde frågan om bestämmande av ersättning för exproprierat strömfall böra behandlas i den för ansökningsmål stadgade ordningen. Mot den av kommittén föreslagna detaljutformningen av reglerna för ersättningsmålets handläggning synes i stort sett ej heller något vara att erinra. Tilläggas må, att då ersättningsfrågan avgöres först efter anstånd, som i det föregående nämnts, sökandens utredning naturligen kan behöva beriktigas och fullständigas i större omfattning än eljest brukar förekomma i vattenmål.

I ett hänseende torde förslaget dock böra kompletteras. För närvarande gäller att, där fråga är om inlösen av område som utgör del av fastighet, i målet skall finnas tillgänglig karta över området jämte beskrivning. Vad sålunda stadgas torde böra äga motsvarande tillämpning, då målet rör fastställande av ersättning för strömfall som skall avstås jämlikt 1 kap. 14 § och utgör del av fastighet.

I formellt avseende torde förslaget böra genomföras på följande sätt. Såsom förut nämnts, upptagas de grundläggande bestämmelserna om den utvidgade expropriationsrätten i 1 kap. 14 § vattenlagen. I samma lagrum — vilket även innehåller bl. a. bestämmelser om förfarandet i expropriationsärendet — ha av kommittén införts stadganden om skyldighet att hos vattendomstolen söka fastställande av expropriationsersättningen, om expropriationsrättens förverkande samt om anstånd med ersättningsens bestämmande. Häremot har jag icke något att erinra.

Såsom kommittén föreslagit synes tillägg böra göras till 9 kap. 5 §, så att vad där stadgas om rätt att påfordra lösen av mark, som blir onyttig för ägaren eller vid vars begagnande synnerligt men uppkommer, skall äga tillämpning jämväl på mark hörande till strömfall, som tages i anspråk jämlikt 1 kap. 14 §. Likaså torde i enlighet med förslaget 9 kap. 12 § böra fullständigas, så att lagrummets bestämmelser om nedlagd kostnadsersättningsgillhet erhålla motsvarande tillämpning på kostnad, som nedlagts sedan delgivning skett av ansökan om förordnande jämlikt 1 kap. 14 § första stycket.

I överensstämmelse med vad kommittén förordat synes det påkallat att till 9 kap. 13 § foga ett tillägg, varigenom bestämmelserna där om ersättning i kraft vid expropriation enligt 1 kap. 14 § erhålla tillämplighet blott om ersättningsfrågan avgöres i samband med att tillstånd enligt 2 kap. till strömfallens bebyggande lämnas.

I 11 kap. 17 § torde under ansökningsmål såsom punkt 1. böra upptagas ansökan jämlikt 1 kap. 14 § om bestämmande av ersättning för rätt

att taga strömfall i anspråk. Den nytillkommande punkten nödvändiggör ändringar med avseende å punktordningen i förevarande paragraf samt i 21, 26, 27, 30, 32, 33, 35, 37, 46, 75, 83 och 88 §§.

I samma kap. 27 § torde i enlighet med förslaget böra såsom 1 mom. införas föreskrifter om den utredning som skall åtfölja en ansökan om fastställande av ersättning som nyss sagts. Detta medför en förskjutning av de nuvarande momentnumren i 27 § samt motsvarande ändringar i 29 och 36 §§.

Till 29 § synes därjämte i överensstämmelse med kommittéförslaget böra fogas en bestämmelse, att i mål, som avses i det nya momentet av 27 §, samtliga ansökningshandlingar skola ingivas i tre exemplar.

44 § synes böra fullständigas, så att bestämmelserna om tillhandahållande av karta i mål, där fråga är om inlösen av område som utgör del av fastighet, bli tillämpliga jämväl i mål om fastställande av ersättning för strömfall, som skall avstås jämlikt 1 kap. 14 § och utgör del av fastighet.

Förslaget till lag om ändring i vattenlagen torde böra träda i kraft den 1 juli 1948.

Förlängningen av 1946 års kontrollag.

Vad kommittén anfört härutinnan föranleder från min sida ingen erinran. Jag biträder sålunda förslaget att lagen, vilken nu gäller till den 1 juli 1948, med oförändrad lydelse förlänges, i första hand på fem år.

Lagändringar i anledning av inrättandet av fiskeristyrelsen.

Kungl. Maj:t har i proposition den 23 januari 1948 (nr 49) föreslagit inrättande fr. o. m. den 1 juli 1948 av en fiskeristyrelse med statens fiskeriförsök. Förslaget avser bl. a. att till detta ämbetsverk överföra de ärenden som nu handläggas på lantbruksstyrelsens fiskeribyrå och av fisketillsynsmyndigheten. Sistnämnda myndighet har hittills utövat sin verksamhet såsom en särskild myndighet under lantbruksstyrelsens inseeende. Enligt förslaget skall emellertid fisketillsynsmyndigheten inordnas i fiskeristyrelsen och där beredas ställning såsom en särskild avdelning, parallell med styrelsens byråer. Genomförandet av förslaget förutsätter ändringar i 10 kap. 43, 44, 68 och 74 §§ samt 11 kap. 36 och 59 §§ vattenlagen ävensom i 5 § lagen den 30 juni 1913 om gemensamhetsfiske samt i 2, 7, 8, 11 och 12 §§ lagen den 20 juni 1941 om tillsyn över vattendrag, sjöar och andra vattenområden. Ändringarna, vilka äro av i huvudsak rent formell natur, torde lämpligen kunna genomföras i förevarande sammanhang.

Jämväl dessa lagändringar torde böra träda i kraft den 1 juli 1948.

I enlighet med vad i det föregående anförts ha inom justitiedepartementet upprättats förslag till

- 1) lag om ändring i 1, 9, 10 och 11 kap. vattenlagen;
- 2) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 20 december 1946 (nr 781) om kontroll å överlåtelse av vattenkraft;
- 3) lag angående ändrad lydelse av 5 § lagen den 30 juni 1913 (nr 97) om gemensamhetsfiske; samt
- 4) lag angående ändring i vissa delar av lagen den 20 juni 1941 (nr 615) om tillsyn över vattendrag, sjöar och andra vattenområden.

Föredraganden hemställer, att lagrådets utlåtande över dessa lagförslag, vilkas lydelse bilaga till detta protokoll utvisar¹, måtte för det i § 87 regeeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Lars Nordvall.

¹ Bilagan är likalydande med de vid propositionen fogade lagförslagen med undantag av att i förslaget om ändring i vattenlagen vidtagits de redaktionella jämkningar, varom lagrådet hemställt, ävensom ett par andra jämkningar av formell natur. Bilagan har här uteslutits.

Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den 30 april 1948.

Närvarande:

justitieråden LAWSKI,
GYLLENSWÄRD,
NISSEN,
regeringsrådet KUYLENSTIERNA.

Enligt lagrådet den 24 mars 1948 tillhandakommet utdrag av protokoll över justitiedepartementens ärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 20 februari 1948, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättade förslag till

- 1) lag om ändring i 1, 9, 10 och 11 kap. vattenlagen;
- 2) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 20 december 1946 (nr 781) om kontroll å överlåtelse av vattenkraft;
- 3) lag angående ändrad lydelse av 5 § lagen den 30 juni 1913 (nr 97) om gemensamhetsfiske; samt
- 4) lag angående ändring i vissa delar av lagen den 20 juni 1941 (nr 615) om tillsyn över vattendrag, sjöar och andra vattenområden.

Förslagen, som finnas bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn G. Fredrikson.

Förslagen föranledde följande yttranden.

1. Förslaget till lag om ändring i 1, 9, 10 och 11 kap. vattenlagen.

Justitierådet Lawski:

Då i vattenlagen på initiativ av riksdagen upptogs regler om ersättning för avstående av vattenkraft genom kraftöverföring, återopades härför två skäl. Dels ville man övervinna motståndet mot den ökade skyldigheten att tvångsvis avstå vattenkraft genom att erbjuda de ersättningsskyldiga en av penningvärdets fluktuationer oberoende gottgörelse och göra dem delaktiga i den stegring i värde, som vattenkraften kunde undergå. Dels ville man motverka de olägenheter som kunde uppstå genom vattenkraftens koncentrerande på ett fåtal händer, och man önskade att på detta sätt, till nytta för ekonomin särskilt å mindre fastigheter, sprida kraften till långt flera självständiga kraftägare än förut. I det uti förslaget till 1 kap. 14 §

vattenlagen fogade sista stycket hava de principer, som ligga till grund för bestämmelserna om ersättning för tvångsvis avträdd vattenkraft, väsentligen omlagts. Den expropriation av vattenkraft som genom förslaget möjliggöres avser i stor utsträckning inlösen av outbyggda strömfall, vilka enligt den långsichtsplanering som föregår ansökningarna om expropriation skola av exproprianten användas först efter lång tid; i 1947 års kommittés motiv räknas med att långsichtsplaneringen kan omspänna flera decennier. När nu enligt berörda stycke exproprianten skall ha en ovillkorlig rätt att i fråga om dylika strömfall få ersättningen bestämd sedan fem år förflutit från det förordnandet om expropriationsrätt meddelades, blir det i mycket stor utsträckning omöjligt att låta ersättningen för vattenkraften utgå genom kraftöverföring; sådan ersättning kan nämligen ifrågakomma endast om den kan bestämmas i samband med att medgivande till strömfallets bebyggande lämnas, vilket vid långsichtsplanering av nyss berörd art ju i allmänhet ej är möjligt enligt förslaget. Att de ofta ekonomiskt svaga vattenkraftsägarnas och bygdens intressen på detta sätt åsidosättas måste betraktas såsom en brist i förslaget. Och det skäl som åberopats för ifrågavarande föreskrift, nämligen att det med hänsyn till exproprianten icke synes tillrådligt att ersättningsfrågan hålles svävande allt för länge, förefaller icke för alla fall övertygande.

I detta sammanhang bör också erinras om att, såsom kommittén påpekat, ersättningen för vattenkraften kan beräknas på ett betydligt tillförlitligare sätt om det sker i samband med avgörandet av frågan om medgivande till strömfallets bebyggande än om beräkningen göres i anslutning till det kanske många år tillbaka i tiden liggande expropriationsförordnandet. Uppenbart är att utredningens brister lätt nog kunna medföra att de ersättningsberättigade få för låg ersättning. De äro den ekonomiskt svagare parten och, även om de äro berättigade att oavsett målets utgång få sina kostnader ersatta, kan man ej komma ifrån att exproprianten — oftast kanske vattenfallsstyrelsen — i allmänhet kommer att ha tillgång till mera kvalificerade ombud än ersättningstagarna. Och vattendomstolarna, som icke kunna antagas medgiva större ersättning än som följer av föreliggande utredning, lära under nämnda förhållanden oftast ej kunna förhindra att utredningens otillförlighet går ut över dem, som begära ersättning. Att sålunda dessas rätt kan lida intrång till förmån ej blott för allmänna intressen utan rent av för enskild expropriant kan ej anses tillfredsställande.

För att komma till rätta med här berörda olägenheter utan att mer än nödigt tillbakasetta expropriantens intresse synas två utvägar stå till buds. Den ena är att öka den tid, efter vars förlopp exproprianten kan kräva att ersättningen bestämmas, exempelvis till tio år; beträffande åtskilliga av de strömfall, varom nu är fråga, torde inom nämnda tid ansökan om medgivande till utbyggnad behöva göras. Den andra utvägen är att tillåta vattendomstolen att vägra att upptaga ersättningsfrågan även efter de fem årens utgång, så länge befogenheten av de ersättningsberättigades yrkanden ej kan med erforderlig tillförlitlighet bedömas. Härigenom skulle också ersättnings-

frågan oftare komma att bliva behandlad i samband med frågan om tillstånd till strömfallets bebyggande och möjlighet till ersättning genom kraftöverföring beredas. För min del anser jag den senare utvägen vara att föredraga och förordar därför, att till stycket fogas orden »och ersättningsfrågan finnes kunna bedömas med erforderlig tillförlitlighet».

Justitierådet Nissen:

Med instämmande i vad justitierådet Lawski med avseende å förslaget anfört förordar jag, att den tid, efter vars förlopp den ersättningskyldige kan påfordra att ersättningsfrågan upptages till avgörande, bestämmes till tio år.

Regeringsrådet Kuylenstierna:

Enligt gällande vattenlagstiftning är en genomgående princip att den som tvingas avstå vattenkraft kan tillerkännas rätt till ersättningskraft som vederlag. Härigenom erhåller expropriaten sitt realvärde i råkraft utbytt mot andel i det realvärde kraftverket representerar, och ingreppet i hans rättssfär blir ej så djupgående. Det förslag till utvidgning av expropriationsmöjligheterna beträffande vattenkraft som nu framlägges torde få anses vara principiellt längre gående än hittills gällande lagstiftning om expropriation över huvud, såtillvida att det avser ej redan aktuella ändamål utan planering för en mer eller mindre avlägsen framtida användning. Det kunde synas naturligt att vid en sådan uttunning av expropriationsändamålet större hänsyn toges till expropriaten än eljest eller åtminstone att han bibehölles vid de förmåner, som vid expropriation för omedelbar utbyggnad av strömfallet enligt vattenlagen tillkomma expropriat. Den i det föreliggande förslaget åt exproprianten medgivna rätten att beträffande outbyggd vattenkraft påkalla ersättningsfrågans definitiva reglering efter fem år och att därvid få vederlaget bestämt i penningar kan emellertid antagas medföra att förmånen för expropriaten att kunna utfå ersättningskraft väsentligen elimineras. Tidsfristen är nämligen ej längre än att exproprianten utan olägenhet eller i varje fall utan avsevärd olägenhet kan så inrätta sig att skyldigheten att utgiva ersättningskraft undgås. Med den nyss angivna ståndpunkten att expropriatens ställning åtminstone ej borde försämras, därest expropriationsändamålets förverkligande är mera avlägset, är förslaget i denna del ej förenligt. Såsom i och för sig naturligt skulle väl framstå att expropriaten alltid finge begära uppskov med ersättningsfrågans avgörande tills strömfallet bebygges; detta är ju förslagens ståndpunkt beträffande utbyggd vattenkraft, som tages i anspråk genom förfarande varom nu är fråga. I likhet med kommitténs majoritet har emellertid remissförslaget ställt sig på den ståndpunkten att hänsyn till expropriantens — vare sig denne är kronan, en kommun eller en enskild företagare — intresse genomgående får väga tyngre än hänsynen till de likvisst oftast ekonomiskt svagare expropriaternas intresse. Även om de för ett avskärande av dessas rätt att begära uppskov anförda skälen stundom kunna

vara betydelsefulla, kan väl detta ej anses alltid vara förhållandet. Och då det synes angeläget att i den mån det kan ske bevara expropriaternas möjlighet att erhålla ersättningskraft, ligger det nära till hands att låta vattendomstolen efter omständigheterna bedöma frågan om rätt till uppskov. I varje fall borde det vara möjligt att utbyta den föreslagna femårsfristen mot en tioårsfrist. För exproprieranter som planera på längre sikt borde en sådan utsträckning av uppskovstiden ej kunna föranleda någon större olägenhet. Vad expropriaterna angår skulle för dem en tioårsgräns otvivelaktigt medföra betydligt större möjlighet än en femårsgräns att bevaras vid sin rätt att utfå ersättningskraft. Såsom en synnerligen beaktansvärd fördel av att ersättningen fastställes vid utbyggnadstillfället och får karaktären av en realprestation må framhållas att därigenom undgås de mycket stora svårigheterna att bestämma den exproprierade kraftens värde, när man saknar varje utredning om lämpligt sätt för utbyggnaden och om utbyggnadskostnaden och det är ovisst hur lång tid som återstår till tidpunkten för utbyggnaden; bedömandet i sistnämnda hänseende är dock avgörande för hur det på ersättningsbeloppets storlek starkt inverkan diskonteringsavdraget skall beräknas. Enbart nu nämnda synpunkt borde i och för sig vara ett avgörande skäl för uppskov i så stor utsträckning som möjligt och borde föranleda åtminstone sådan modifikation av förslaget som i första hand förordats av justitierådet Lawski. Det är ock möjligt att med en utsträckning av uppskovstiden till tio år förena ett stadgande av sådan innebörd.

Lagrådet:

Till det i 11 kap. 17 § såsom punkt 1 upptagna nya stadgandet läser hänvisning böra ske i 26 §, 32 § tredje stycket, 33 § första och andra styckena samt 88 § första stycket av samma kapitel. Detta ernås emellertid icke genom de ändringar i avfattningen utav bl. a. sistnämnda fyra paragrafer som föreskrivas i den tillämnade lagens ingress. Med hänsyn härtill torde förslaget böra kompletteras genom införande däri av ifrågakörande paragrafer med den lydelse de vid iakttagande av såväl vad ovan anförts som de i förslaget angivna ändringarna erhålla, varjämte ingressen bör undergå härav påkallad jämkning.

2. Övriga lagförslag.

Lagrådet:

Dessa förslag lämnas utan erinran.

Ur protokollet:

Bengt Larson.

Utdrag av protokollet över justitiedepartementsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 30 april 1948.

N ä r v a r a n d e :

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden WIGFORSS, SKÖLD, QUENSEL, GJÖRES, DANIELSON, VOUGT, ZETTERBERG, STRÄNG, MOSSBERG, WEIJNE.

Efter gemensam beredning med cheferna för finans-, jordbruks- och handelsdepartementen, t. f. chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Danielson, samt statsrådet Sträng anmäler chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, lagrådets denna dag avgivna utlåtande över de till lagrådet den 20 februari 1948 remitterade förslagen till

- 1) lag om ändring i 1, 9, 10 och 11 kap. vattenlagen;
- 2) lag angående fortsatt giltighet av lagen den 20 december 1946 (nr 781) om kontroll å överlåtelse av vattenkraft;
- 3) lag angående ändrad lydelse av 5 § lagen den 30 juni 1913 (nr 97) om gemensamhetsfiske, samt
- 4) lag angående ändring i vissa delar av lagen den 20 juni 1941 (nr 615) om tillsyn över vattendrag, sjöar och andra vattenområden.

Efter redogörelse för lagrådets utlåtande anför föredraganden följande.

Lagrådets erinringar beträffande ingressen samt 11 kap. 26, 32, 33 och 88 §§ i förslaget om ändring i vattenlagen torde böra iakttagas.

Förslaget om begränsning av den ersättningsberättigades möjlighet att påkalla anstånd med bestämmande av ersättning för exproprierat strömfall har föranlett särskilda yttranden inom lagrådet. I dessa yttranden förordas utvidgning av möjligheten till sådant anstånd med angivande av två alternativ. Det ena avser, att den tid, efter vars förlopp den ersättningskyldige skall äga ovillkorlig rätt att kräva ersättningsfrågans avgörande, såvitt angår icke tillgodogjord vattenkraft, skulle utsträckas från fem till tio år efter expropriationsförordnandet. Enligt det andra alternativet skulle vattendomstolen erhålla befogenhet att medgiva anstånd utöver den nyss berörda femårstiden.

Vid remissen till lagrådet anförde jag, att vid jämförelsen mellan expropriantens och expropriatens intressen tidsgränsen fem år syntes vara väl avvägd. Enligt min mening föreligger ej anledning att frångå denna ståndpunkt. Ett utsträckande av femårstiden till tio år synes därför ej böra ske.

En regel, som giver vattendomstolen möjlighet att medgiva anstånd utöver fem år, torde bli svårbestämbar till sin räckvidd. Osäkerhet och oenhetlighet vid tillämpningen kunna därför befaras. Dessa olägenheter synas kunna försätta exproprianten i ett alltför ogynnsamt läge. Med hänsyn härtill anser jag en regel av nu antytt innehåll icke böra införas.

I övrigt torde förslaget om ändring i vattenlagen böra undergå ett par smärre jämkningar av uteslutande redaktionell innebörd.

Föredraganden hemställer, att lagförslagen — sedan förslaget om ändring i vattenlagen jämkats i enlighet med det anförda — måtte jämlikt § 87 regeringsformen genom proposition föreläggas riksdagen för antagande.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställan förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Sven Leffler.